KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1967/5

Az Országos Könyvtárügyi
és Dokumentációs Tanács,
a
Könyvtártudományi és
Módszertani Központ
folyóirata

1969

4

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

TARTALOM

15. évfolyam
1969

Az évfolyam az 1., 2-3. és 4. számból áll.
A mutatóban a kettőspont előtti szám a füzet sorszámát jelzi,
az utána következők az oldalszámot.

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI KUTATÁS

Az informatika tárgya és módszerei (MIHAJLOV, A.I. - CSERNIJ, A.I. - GILJAREVSZKIJ, R.Sz.) 2/3:33-59

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ feladatai 1969-ben 1:52-57

Könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások 1968-ban (FREY Tamásné) 1:58-63

1967-ben befejezett könyvtártudományi kutatások jegyzéke 1:64-66

1968. évi könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások jegyzéke 1:66-74

Nemzetközi és összehasonlító könyvtárügyi csoport az angol Library Association-ben 4:82

"A könyvtártudomány klasszikusai" 4:83

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI BIBLIOGRÁFIA

A IIBA és a többiek (BÓDAY Pál) 1:99-100

Könyvtártudományi és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló Lap 1:99

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár ujabb fordításaiból 1:37-38

KÖNYVTÁRÜGY

Az MSzMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelveiről 4:3

Könyvtári törvények I. (Az 1964. évi dán közművelődési könyvtári törvény. - Az 1961. évi finn közművelődési könyvtári törvény) 1:42-51.

Könyvtári törvények II. (A Lengyel Népköztársaság könyvtári törvénye, 1968. - Rendelet a könyvtári rendszer feladatairól az NDK-ban, 1968.) 2/3:66-74.

Könyvtári törvények III. (Anglia és Wales. Közművelődési könyvtári és muzeumi törvény, 1964. - Kanada. Irányelvek a közművelődési könyvtárügy fejlesztésére, 1964. - Bulgária. Határozat a népművelési intézmények pénzügyi ellátásáról, 1968.) 4:14-22

Átfogó könyvtári hálózat terve az NSZK-ban 2/3:75-83

Vélemények és elképzelések a könyv és a könyvtár jövőbeli szerepéről (SZENTIRMAI László) 4:45-52

Tiz év szovjet könyvtárügyi rendeletei (kd) 4:80-81

NEMZETI KÖNYVTÁR

A hirlapok jövője a nemzeti könyvtárban (NÉMETH Mária) 4:4-14

"Szabaditsuk ki a könyveket!" (KELECSÉNYI Gábor) 1:95

TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁR

Az egyetemi könyvtárak fejlődésének nemzetközi problémái és irányvonalai (KÖVENDI Dénes) 2/3:125-130

A "Müszaki Egyetemi Könyvtáros" öt esztendejéről (BEREGZKY László) 2/3:131-132

A tudományos és szakkönyvtárak módszertani munkabizottságának tapasztalatcsere-akciója 1:93-94

Felhivás az 1969. évi tapasztalatcserére 1:94

KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR

A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése (FUTALA Tibor - KOVÁCS Máté - SALLAI István) 1:5-24

Az OKDT vitájából (sg) 1:24-28

Nemzetközi szimpozium a Tátrában a falusi könyvtárakról, 1969. V. 28-VI. 1. A szimpozium munkája és határozatai - A szimpozium dokumentumai - Rövid áttekintés az európai országok falusi könyvtárainak helyzetéről (SALLAI István) - A falusi könyvtárügy fejlődése Csehszlovákiában (Peter MARUNIAK) 2/3:3-20

A közművelődési könyvtárak Franciaországban. Egy munkacsoport jelentése (MOLNÁR Ágnes) 1:29-41

A magyar közművelődési könyvtárak állományának alakulása 1961-1967 között. ÓNODY Miklós könyve (ISZLAI Zoltán) 4:77-79

ISKOLAI KÖNYVTÁR

Az iskolai könyvtárak jelene és jövője (ARATÓ Ferenc) 2/3:21-32

KÖNYVTÁRÉPITÉS, BERENDEZÉS

Normák és tipustervek dán közművelődési könyvtárak számára (SZABADOS László) 1:84-89

GÉPESITÉS
(lyukkártya, lyukszalag stb.)

A könyvtárak műszaki fejlesztése (HORVÁTH Tibor) 2/3:84-119

Hozzászólások Horváth Tibor "A könyvtárak műszaki fejlesztése" cimü tanulmányához (KOVÁTS Zoltán - HÉBERGER Károly - BARICZKY Béla) 4:55-61

A könyvtárak műszaki fejlesztésének irányelvei. (Tervezet) 4:52-55

Az OKDT [könyvtárgépesitési] vitájából 4:62-64

Javaslat a katalóguskészités gépesitésének előkészitésére (KOVÁTS Zoltán) 4:61-62

A MARC rendszer hazai alkalmazása felé (SÁRDY Péter) 4:65-66

A könyvtár a közeljövő városában. A columbiai (USA) könyvtári program két változata (FARAGÓ Lászlóné) 4:38-44

Peremlyukkártyák jobb kihasználása a dokumentációs munkában (DOMOKOS Miklósné) 4:26-37

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ lyukkártyatanfolyama (SZEPESI Zoltánné) 1:80-81

Kézi lyukkártyák a szakirodalmi tájékoztatásban. BALÁZS Sándor és HORVÁTH Tibor könyve (DEZSŐ László) 2/3:133

REPROGRÁFIA

Elektrosztatikai másolás. I. rész. Xerográfia (PÉTERVÁRI László) 4:67-72

GYŰJTEMÉNYSZERVEZÉS
(gyarapitás, feldolgozás)

Az ETO magyar nyelvü teljes kiadásáról (BARICZKY Béla) 4:22-25

Az ETO 3 Társadalomtudományok főosztály revíziójának tiz éve. A FID/03 Bizottságának 20. ülése alkalmából (BARICZKY Béla) 2/3:136-140

A "Standard Book Number". (Egységes könyvszámozási rendszer) (DOMANOVSZKY Ákos) 2/3:120-124

A gyüjtőköri kooperáció hirei 1:91-92, 2/3:135, 4:84

OLVASÁS

A középiskolások és a könyv. GERGELY Ferenc könyve (NAGY Attila) 1:82-83

TÁJÉKOZTATÁS
(referensz, bibliográfia, dokumentáció)

Tájékoztatási igények a közművelődési könyvtárakban (HALÁSZ Béla - KATSÁNYI Sándor) 4:85-102

Tájékoztató munka a közművelődési könyvtárakban (SZILÁGYI Tibor) 2/3:60-65

Tájékoztató bibliográfiai szolgáltatás az igények alapján (KAOSINSZKIJ, A.I.) 1:75-79

ÉVFORDULÓK

A Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmával megjelent könyvtári kiadványok (SOMOGYI Anna) 4:73-76

"Utmutató a felszabadulási ünnepségekhez" 4:79

HIREK, KÖZLEMÉNYEK

Az 1969. évfolyam elé (BARABÁSI Rezső) 1:3

Az OKDT hirei (N. RÁCZ Aranka) 1:90-91, 2/3:134

Külföldi hirek 1:96, 2/3:20, 59, 65, 119, 140 4:25, 76

Tudományos fokozatot nyert könyvtárosok 1:92

* * *

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

15. ÉVFOLYAM

1969. 4. SZÁM

Szerkesztő bizottság: Arató Attila, Arató Ferenc, Barabási Rezső főszerkesztő, Bóday Pál, Dobos Piroska, Domanovszky Ákos, Gallai Ervin, Héberger Károly, Kertész Gyula, Kovács Máté, Láng Imre, Lévai Tamásné, N. Rácz Aranka, Rejtő István, Sebestyén Géza, Somkuti Gabriella szerkesztő.

Szerkesztőség: Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134—000, 260. m.
Megjelenik negyedévenként.
Előfizetési díj: 60.— Ft.
Egyes szám ára: 15.— Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: NEMES IVÁN igazgató.
Készült a NPI sokszorosító üzemében 69.2150
Felelős vezető: Fehérvári Tibor
Példányszám: 500. Terjedelem: 13,00 A-5 ív

KIADJA A NÉPMŰVELÉSI PROPAGANDA IRODA

T A R T A L O M

Az MSzMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelveiről 3

A hirlapok jövője a nemzeti könyvtárban (NÉMETH Mária) 4

Könyvtári törvények III. (Anglia, Kanada, Bulgária) 14

Az ETO magyar nyelvü teljes kiadásáról (BABICZKY Béla) 22

Peremlyukkártyák jobb kihasználása a dokumentációs munkában (DOMOKOS Miklósné) 26

A könyvtár a közeljövő városában. – A columbiai (USA) könyvtári program két változata (FARAGÓ Lászlóné) 38

Vélemények és elképzelések a könyv és a könyvtár jövőbeli szerepéről (SZENTIRMAI László) 45

A könyvtárak müszaki fejlesztése:

A könyvtárak müszaki fejlesztésének irányelvei (tervezet) 52

Hozzászólások Horváth Tibor: "A könyvtárak müszaki fejlesztése" c. tanulmányához (KOVÁTS Zoltán, HÉBERGER Károly, BABICZKY Béla) 55, 56, 59

Javaslat a katalóguskészités gépesitésének előkészitésére (KOVÁTS Zoltán) 61

Az OKDT vitájából 62

A MARC rendszer hazai alkalmazása felé (SÁRDY Péter) 65

Elektrosztatikai másolás. I. rész. Xerográfia (PÉTERVÁRI László) 67

A Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmából megjelent könyvtári kiadványok (SOMOGYI Anna) 73

A magyar közmüvelődési könyvtárak állományának alakulása 1961-1967 között. Ónódy Miklós könyve (ISZLAI Zoltán) 77

"Utmutató a felszabadulási ünnepségekhez" 79

Tiz év szovjet könyvtárügyi rendeletei (kd) 80

Nemzetközi és összehasonlitó könyvtárügyi csoport az angol Library Association-ben 82

"A könyvtártudomány klasszikusai" 83

A gyüjtőköri kooperáció hirei 84

Tájékoztatási igények a közmüvelődési könyvtárakban (HALÁSZ Béla – KATSÁNYI Sándor) 85

Külföldi hirek 25,76

E számunk munkatársai: Dr. BABICZKY Béla, az ELTE könyvtártudományi tanszékének adjunktusa; DOMOKOS Miklósné, az Áll. Földtani Intézet munkatársa, Dr. FARAGÓ Lászlóné, az OSzK katalogizálási osztályának vezetője, HALÁSZ Béla, a Veszprém Megyei Könyvtár munkatársa, Dr. HÉBERGER Károly, a Bp. Müszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója, ISZLAI Zoltán, a KMK irodalompropaganda-csoportjának vezetője, KATSÁNYI Sándor, a Veszprém Megyei Könyvtár h. igazgatója, Dr. KOVÁTS Zoltán, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója, Dr. NÉMETH Mária, az OSzK hirlaptárának vezetője, PÉTERVÁRI László, a MTA Könyvtára reprográfiai részlegének vezetője, SÁRDY Péter, a KMK munkatársa, SOMOGYI Anna, a KMK munkatársa, Dr. SZENTIRMAI László, a JATE Központi Könyvtárának főmunkatársa.

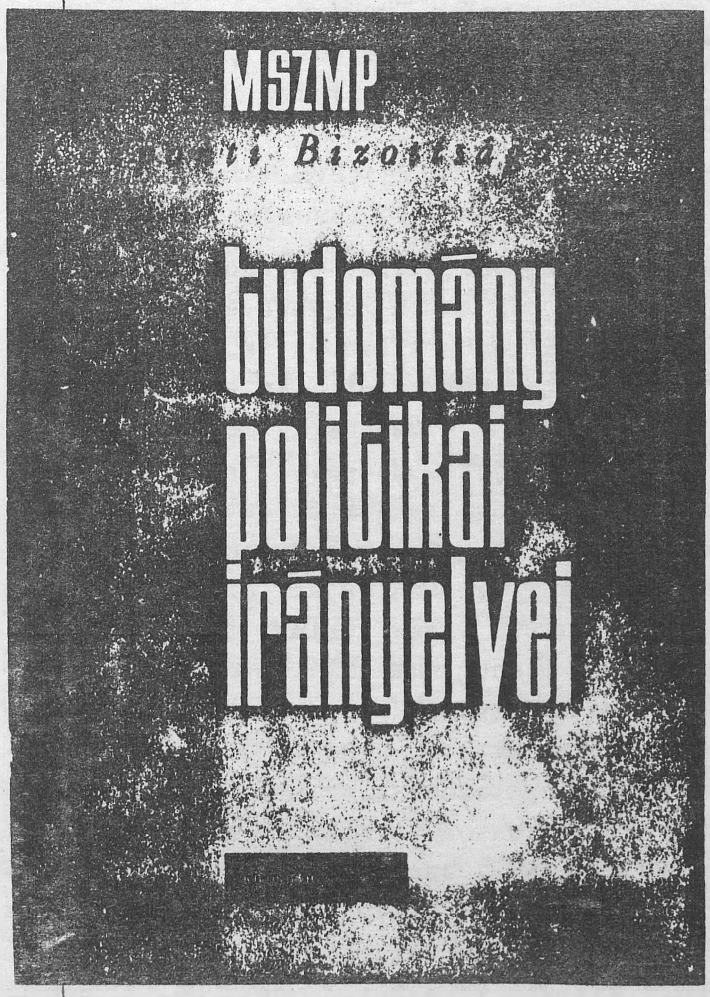

Magyarországon 947 kutatóhely, ezen belül 130 önálló kutató vagy fejlesztő intézet müködik s a tudományos munka területén foglalkoztatottak száma eléri a 40 000 főt - olvashatjuk az MSzMP Központi Bizottsága tudománypolitikai irányelveinek összefoglalójában. Ezek a számok is érzékeltetik a tudományoknak korunkban betöltött egyre nagyobb szerepét, s felhivják ugyanakkor a figyelmet a gyorsan fejlődő tudomány növekvő információszükségletére. Az Irányelvek hangsulyozzák a nemzetközi tudományos élet eredményei megismerésének és azok hazai viszonyokra való alkalmazásának fontosságát. Mindez egyre nagyobb feladatok elé állitja a könyvtárakat és dokumentációs intézményeket, amelyek e szolgáltatásaik révén nőhetnek fel a kutatóintézetekkel egyenrangu intézményekké. Ez a folyamat természetesen komoly anyagi befektetéseket is feltételez, mert - amint az Irányelvek megállapitják - a kutatóhelyek tudományos informáltsága és annak feltételei is ma még a korszerü követelmények alatt maradnak.

Fontos szerep vár a könyvtárakra atekintetben is, hogy a tudományos tevékenység a jövőben ne kapcsolódjék kizárólagosan a kutatóintézetekhez, hanem kapjanak és vállaljanak benne szerepet az egyetemi tanszékek, valamint a nem tudományos intézményeknél foglalkoztatott, esetleg vidéken élő értelmiségiek is. Az egyetemi és tanszéki könyvtárak fejlesztése, a szakirodalmi bázis megteremtése a regionális központokban, a gyüjtőköri együttmüködés általánossá tétele, a központi szolgáltatások továbbfejlesztése a könyvtárügy előtt álló olyan feladatok, amelyek sikeres megoldása a fenti célok elérését jelentős mértékben előmozdithatja.

A hírlapok jövője a nemzeti könyvtárban

NÉMETH Mária

A modern kor legjelentősebb és sokáig egyeduralkodó tájékoztató eszköze a sajtó, amely a XVIII. századtól szinte napról napra nagyobb és jelentősebb szerepet töltött be az egyes emberek és az államok életében is. A XIX. században a sajtó már nagyhatalommá vált és ezt a helyzetét - az egyéb tömegkommunikációs eszközök elterjedése ellenére is - a mai napig megőrizte.

A sajtó fontosságával, a gyors hírközlés jelentőségével, közvéleményformáló erejével a mindenkori kortársak tisztában voltak és ezt fel is használták. Ugyanakkor azonban nehezen ismerték fel azt a tényt, hogy a pillanatnyi információkat rögzítő hírlapok jelentései, kommentárjai, cikkei a minden irányu történelemirás és számos egyéb, a multra visszatekintő tudományág számára alapvető forrásanyagot jelentenek, és máshol nem található adatok egész halmazát őrzik. Nem láthatták előre, hogy az olvasók szórakoztatására közzétett folytatásos regények, elbeszélések, versek stb. a későbbi irodalomtörténeti kutatás, a majdani kritikai kiadások pótolhatatlan alapját képezik. Arra, hogy a hírlapok sorozatai éppen olyan fontos forrásai a mult feltárásának, mint a levéltárakban őrzött dokumentumok, szélesebb körben csupán a mult században, annak is inkább a második felében figyeltek fel a kutatók és a könyvtárosok, de e kiadványfajta jelentőségének teljes elismerése csak a századforduló körül, illetve az elmult évtizedekben következett be. Ebben az időszakban vették számba az egyes országok könyvtárosai azt, hogy mennyire teljesek és mennyire használhatók hírlapgyüjteményeik. E felmérés mindenütt a céltudatos és szervezett hírlapvédelmi akció megindításához vezetett.

Magyarországon - hála egy kiváló bibliográfus kutatónak, Szinnyei Józsefnek - viszonylag korán fordult a figyelem a hírlapok megőrzésének fontossága felé,[1] és Trefort Ágost, az Országos Széchényi Könyvtár addigi gyüjteményére alapozva, 1884-ben létrehozta az Országos Hírlapkönyvtárat, a későbbi Hírlaptárat.

Jelen tanulmányunk a jövőbe kiván mutatni és nem törekszik a Hírlaptár történetének bemutatására. De ugyanakkor nem térhet ki azon tényezők közlése elől, amelyek a mai helyzet kialakulásához vezettek, és amelyek ismerete nélkül jelenlegi adottságaink, nehézségeink érthetetlenek maradnának, jövőbeni tennivalóink kialakitása megalapozatlan lenne.[2]

Mindenekelőtt magáról az anyagról szükséges néhány szót szólnunk. Igy tisztázni kell azt, hogy az eleinte csak a hírlapokat magában foglaló gyüjtemény idővel magába olvasztotta mindazokat az időszaki kiadványokat, amelyek

évente legalább kétszer kerültek kiadásra, tehát a mai Hirlaptár elvben minden magyarországi megjelenésü hirlap és folyóirat teljes sorozatának birtokosa és megőrzője. Az állományban természetesen számos külföldi periodika is megtalálható, ezek közül a legfontosabbak a határainkon tul bárhol megjelent magyar nyelvü, illetve magyar vonatkozásu kiadványok. A nemzeti könyvtár keretébe tartozó gyüjtemény ezeket is a teljességre törekedve igyekszik megszerezni.

A Hirlaptár gyüjteménye magyarországi viszonylatban sem hiánytalan. A kötelespéldány-beszolgáltatás - különösen a mult században jelentkező - szervezetlensége és a háborus, illetve háboru utáni korszakok szükségszerü nehézségei, zavarai miatt egyes sorozatok csak hiányosan, kisebb, általában jelentéktelenebb cimek pedig esetleg egyáltalán nem találhatók meg állományában. Még inkább foghijasok a külföldi magyar periodikák sorozatai, hiszen ezek beszerzése nem egyszer pénzügyi vagy politikai akadályokba ütközött. Az állomány 1952 előtti részére az egypéldányosság jellemző, többespéldány csupán a cimek kb. 10 százalékánál található.

Bár a hirlaptári gyüjteménynek vannak hiányai, mégis országos viszonylatban kiemelkedően legteljesebb gyüjteménye a magyar időszaki kiadványoknak. Különösen érvényes ez a megállapitás a hirlapok vonatkozásában, amelyek gyüjtésére - mint már Szinnyei József is panaszolja (3) - a vidéki városok szinte semmi gondot sem forditottak. Igy állt elő az a helyzet, hogy ma a második világháboru előtti magyar hirlapállomány kb. 75 százaléka kizárólag a nemzeti könyvtárban áll a kutatók rendelkezésére.

A gyüjtemény megalakulásakor 6580 hazai hirlapévfolyamot foglalt magában. A századfordulóra ez a szám már 20 540-re emelkedett. 1934-ben közel 60 000 kötet tartozott a Hirlaptár állományába, az ötvenes években pedig ennek kétszerese. Az állomány ily nagymértékü növekedése sulyos nehézségeket okozott a szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező Széchényi Könyvtár számára. Ezek elsősorban a következő területeken jelentkeztek:

A Tár személyzettel való ellátottsága soha nem volt kielégitő. A feldolgozás gyakran nem tudott az anyag beáramlásával lépést tartani, igy az sokszor feküdt ömlesztve, meg nem felelő elhelyezésben várva további sorsára.

Még rosszabbul alakultak a végleges elhelyezési viszonyok, a raktári férőhely szinte mindig alatta maradt a minimálisan elegendőnek. Nem egyszer átmeneti, e célra alkalmatlan raktárakba kerültek a kötetek, és az örök helyhiány miatt szinte állandósultak a nemkivánatos átrendezések, költözködések.

A kezdeti években még megfelelő összegeket sikerült az állomány köttetésére és karbantartására forditani. Az első világháboru okozta szegénység azonban e területen is éreztette hatását: volt olyan év, hogy csupán 20-30 kötetet lehetett beköttetni, de például 1929-ben egyetlen fillér sem állt e célra rendelkezésre. A meg nem felelő raktári elhelyezést, a gyakori mozgatást a kötött anyag is megsinylette, de természetesen még sokkal jobban megviselődtek a kötetlen egységek. Az un. tékázás (a kötetlen számok két kartonlap közé való helyezése és spárgával való szoros átkötése) pillanatnyi

könnyebbséget jelentett ugyan, de alapjában káros intézkedésnek bizonyult. A vékony spárga nemcsak a boritóként szolgáló kartonlapokat vágta át, hanem magát az anyagot is befürészelte, megrongálta.

Az állomány védelme az utóbbi időkig tehát a legcsekélyebb mértékben sem volt biztositott. Ugyanakkor az anyag használata erősen növekvő tendenciát mutatott, részben mert a történeti studiumokban, a kritikai kiadások előkészitésében és a különféle bibliográfiák összeállitásánál a hirlapok feldolgozása egyre fokozódott, részben mert a vidék ellátatlansága következtében az olvasás ide koncentrálódott. Mig pld. 1933-ban 6916 kutató 23 601 kötetet forgatott, addig 1964-ben - a később emlitésre kerülő használati korlátozás első szakaszának életbeléptetése előtt - 27 206 olvasó 88 819 egységet használt. (A hirlapforgalom az egésznek kb. 30-40 százaléka között mozog.)

Mindez kárára vált volna bármilyen jellegü könyvtári anyagnak, de sokszorosan ártott a nagyalaku és általában igen rossz papirból készült ujságoknak. A napi sajtó célja a pillanatnyi gyors tájékoztatás, a legfrissebb hiranyag közlése. Az ujságnak mint aktuális információs eszköznek használata tehát igen rövid időre, szinte egy-két napra korlátozódik. Ennek megfelelően e célra a legrosszabb minőségü és egyben legolcsóbb papir is alkalmassá válik. Igy a hirlapokat a kiadók a fareszelékes papir feltalálása óta ezen jelentetik meg. A papiranyag a benne levő savaktól a kémiai bomlás állapotába kerül, oxidálódik, megbarnul és összetöredezik.

Az utóbbi években, évtizedekben világszerte szembetalálták magukat a könyvtárosok azzal a problémával, hogy a gondjaikra bizott hirlapok szétporladnak és olvasói használatra alkalmatlanokká válnak. A nálunk jelentkező rongáltság tehát a legkevésbé sem egyedülálló jelenség és nem irható csupán a kedvezőtlen tárolás, kötetlenség, tulzott igénybevétel számlájára. De az sem kétséges, hogy ezek a tényezők káros hatást fejtettek ki, siettették az amugy is gyenge papir nagyfoku romlását. Ennek arányait az alábbi adatok közlésével szeretnénk érzékeltetni:

A hirlaptári gyüjtemény jelenleg kb. 160 000 egységet foglal magában. Ennek egyharmada hirlap, kétharmada pedig folyóirat. Utóbbiakkal a következőkben nem foglalkozunk, ezek ui. kis formátumuk és jobb papiranyaguk miatt nagyrészt megfelelő állapotban vannak. Ugyancsak kizárjuk vizsgálódásaink köréből az 1950 utáni magyar hirlapokat, valamint a külföldi idegen nyelvü ujságokat.

Az 1950 előtti magyar hirlapgyüjtemény kb. 38 000 egységet, pontosabban 31 000 kötetet és 7000 tékát foglal magában. Ebből sulyosan rongált állapotban kb. 10 500 kötött és 3200 tékázott egységet talált az 1966-ban megtartott revizió. Valamivel jobb, de sürgős beavatkozást igénylő állapotban van további 13 000 kötet és 4000 tékázott egység. Ez röviden azt jelenti, hogy az 1950 előtti magyar hirlapállománynak több mint háromnegyede, a teljes magyar hirlapgyüjteménynek (kb. 47 000 egység) pedig kb. kétharmada van veszélyeztetett állapotban! A helyzet sulyosságát fokozza az, hogy a rongált sorozatok jórésze kizárólag a nemzeti könyvtár állományában maradt csak meg.

Az Országos Széchényi Könyvtár vezetői tudatában lévén azon kötelességüknek, hogy a nemzeti kultura e pótolhatatlan részét meg kell menteni és a jövőbeni kutatás számára is biztositani, évek óta, egyre fokozódó ütemben munkálkodnak a magyar hirlapállomány megőrzése érdekében. (4)

A helyzet pontos felmérése után a külföldi tapasztalatok számbavételére került sor, annak megvizsgálására, hogy az azonos kérdés megoldásával küszködő országok milyen állománymegóvó intézkedéseket foganatositottak, és azok közül melyek alkalmazhatók saját hirlapgyüjteményünk megmentésében. A szakirodalom, valamint a szocialista országok nemzeti könyvtáraitól kapott információk alapján (5) a következő kép bontakozik ki előttünk:

Az alaptétel az, hogy a könyvtárosok világrészünk minden országában kötelességüknek érzik a hirlapok megóvását, az eredeti példányok megőrzését.

Az elv közös, de a megoldás módját illetően már erősen eltérnek az álláspontok. Az országok többségében - az eljárás viszonylagos olcsósága és termelékenysége miatt - mikrofilmezés segitségével reprodukálják a hirlapállományt, majd az eredeti sorozatokat a használatból kivonják és ezzel a további rongálódástól megóvják. Ezt a megoldást választotta a Szovjetunió, Finnország, Norvégia, Lengyelország, Franciaország, és még más államok is. Egyes országokban (pl. Franciaországban) kereskedelmi társaságot létesitettek a filmezés lebonyolitására, máshol a nemzeti könyvtárak irányitják ezt a munkát. Kiemelkedő Finnország példája: a hirlapok megmentésének kérdését a parlament is megtárgyalta és ennek eredményeként tiz éven át biztositott állami hitel segitségével lefényképezték a teljes finn hirlapállományt. De bármilyen formát választottak is az egyes államokban, az akciónak mindenütt - szükségszerüen - országos alapot adtak, és az illetékes intézmények együttes munkájára épitették fel.

A filmezés mellett az eredeti sorozatok állagának megerősitésére is törekedtek. Jugoszláviában filmezés után laminálják az ujságlapokat, ugyanezt az eljárást a Szovjetunióban, Bulgáriában és még másfelé is alkalmazzák. Helyt kapnak a megóvás munkájában a hagyományos kézi javitó módszerek, valamint a legmodernebb - sokszor még kisérleti stádiumban levő - megoldások is.

Az állományvédelmi munkának tehát kettős vonala rajzolódik elénk: az egyik az állomány reprodukálására, a másik az eredeti egységek megőrzésére irányul. Az első ma még egy eljárással, a mikrofilmezéssel él, a második viszont egyszerre több módszert is alkalmaz. A lényeg az, hogy az állományvédelemnek sehol sincs egyetlen módszere, az csak a rendelkezésre álló lehetőségek kombinált felhasználásával oldható meg.

A hazai és külföldi példák számbavételével, a mennyiségi tényezőkből adódó konzekvenciák figyelembevételével nálunk is kialakultak a megóvás elvei, a gyakorlati munka keretei és a módszerek is meghatározást nyertek. A vizsgálódások és az eddig végzett munka eredményeit a következőkben foglalhatjuk össze:

a) A könyvtár - az európai országok gyakorlatának megfelelően - törekszik az állomány nemzeti szempontból legértékesebb részét, amig lehet, meg-

őrizni, és az eredeti sorozatokat a pusztulástól megmenteni. A megóvás azonban nem egyértelmü a forgalmazással. A rongált sorozatokat (elsősorban az egy példányban meglevőket) a használatból ki kell vonni és azokat reprodukált formájukban (mikrofilmen) szükséges olvastatni.

b) A helyzet sulyos, mivel a régebbi hirlapok papiranyaga most került a feltartóztathatatlan szétesés állapotába vagy annak határára. A folyamat megállitása, a mentési munkálatok megkezdése tehát pillanatnyi halasztást sem türhet.

c) A megvédésre kerülő anyag mennyisége hatalmas. Ez a tény meghatározza az alkalmazható eljárások körét, kizárja azokat, amelyek nem bizonyulnak elég termelékenyeknek és tulságosan magas költségkihatással járnak.

d) A mennyiségi tényezők figyelembevétele, a rongáltság fokozatai és különféle formái arra a felismerésre vezettek, hogy az állománymegóvásnak nálunk sincs egyetlen, minden problémát megoldó módszere, hanem az csak többféle eljárási mód ésszerü kombinálásával, együttes felhasználásával történhet meg kielégitően.

e) Miután az anyag állapota azonnali beavatkozást kiván, de a munka, nagy mennyiségénél fogva, hosszu éveket vesz igénybe, olyan átmeneti intézkedéseket kell hozni, amelyek a hirlapok használatát a megóvás bekövetkeztéig csökkentik és igy biztositják a kötet megmaradását addig, amig azt restaurálják vagy mikrofilmre veszik. A szabad olvastatás ma már azzal a veszéllyel járna, hogy az évek mulva megmentésre kerülő egységeket esetleg már nem is lehetne megjavitani vagy lefilmezni.

A munkát meghatározó adottságok figyelembevételével most már a védelem formái is kialakultak. Egyértelmüvé vált az, hogy a mennyiségi elemet, a rongáltság fokából adódó sürgősséget és az anyagi realitásokat szem előtt tartva a magyar hirlapállomány megőrzésének alapvető módja - az alább felsorolt indokoknál fogva - kizárólag a mikrofilmezés lehet.

A filmezéshez szükséges gépeket és anyagokat könnyen be lehet szerezni.

Az eljárás hasonlithatatlanul termelékenyebb, mint bármely más restauráló, illetve reprodukáló módszer.

A mikrofilmezés viszonylag igen olcsó, lényegesen kevesebb költséggel jár, mint a számba jövő egyéb eljárások. (Az alapnegativ önköltsége kockánként nem egészen 70 fillér.)

A filmen pótolni lehet az eredeti sorozat hiányait, már amennyiben azok más könyvtárak gyüjteményében fellelhetők. Igy mikrofilmen a lehető legteljesebb anyag bocsátható a kutató rendelkezésére.

A negativ filmről tetszés szerinti másolatot (negativot vagy pozitivot) lehet készitení, igy azt az igények szerint lehet többszöröznì, és a hirlapok vidéki könyvtárakban való olvastatását is meg lehet oldani.

A filmek több példányban való előállitása lehetővé teszi azt, hogy azok közül egyet - a világszerte követett gyakorlatnak megfelelően egy negativot - archiválís célra, biztonságos helyen tudjunk őrizni.

Közismert előnyként kell a tároláshoz szükséges csekély helyigényt is megemliteni.

Hátrányai természetesen a mikrofilmen való megőrzésnek is vannak. A film nem örökéletü, és számolni kell azzal, hogy bizonyos idő mulva használhatatlanná válik. Bár a gyártó cégek a ma előállitott filmek élettartamát 500 évre becsülik, a használók ellenőrző vizsgálatai szerint a rongálódás jeleit egyes esetekben már 2-5 év mulva lehet észlelni. A kellemetlen meglepetések elkerülése érdekében tehát az alap-negativ filmeket folyamatosan, legalább 5 évenként, szükséges ellenőrizni, és a minőség gyengülésének legcsekélyebb gyanuja esetén is át kell az eredetit uj filmre másolni.

További nehézség a használtatásnál jelentkezik. A kutatók egy része idegenkedik a mikrofilmen való olvasástól, ugy véli, hogy az egyes oldalakat nem képes megfelelően áttekinteni, szeme gyors elfáradásáról panaszkodik, és végül kifogásolja, hogy a filmről nem tud egyes cikkeket legépelni vagy legépeltetni. Nehéz megitélni, hogy az előbbi két kifogást milyen mértékben sugallja az ujtól való megrettenés. Amerikában ma már a kutató a mikrofilmet előnyben részesiti az eredeti anyaggal szemben, feltehető tehát, hogy a nálunk jelentkező ellenérzés egy része szubjektiv jellegü és idővel majd nagymértékben csökken, illetve enyhül. Vitathatatlan kötelezettsége viszont a könyvtárnak az, hogy a filmen való olvastatás legkedvezőbb feltételeit megteremtse, elsősorban azzal, hogy a legmodernebb, legmegfelelőbb olvasógépeket szerzi be. Ugyanakkor meg kell találni a módját annak is, hogy az igénylő egyes kiválasztott cikkekről jó minőségü és elfogadható áru másolatot kaphasson, és igy a gépeltetésről lemondhasson.

Összefoglalva az elmondottakat azt kell hangsulyozni, hogy a mikrofilmen való olvastatás minden más előnye mellett elsősorban éppen a kutatás szolgálatában történik. Bármely más - és feltétlenül lassubb - módszer alkalmazása zsákutcába vezetne: vagy a használat nagymértékü és hosszantartó korlátozását tenné szükségessé, vagy a hirlapsorozatok teljes és végleges pusztulását vonná maga után. A kutatónak tehát saját maga érdekében kell az esetleges kisebb hátrányok ellenére is ezt az olvastatási formát elfogadnia, vállalnia.

A hirlapok filmezését már közel egy évtizede megkezdte a nemzeti könyvtár. Ezen idő alatt - a rendelkezésre álló csekély kapacitás ellenére is - jelentős eredményeket ért el: ma már a legnagyobb hirlapok (pl. Budapesti Hirlap, Magyarország, Népszava, Pesti Hirlap, Pesti Napló, Világ) 3500 kötete áll mikrofilmen rendelkezésre. Jelenlegi adottságaink mellett (évi 200-400 000 felvétel) azonban a magyar hirlapgyüjtemény filmezése kb. 50 évet venne igénybe. Ez idő alatt pedig annak jelentős része szétporladna és nem kerülhetne reprodukálásra. Azért, hogy az állományvédelem alapját képező mikrofilmezési programunk valóban célhoz vezessen, az eddigi teljesitményeket meg kell többszörözni, és a megfelelő gépi kapacitás, illetve személyzet biztositásával a filmezés mennyiségét évi 2-3 millió kockányira emelni. Ilyen módon a hirlapállomány veszélyeztetett részét tiz év alatt, teljes egészét pedig tizenöt év alatt le lehet fényképezni.

Az Országos Széchényi Könyvtár ezen a területen tehát régi munkáját folytatja, de azt egészen uj alapokra helyezve végzi.

A sorozatok filmezése előre kidolgozott szempontok érvényesitésével, meghatározott terv szerint folyik. Elsősorban az országos jelentőségü ujságok kerülnek felvételre, mégpedig rongáltsági fokuktól, példányszámuktól és használtságuktól függő sorrendben. Ezek elkészülte után - indokolt esetben velük párhuzamosan - történik majd meg a vidéki hirlapok fényképezése. Természetesen filmre kerülnek a régiségek és ritkaságok, valamint a különös aktualitással biró cimek is (igy jelenleg az 1945-ös hirlapévfolyamok).

Miután a magyar hirlapok legteljesebb gyüjteménye a Hirlaptárban található meg és a cimek többségében kizárólag csak a Hirlaptár állományában lelhető fel, természetes az, hogy a filmezés alapját az OSZK sorozatai képezik. Ezeket azonban - rongáltságuk, illetve hiányosságuk esetén - máshol meglevő kötetekkel, számokkal ki kell egészíteni. Nagy szükség van ezért a hazai könyvtárak megértő támogatására. A magyar hirlapok megörökitése nem a nemzeti könyvtár feladata csupán, hanem az ország minden kulturális intézményének közös ügye, és ezt belátva feltétlenül szükséges, hogy e nagy jelentőségü akciót mindenki segitse a birtokában levő anyag filmezés céljára való rendelkezésre bocsátásával. A Széchényi Könyvtár a közeljövőben központi kimutatást kiván a magyar hirlapokról, azok lelőhelyeiről felállitani, és ennek alapján fog az egyes könyvtárakhoz esetenként segitségért fordulni.

Sajnos, ma már hirlapjaink nincsenek olyan állapotban, hogy azokat minden előkészités nélkül mikrofilmezni lehetne. A felvételezés előfeltétele a beszakadt lapok megjavitása, a gyüröttek kisimitása és - ami a legnagyobb gond és munka - a leveleknek a régi javitásoktól való megszabaditása. Ezek ui. a szöveget befedő és olvashatatlanná tevő papirral és kötőanyaggal készültek, mégnozzá olyan ragasztási módszerrel, amely az eredeti lapot összehuzta és ráncossá tette. Sok esetben a papiranyag teljes szétesettsége, sulyos rongáltsága még a lap laminálását (részletes leirását ld. később) is szükségessé teszi.

Kevésbé fontos cimek esetében meg kell elégedni azzal, hogy a mikrofilmezés kivánalmainak megfelelő javitásokat, illetve a filmezést elvégezve, az eredeti sorozatokat kivonjuk a forgalomból és ezzel megkiméljük a további rongálódástól. A papiranyagban lezajló kémiai folyamat megállitására ez esetekben nem törekszünk. A fontosabb hirlapok esetében viszont mindent el kell követni az eredeti példányok megmentése érdekében is. Igy ezek javitása, restaurálása a legnagyobb igényességgel történik.

A Hirlaptár keretében már évek óta folyik szerény mértékü javitó tevékenység, olyan munka, amely egyben kisérletezésnek is tekinthető. A könyvek, kódexek, kéziratok restaurálása nagy multra tekint ugyan vissza, de ennek kipróbált módszereit nem lehet az eltérő minőségü, más méretü és fokozottabb használatnak kitett ujságok javitására alkalmazni. E papirfajta megóvása teljesen speciális problémákat vet fel. Ezek megoldási módja pedig - miután világszerte csupán néhány éve foglalkoznak vele - még kialakulatlan, kiforratlan. Igy, bár minden hazai és külföldi tapasztalat számbavételére és ér-

tékelésére sor került, az ujságpapir adottságainak megfelelő eljárásokat részben a saját tapasztalataink alapján kellett kidolgozni. Az utkeresés korszaka azonban még nem zárult le. A könyvtár megfelelő szakemberek segitségével igyekszik e tevékenységét a rendelkezésre álló tudományos és technikai lehetőségek felhasználásával minél magasabb szintre emelni, termelékenységét, de egyben gazdaságosságát is fokozni. Ennek megfelelően amellett, hogy a kézi munkával végzett javitások legcélszerübb módszereit keresi, gépi eljárást is kiván alkalmazni. Ezek közül is elsősorban a laminálást,[6] azt a hazánkban is közismert eljárást, amelynek lényege a papirlapnak kémiai semlegesitése után, két iv japánpapir és két müanyagfólia közé történő bepréselése hő- és nyomáshatás által. Az eljárás előnye az, hogy a savtalanitás a papiranyag további bomlását meggátolja, a fólia a szétesö lapokat összefogja, a japánpapir pedig megerősiti. Emellett kifogástalanul olvasható, jól mikrofilmezhető, sőt használatba is bocsátható lapokat nyerünk e módszer alkalmazásával. A hátrány elsősorban gazdasági vonatkozásban jelentkezik. A papirlap laminálásra való előkészitése munkaigényes, a felhasználásra kerülő anyag pedig költséges és igy egy-egy ujságlevél restaurálása kb. 15 Ft-ot igényel. A mikrofilmezéshez képest tehát a laminálás drágább és jóval lassubb állományvédelmi eljárás. (A zágrábi nemzeti könyvtár két szakembere évi 24 hirlapkötet laminálását végzi el!) Ezért alkalmatlan arra, hogy az állomány megóvásának elsődleges eszköze legyen, de ugyanakkor kiválóan megfelel a legértékesebb sorozatok eredeti formájában való megtartására. Igaz, hogy a müanyagfólia élettartama ma még nem határozható meg, továbbá az sem állapitható meg, hogy annak pusztulása mikor következik be, de az is kétségtelen, hogy a már szétesö lapok megmaradását ez az eljárás évtizedekre biztositja és csak ez biztositja. (Hasonló célt szolgál a kizárólag csak a Bibliothèque Nationale-ban alkalmazott un. "sériecollage" eljárás,[7] de ennek előnyeit és hátrányait ma még nem látjuk világosan.)

A javitó-restauráló tevékenységhez szorosan kapcsolódik a régi hirlapok beköttetésének, illetve ujraköttetésének elvégzése. A hirlaptári gyüjtemény negyedrésze tékázva áll a raktárakban, ezen belül pedig az 1952 előtti magyar hirlapok kb. 5000 egysége vár bekötésre. (Ez a mennyiség a tulságosan vastag tékák szétválasztásának eredményeként kötetszámban a kétszeresére emelkedik.) De nem tekinthető véglegesnek a már bekötött állomány állapota sem, hiszen az idők folyamán nemcsak a papiranyag rongálódott meg, hanem a kötés is meglazult, szétment. Sajnos ezeket a régi hirlapokat általában csak gondos és munkaigényes előkészités (a gerinc és a szélek papircsikkal való megerősitése) után lehet kötésre küldeni, az elégett, rongált szélü papir ui. már semmiféle müveletet, megterhelést sem képes elviselni. Igy az ujrakötésre váró kb. 10 000 kötetet (uj kötetben számolva, közel 20 000 egységet) csak lassu ütemben lehet felujitani. Mig mindez hosszu évek munkájával lebonyolódik, addig is szükséges bizonyos átmeneti óvóintézkedéseket foganatositani: elsősorban a régi tékáknak uj, zárt tékákkal való lecserélését kell elvégezni, valamint a rongált egységek fektetett raktározását megvalósitani.

A raktári helyzet a Hirlaptárban - a várbeli épület elkészültének eltolódása miatt - pillanatnyilag igen rossz és nem felel meg az állományvédelem elemi követelményeinek sem. A veszélyeztetett anyag jobb elhelyezésével viszont nem lehet az uj könyvtár megépüléséig várni, igy szükségmegoldásként bizonyos állományrészek külső raktárakban való felállitásával, illetve kevéssé használt és máshol is megtalálható sorozatok beládázásával kell a meglevő raktárakban a hirlapok jobb tárolásához szükséges helyet megteremteni.

Szó volt már arról, hogy az állományt - addig is, amig a sorozatok filmezésre kerülhetnek - a tulzott használattól és ezáltal a teljes széteséstől feltétlenül meg kell óvni. Nem szabad kockáztatni azt, hogy a magyar hirlapok egy része olyan állapotba jusson, hogy reprodukálására rongáltsága miatt ne lehessen sort keriteni. Ezért - a jövőbeni olvastatás biztositása érdekében - a könyvtár kénytelen volt az ujságok forgalmazásában átmeneti korlátozásokat életbe léptetni.(8) Ezek a megszoritások azonban olyan jellegüek, hogy a jelenleg folyó tudományos kutatási tevékenységet nem sértik, nem keresztezik. Erre a célra - a teljesen rongált egységek kivételével - minden régi ujságot rendelkezésre bocsát a Hirlaptár. (Néha ugyan kis késedelemmel, a szükséges javitások elvégzése után.) Az egyéni érdeklődésből hirlapot olvasók átmenetileg hátrányos helyzetbe jutottak, de az ő igényeiket a mikrofilmen számukra is szabadon használható anyag egyre nagyobb mennyisége elégiti majd ki. A minél zavartalanabb olvastatás érdekében a könyvtár mindent elkövet ujabb - szabadon forgalmazható - hirlapsorozatok beszerzésére is.

A hirlapmegóvás munkáját összefoglalva tehát a következő kép alakul ki: a sorozatokat a megfelelő előkészités, kiegészités és javitás után mikrofilmre kell venni, azon olvastatni és az eredeti sorozatokat a forgalomból kivonni. (Az esetleges többespéldányokat a jövőben is lehet használtatni.) A legértékesebb állományrész (országos napilapok, a szabadságharc, a munkásmozgalom lapjai, általában a haladó sajtó, stb.) kb. 14 000 kötetét igényes restaurálás (részben laminálás) segitségével a maga eredeti mivoltában is meg kell őrizni. Fokozott ütemben szükséges a köttetést végezni és élni kell az állományvédelem egyéb lehetőségeivel is (megfelelő raktározás, zárt tékák alkalmazása, a használat korlátozása, többespéldányok beszerzése). Mindezen tényezők együttes felhasználása teszi lehetővé a magyar hirlapállomány megmentését.

Az itt vázolt munka beruházási, anyagi és személyzeti igényességénél fogva messze tulhaladja a könyvtár költségvetésének kereteit. De a Müvelődésügyi Minisztérium magáévá tette a könyvtár elképzeléseit és előteremtette a terv végrehajtásához szükséges összeget: lehetővé tette az évi 3 millió felvétel elkészitéséhez szükséges gépek beszerzését, a laminálógép, a szükséges anyagok és felszerelési tárgyak megvásárlását, a kötészetre forditható összegek emelését, a kért személyzet beállitását. Igy a nagyarányu állományvédelmi munka három felvevőgép, a legmodernebb előhivó- és másológép müködtetésével, a laminálógép beállitásával, a megfelelő számu szakember közremüködésével már 1970-ben megkezdődik.

Az 1952 előtti magyar hirlapok megőrzésének pontos terve tehát elkészült, és adva vannak a végrehajtás feltételei is. Felmerül azonban az a kérdés, hogy az előttünk fekvő program végrehajtása jelenti-e egyben a kérdés végleges megoldását, illetve lezárását is? Erre több okból is nemleges választ kell adnunk. Hiszen már most is ismerünk olyan eljárásokat, amelyek segitségével az olvasói igényeket a mainál jobban ki tudnánk elégiteni. Gondolunk itt elsősorban az anyagnak az eredetivel azonos formáju papiron való reprodukálására, arra a módszerre, amely mikrofilmről tud jó minőségü papirra megfelelő mennyiségben ujabb példányokat készitení (Copyflo). Ezzel a technikai lehetőséggel jelenleg még költségessége miatt nem tudunk élni, de nyilván eljön az az idő, amikor már mi is tudjuk használni. Hangsulyoznunk kell, hogy ez az eljárás is a mikrofilmezésen alapszik, a film meglétét feltételezi, igy a ma folyó munkánk mindenképpeni elvégzését igényli. Figyelembe kell venni azt is, hogy a hirlapmegóvó módszerek kidolgozása világszerte nagy energiával folyik, elképzelhető ezért egy olyan megoldás felfedezése, amelynek alkalmazására ma még nem is gondolunk.

Nemmel kell felelnünk a feltett kérdésünkre azért is, mert a ma jó állapotban meglevő, sőt a ma megjelenő hirlapok papiranyaga sem jobb, mint a már rongáltságuk miatt restaurálásra szoruló ujságoké, ezek szétesése tehát éppugy bekövetkezik, mint elődeiké. Megmentésük a közeljövő feladatává válik, de ebben a munkában az utólagos orvoslás mellett már a megelőzésnek is nagy szerepet kell juttatni.

J e g y z e t e k

1. SZINNYEI József a sajtó hasábjain hivta fel a közvélemény figyelmét a hirlapok jelentőségére és a hirlapkönyvtár megalapitásának szükségességére. E cikkeket lásd: Reform,1872. 49. sz.; Hon, 1880. 271. sz.; Nemzet, 1884. 130. sz.

2. A Hirlaptár történetére vonatkozó legjelentősebb tanulmányok:

SZINNYEI József: A hirlap-könyvtár. – A Magyar Nemzeti Muzeum multja és jelene. Bp. 1902. 49–53. l.

GORIUPP Alisz: A Magyar Nemzeti Muzeum Hirlaposztálya fennállásának első félévszázadában, 1884–1934. Bp. 1934. 23 l.

DEZSÉNYI Béla: Az Országos Széchenyi Könyvtár Hirlaptára. – Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1957. 84–107. l.

3. Lásd SZINNYEI előbb idézett cikkét.

4. A könyvtár vezetői tanácsa az utóbbi években több izben napirendre tüzte az állományvédelemmel kapcsolatos kérdéseket, ismételten megtárgyalta a mikrofilmezés, a restaurálás lehetőségeit, felmérte az állomány tulzott igénybevételéből származó károkat, és mindezen munkálatok alapján dolgozta ki a Müvelődésügyi Minisztériumba felterjesztett megóvási programját.

5. Az Országos Széchényi Könyvtár kérésére a Lenin Könyvtár, a Deutsche Bücherei, a Deutsche Staatsbibliothek, valamint a cseh, a bolgár és a lengyel nemzeti könyvtár irta le állományvédelmi tevékenysége elveit és módszereit. – A hirlapok helyzetével és megőrzésük módjaival foglalkozó tanulmányok közül csupán néhányat emlitünk meg:

BARTON, W.: Bibliothek und Mikrofilm. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 1964. 3.no. 127–144.p.

IBEN, Icko: Zur Sicherung der Zeitungsbestände. = Libri, 1955. 6.v. 1.no. 22–28.p.

VALLINKOSKI, J.: The microfilming of newspapers in Finland. = Libri, 1959. 9.v. 1.no. 38-44.p.

KLEPPA, P.: Filmingen av aviser ved Universitetsbiblioteket i Oslo. = Bibliotek og Forsking, 1962. 64-73.p.

PRINET. J.: Conservation et reproduction des revues et des journaux. Association pour la Conservation et la Reproduction Photographique de la Presse. = Bulletin des Associations Internationales des Documentalistes, 1962. 1.no. 17-19.p.

Mikrofilmarchiv der deutschsprachigen Presse gegründet. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 1965. 4.no.263-264.p.

6. A laminálásra vonatkozóan ma már jelentős, a szakirodalomban is rögzitett tapasztalat áll rendelkezésre. Számunkra a legtanulságosabb az alábbi tanulmányban ismertetett tevékenység:

VERONA, Eva: Über die Restaurierung von Zeitschriftenbeständen in der National- und Universitätsbibliothek in Zagreb. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1963. 10.no. 433-443.p.

Igen világosan fejti ki ezen eljárásmód évtizedes gyakorlatát az alábbi kiadvány:

The method of restoring deteriorated documents. W.J. Barrow State Library Building. Richmond, Virginia, 1966. 20.p.

Ugyancsak nagy haszonnal forgathatjuk a szovjet eredményeket összegező kötetet:

O szohranenii bumagi proizvedenij pecsati i rukopiszej. Szbornik metodicseszkih sztatej. Leningrad, 1963. Bibl. im. Szaltikova-Scsedrina. 96 p.

7. RAUX, H.: La restauration des journaux par "Sériecollage". = Bull. des Bibl. de France, 1961. 11.no. 535-537.p.

8. A hirlapok használatát 1965-ben korlátozta először a könyvtár. Az ekkor hozott intézkedések azonban nem bizonyultak elegendőnek, ezért 1968 szeptemberében ujabb szigoritásokat kellett bevezetni. A régi ujságok használatát jelenleg a Müvelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya 80.547/1969. számmal jóváhagyott szabályaink határozzák meg.

KÖNYVTÁRI TÖRVÉNYEK III.

Előző két számunkban Dánia és Finnország, ill. Lengyelország és az NDK könyvtári törvényeit ismertettük. Az alább bemutatandó dokumentumok ezuttal három olyan ország - Anglia, Kanada és Bulgária - könyvtárügyébe engednek betekintést, amelyek egészen különböző társadalmi, történelmi és földrajzi (települési) adottságok között fejlődtek. Itt hivjuk fel a figyelmet a jelen szám más helyén közölt könyvismertetésre, amely a Szovjetunió könyvtári törvényhozásáról nyujt némi áttekintést.

A n g l i a könyvtárügyének fejlődését eddig elaprózottsága fékezte. Az 1850. évi első könyvtári törvény a közigazgatási egységeket önálló könyvtárfenntartói hatáskörrel ruházta fel. A megyék (grófságok) tanácsai csak 1920-ban kaptak ilyen hatáskört, de csak azokra a területekre nézve, amelyeken nem müködött helyhatósági könyvtár. Az autonómiájukat féltve őrző helyi hatóságok tekintélyes része pedig akkor sem ruházta át könyvtárfenntartási jogait a megyei tanácsra, amikor már nyilvánvaló volt, hogy a megyei könyvtári szervezet lényegesen előnyösebb szolgáltatást biztosit a község lakossága számára.

Az uj törvény felügyeleti jogot ad a Közoktatási Minisztériumnak a könyvtárak fölött, s csak azoknak a helyi hatóságoknak engedi meg önálló könyvtárak fenntartását, amelyek biztositani tudják a megfelelő szolgáltatásokat. Maga a törvény nem határozza meg e szolgáltatások normáit, de irányadónak számit a törvény alapjául szolgáló bizottsági jelentés álláspontja; eszerint a könyvtárfenntartó hatóságnak 1000 lakosonként évente legalább 250

könyv (ebből 90 szakkönyv), de összesen évente legalább 7200 könyv beszerzéséről kell gondoskodnia. Lényegében a 40 000 lakosu városok, nagyvárosi kerületek azok a legkisebb közigazgatási egységek, amelyek már tarthatnak fenn könyvtárat. A személyzeti norma: 2500 lakosonként 1 alkalmazott, ezen belül 40 százalék szakképzett munkaerő.

Az 1964. évi törvény könyvtári és muzeumi törvény; az alábbiakban csak első, a közművelődési könyvtárakkal foglalkozó 11 paragrafusából közlünk részleteket. A 12-15. § a muzeumokra és képtárakra vonatkozik, a 16-26. § általános rendelkezéseket tartalmaz.

K a n a d á b a n a tartományok (államok) saját törvényhozásuk keretében szabályozzák a könyvtarügy szervezetét is. Ilyen pl. Ontario állam könyvtári törvénye (The Public Libraries Act, 1966.), amely magyarul is olvasható a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban (F 3985 számon), a Büchereigesetze III. füzetében (helyrendi száma 2-2543/3) közölt német szövegből készült fordításban. A jogi és pénzügyi kérdéseket aprólékosan szabályozó törvény helyett azonban hasznosabb egy másik, bár csak félhivatalos kanadai dokumentumot bemutatunk: a Kanadai Könyvtári Szövetség 1967. évi kongresszusán elfogadott, a közművelődési könyvtárügyre vonatkozó irányelveket. Ezek a tényleges adottságokhoz kapcsolódva tisztázzák elvileg a közművelődési könyvtárügy feladatait és fejlődésének utját, amellett képet adnak a könyvtári munka szervezeti formáiról, a kis könyvtárak könyvtári rendszerbe való összefogásának szükségességéről, a helyi, tartományi és szövetségi szervek egymást kiegészitő tevékenységéről.

B u l g á r i a könyvtári életének eredeti jelensége a csitaliste: nemcsak könyvtár, hanem müvelődési otthon is. A csitalisték és egyéb népmüvelési intézmények fenntartásának sajátos módszerét rögziti több minisztériumnak és más központi szervnek 1968 végén kiadott határozata: a költségek fedezését a helyi gazdasági egységek - mezőgazdasági és ipari üzemek, szövetkezetek - vállalják.

-.-.-.-.-.-

Az alább közölt szövegek forrásai:

1. Public Libraries and Museums Act 1964. Chapter 75. London, Her Majesty's Stationery Office, é.n. 21 p. Helyrendi száma a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 3-2458. Német forditása ugyanott 2-2543/2 számon (Büchereigesetze II., Bibliotheksdienst, Beiheft 22. 9-25. p.), magyar forditása F 3984 számon található.

2. Public Library Standards. Compiled by a Project Committee of the Canadian Library Association. Ottawa 1967. 23 p. Helyrendi száma a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 4-2753. Német forditása (Büchereigesetze III., Bibliotheksdienst, Beiheft 35. 3-16. p.) ugyanott a 2-2543/3 számon, magyar forditása pedig F 3985 számon található.

3. Resenie na Komiteta za Izkusztvo i Kultura... otnoszno: finanszireneto i podobrjaneto na materialno-tehnicseszkata baza na kulturno-proszvetnite insztituti ... = Bibliotekar (Szófia) 1968. 12. no. 6-8. p. Magyar forditásának helyrendi száma F 3986.

Mindhárom dokumentumot erősen röviditve közöljük. A kihagyásokat pontozással jelöltük. Ahol egy-egy paragrafus szövegét teljesen elhagyjuk, tartalmát zárójelben foglaljuk össze.

-.-.-.-.-.-

Anglia és Wales

Közművelődési könyvtári és múzeumi törvény, 1964

Törvény, melynek az a rendeltetése, hogy az Angliában és Walesben a helyi hatóságok által biztositott közművelődési könyvtári szolgáltatásokat az oktatásügyi miniszter (Secretary of State for Education) felügyelete alá helyezze, uj rendelkezéseket hozzon e szolgáltatások szabályozása és javitá-

sa végett, valamint muzeumoknak és képtáraknak e hatóságok által való létesitésére és fenntartására nézve s e feladatokkal kapcsolatos egyéb ügyekben. (1964. julius 31.) ...

A KÖZMÜVELŐDÉSI KÖNYVTÁRÜGY

1.§. A könyvtári szolgáltatások felügyelete a miniszter által

1. Jelen törvény életbelépésétől fogva a miniszter feladata,hogy felügyeletet gyakoroljon az Anglia és Wales helyi hatóságai (local authorities) által nyujtott közmüvelődési könyvtári szolgáltatások fölött, s előmozditsa ezek fejlődését. Biztositania kell, hogy a hatóságok ellássák feladataikat a könyvtárügy terén...

2.§. Könyvtári Tanácsok

1. Két Könyvtári Tanácsot (Library Advisory Council) kell létesiteni, egyet Anglia..., egyet pedig Wales... számára. Ezeknek tanácsokkal kell ellátniuk a minisztert minden, könyvtári intézmények létesitésével vagy használatával kapcsolatos ügyben...

2. A két Tanács tagjait a miniszter nevezi ki; a Tanács egyik tagját elnöknek, a minisztérium egyik tisztviselőjét pedig titkárnak nevezi ki...

3.§. Regionális könyvtárközi együttmüködési tanácsok

1. Jelen törvény életbelépése után a miniszter a lehető legrövidebb időn belül könyvtári régiókra (library region) osztja fel Anglia és Wales egész területét.

2. A miniszter mindegyik régió számára, az illetékes könyvtárfenntartó hatóságokkal (library authorities) folytatott tanácskozás után, irányelveket dolgoz ki. Az irányelvek az alábbi teendőkre vonatkoznak:

a) Regionális könyvtári tanácsok (library council) létesitésére, összetételére és müködésére. E tanácsok részben olyan személyekből állnak, akik a régióhoz tartozó könyvtárfenntartó hatóságok mindegyikét külön-külön képviselik, részben pedig más, az irányelvekben meghatározandó személyekből. Az a feladatuk, hogy gondoskodjanak olyan megegyezések létrehozásáról és végrehajtásáról, amelyek megkönnyitik e hatóságok együttmüködését egymással és egyéb, a régión belüli és kivüli szervekkel, amelyek a könyvtárakkal kapcsolatos tevékenységet fejtenek ki.

b) Intézkedésekre annak érdekében, hogy mindegyik hatóság eleget tegyen a regionális könyvtári tanács által vele szemben támasztott igényeknek, beleértve a könyvtári tanács fenntartási költségeihez való hozzájárulást...

4.§. Könyvtárfenntartó hatóságok és könyvtári körzetek

1. A jelen törvény rendelkezései értelmében az alábbi helyi hatóságok lesznek könyvtárfenntartó hatóságok:

a) a megye (county) vagy megyei jogu város (county borough) tanácsa;

b) mindegyik londoni városrész (London borough) tanácsa és a londoni City tanácsa;

c) a járási jogu város (non-county borough) vagy a városi kerület tanácsa, amennyiben ez a törvény életbelépéséig könyvtárfenntartó hatóság volt, vagy amennyiben a miniszter a 6.§ 3. pontja értelmében ilyennek elismerte; minden egyéb hatóság viszont, amely eddig könyvtárfenntartó hatóság volt, a jelen törvény életbelépésekor elveszti ezt a jellegét.

2. A könyvtárfenntartó hatóság ezt a hatáskörét olyan könyvtári körzetben (library area) gyakorolja, amely megegyezik közigazgatási hatáskörének területével...

5.§. Egyesitett bizottságok

1. A miniszter két vagy több könyvtárfenntartó hatóság hozzájárulásával ezekből rendeletileg egyesitett bizottságot (joint board) létesithet; ... ez a bizottság lép az illető hatóságok helyébe mint könyvtárfenntartó hatóság...

6.§. Külön rendelkezések a járási jogu városokról és a városi kerületekről

1. Amennyiben... egy járási jogu város vagy egy városi kerület tanácsa... könyvtárfenntartó hatóság..., de a város vagy kerület lakossága a törvény életbelépésekor vagy a 10 éven-

ként esedékes revizió alkalmával... nem éri el a 40 000 főt, ... a miniszter az illető városi vagy kerületi tanács meghallgatása után, ... ha ezt az ottani könyvtári szolgáltatások javitása szempontjából célszerünek itéli, rendeletileg megszüntetheti az illető hatóság könyvtárfenntartói hatáskörét...

3. Amennyiben egy járási jogu város vagy egy városi kerület tanácsa a revizió időpontjáig nem volt könyvtárfenntartó hatóság, de az illető közigazgatási egység lakossága... eléri a 40 000 főt, a miniszter, a tanács kérésére, 6 hónapon belül könyvtárfenntartó hatóságnak ismerheti el ezt a tanácsot...

4. Mielőtt a miniszter az ilyen kérelemnek helyt ad, ki kell kérnie az illetékes megyei tanács, illetve ... egyesitett bizottság véleményét.

5. A járási jogu város vagy a városi kerület tanácsa elhatározhatja, hogy feladja könyvtárfenntartói hatáskörét; amennyiben ezt a határozatot a miniszter rendeletileg megerősiti, az illető tanács könyvtárfenntartói hatásköre megszünik...

7.§. A könyvtárfenntartó hatóságok általános kötelességei

1. Minden könyvtárfenntartó hatóság köteles gondoskodni átfogó és hatékony könyvtári szolgáltatásról mindenki számára, aki ezt igényli, s ennek megfelelő munkaerők alkalmazásáról, épületekről, berendezésről s ezek karbantartásáról, könyvekről és egyéb anyagról stb.

Megjegyzendő, hogy bár az illető hatóságnak joga van bárki számára kölcsönözni könyvet és egyéb anyagot, ezt csak azok számára köteles megtenni, akik az illető könyvtári körzetben laknak, dolgoznak vagy tanulnak.

2. Az előző pontban emlitett kötelességek teljesitése szempontjából különösen kivánatos, hogy a könyvtárfenntartó hatóság

a) gondoskodjék - megfelelő könyvállomány beszerzése, más könyvtárfenntartó hatóságokkal kötött szerződések és egyéb intézkedések révén - arról, hogy olyan mennyiségü, választéku és minőségü könyv és más nyomtatvány, kép, hanglemez, film és egyéb anyag legyen kikölcsönözhető vagy hozzáférhető, amely kielégiti mind a felnőttek, mind a gyermekek általános és speciális szükségleteit;

b) ösztönözze arra mind a felnőtteket, mind a gyermekeket, hogy teljes mértékben használják ki a könyvtári szolgáltatásokat, s adjon ehhez segitséget nekik, beleértve a szükséges bibliográfiai és egyéb információknak rendelkezésükre bocsátását...

8.§. A könyvtárhasználati dijak korlátozása

1. A könyvtárfenntartó hatóság a jelen cikkelyben megszabott kivételektől eltekintve semmiféle dijat nem szedhet könyvtári szolgáltatásainak igénybevételéért (legfeljebb más könyvtárfenntartó hatóságtól).

2. Az alábbi esetekben szedhet - a miniszter által maximált - dijat:

a) az olvasók értesitéséért arról, hogy az általuk előjegyzett könyv vagy egyéb anyag rendelkezésükre áll;

b) a könyv vagy egyéb anyag kölcsönzési határidejének tullépéséért.

3. Nem szedhet dijat... a nyomtatvány egészéről vagy egy részéről fényképészeti vagy egyéb uton készült reprodukciók kölcsönzéséért.

4. Dijat szedhet katalógus, mutató vagy egyéb anyag átengedéséért, amennyiben ez az igénylő tulajdonába megy át...

9.§. Hozzájárulások és segélyek

1. A könyvtárfenntartó hatóság hozzájárulhat egy másik könyvtárfenntartó hatóság vagy bármely más személy költségeihez, amennyiben az a nyilvánosság számára könyvtári szolgáltatásokat nyujt.

2. A miniszter segélyben részesithet bármely testületet, ha az olyan katalógusokat vagy indexeket vezet, amelyekből minden könyvtárfenntartó hatóság információkat szerezhet, vagy egyéb olyan szolgáltatásokat bocsát rendelkezésükre, amelyek segitik őket a 7.§ 1. pontjában jelzett feladataik ellátásában.

10.§. A miniszter jogai mulasztások esetén

(Amennyiben a könyvtárfenntartó hatóság nem teljesiti kötelességeit, a miniszter megfelelő vizsgálat után felszólitja a mulasztások pótlására, s ha ez a felszólitás hatástalan marad, megfoszthatja könyvtárfenntartói hatáskörétől.)

11.§. Kiegészitő rendelkezések az alkalmazottak, vagyontárgyak és kötelezettségek átadására vonatkozólag

(A dolgozók jogainak védelme, a vagyontárgyak és kötelezettségek átruházásának módja abban az esetben, ha a könyvtár más fenntartó hatósághoz kerül át.)

Kanada

Irányelvek a közmüvelődési könyvtárügy fejlesztésére. Összeállitotta a Canadian Library Association külön bizottsága, 1967.

I. A KÖZMÜVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI szolgáltatásoknak Kanadában mindenki számára hozzáférhetőnek kell lenniük...

A közmüvelődési könyvtár... ingyenes szolgáltatásokat nyujtó ... elsősorban az adókból fenntartott intézmény.

II. MINDEGYIK TARTOMÁNYBAN (province) állandó jellegü törvényes alapot kell biztositani a közmüvelődési könyvtári szolgáltatások létrehozásához, megszervezéséhez és pénzügyi támogatásához...

2. Mindegyik tartományban speciális törvényes rendelkezéssel kell...

e) könyvtári rendszerek létesitését és fejlődését biztositani.

A könyvtári rendszerek (library systems) olyan munkatervre épülő szervezetek, amelynek keretében a könyvtári egységek együttmüködnek egymással, célszerüen megosztva a feladatokat és az erőforrásokat.

III. MEGFELELŐ PÉNZÜGYI TÁMOGATÁSRÓL kell gondoskodni a közmüvelődési könyvtári rendszer számára.

1. A tartományi és helyi hatóságoknak közösen kell fedezniük a megfelelő közmüvelődési könyvtári rendszerek fenntartásának költségeit. A tartomány részesedésének legalább az összes költség felét ki kell tennie.

2. A könyvtári rendszer fejlődésének serkentése érdekében a tartományi segély juttatását olyan könyvtárakra kell korlátozni, amelyek szervezetük, szolgáltatásaik és a helyi anyagi támogatás szempontjából az előirásoknak megfelelnek.

IV. AZ ÁLLAMPOLGÁROK KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSÁT első fokon a lakóhelyükön müködő közmüvelődési könyvtár biztositsa, amely könnyen elérhető és amely a vállalt szolgáltatásoknak megfelelő állománnyal rendelkezik...

V. KÖNYVTÁRI RENDSZERBE kell egyesiteni a közmüvelődési könyvtárakat.

1. A helyi könyvtár (community library) legyen könyvtári rendszer része, hogy tulságosan nagy saját kiadások nélkül is hatékony szolgáltatásokat nyujthasson.

2. A modern társadalom olyan közmüvelődési könyvtári szolgáltatást igényel, amelynek a költségeit kis közigazgatási egység nem tudja fedezni. Legalább 50-100 000 főnyi lakosság szükséges ahhoz, hogy az elfogadható szolgáltatási szintet gazdaságosan biztositsák...

5. A könyvtári rendszernek az adott területen minden szolgáltatást koordinálnia kell;

a) tartson fenn központi katalógust...,

b) egységesitse a kölcsönzési elveket és eljárásokat,

c) tegye lehetővé az anyagok kicserélését vagy továbbadását a terület könyvtárai között,

d) gondoskodjék a terület könyvtáraiban dolgozóknak a továbbképzéséről.

VI. A RENDSZER KÖZPONTI KÖNYVTÁRA egészitse ki a helyi szinten nyujtott szolgáltatásokat.

1. A központi könyvtár központi helyen müködjék, és álljon rendelkezésére a terület minden lakosának.

2. Állománya legyen átfogó, hangsulyozza a terület számára különösen jelentős témákat.

3. Az általa ellátott szolgáltatások foglalják magukban

a) a tájékoztató munkát az egész terület számára,

b) a katalogizálást és feldolgozást a rendszer minden könyvtára számára,

c) a szükséges anyag megszerzését a helyi könyvtárak számára, saját állományából és (vagy) a rendszeren kivüli könyvtárakból, könyvtárközi kölcsönzés utján,

d) szakképzett könyvtárosok segitségét (külön meghivásra vagy rendszeres látogatások keretében) olyan helyi könyvtárak számára, amelyek a kis lakosság miatt nem tudnak állandó szakképzett munkaerőt foglalkoztatni.

VII. SZÜKSÉGES AZ EGYETEMI ÉS SZAKKÖNYVTÁRAK együttmüködése a közmüvelődési könyvtári rendszerrel, a kölcsönös előnyök alapján.

1. Ugyanazon terület különböző tipusu könyvtárainak hálózatként együtt kell müködniük, hogy különböző gyüjteményeiket a terület minden lakosa számára hozzáférhetővé tegyék.

2. Egyetlen intézménynek sem kell speciális anyagot másokkal párhuzamosan, fölöslegesen beszereznie, ha együttmüködést lehet létesiteni a nagy könyvtárak között.

VIII. MINDEN EGYES TERÜLET közmüvelődési és iskolai könyvtárai müködjenek együtt egymással, közös terv alapján, hogy hiánytalan könyvtári szolgáltatásokat nyujthassanak a gyermekeknek és az ifjuságnak...

3. Ha a közmüvelődési könyvtártól iskolai könyvtári feladatok ellátását is igénylik, az ehhez szükséges költségeket az illetékes kormányhatóságnak kell fedeznie.

IX. MINDEGYIK TARTOMÁNYNAK vagy territóriumnak legyen könyvtári munkaterve, a területén müködő közmüvelődési könyvtári rendszerek szolgáltatásainak kiegészitésére.

A tartományi kormányzat feladatkörének fel kell ölelnie

1. speciális könyvtári szolgáltatásokat a tartományi törvényhozók, tisztviselők, hivatalok és egyéb intézmények szükségleteinek kielégitésére,

2. a tartományi szintü tervezés irányitását, a könyvtári állomány jó kihasználása és fejlesztése érdekében,

3. a helyi könyvtárak fejlesztésével és javitásával foglalkozó helyi állami szervek támogatását,

4. együttmüködést a helyi hatóságokkal a közmüvelődési és iskolai könyvtáraknak - mint a tartományi müvelődési program alapvető intézményeinek - pénzügyi ellátása terén,

5. fundamentális tartományi gyüjtemény (provincial resource centre) fenntartását vagy közvetlen tartományi kezelésben, vagy egy nagy közmüvelődési vagy egyetemi könyvtár szolgáltatásaként, amelyet a tartomány bármelyik lakosa igénybe vehet, a helyi könyvtár ajánlása alapján,

6. tanácsadó és fejlesztő szolgálatot a tartomány közmüvelődési és iskolai könyvtárai számára,

7. a tartomány területén müködő könyvtárak technikai és bibliográfiai szükségleteinek kielégitését,

8. a hivatalos kormánykiadványok dijtalan szétosztását a kijelölt letéti könyvtáraknak,

9. könyvtári statisztikák és egyéb információs anyag gyüjtését és közzétételét,

10. együttmüködést a Nemzeti Könyvtárral és a Könyvtári Egyesülettel.

X. KANADA KORMÁNYA - a kanadai alkotmányban megszabott keretek között - egészitse ki a tartományi és helyi könyvtári programokat.

1. Kanada kormánya Nemzeti Könyvtárat tart fenn...

2. Kanada kormánya Országos Tudományos Könyvtárat is tart fenn...

3. A szövetségi kormány feladata, hogy

a) támogassa a könyvtárügyet az egész országban, és mozditsa elő kétnyelvü (angol-francia), mindkét kulturára kiterjedő munkatervek megvalósitását a kanadai közmüvelődési könyvtárakban, a tartományoknak nyujtandó anyagi segitségével,

b) dijtalanul ossza szét kiadványait a könyvtáraknak, letéti és igénylési rendszer alapján,

c) gyüjtse össze és tegye közzé a könyvtárügyi statisztikai adatokat,

d) a Nemzeti Könyvtár keretében szervezzen Kanadai Könyvtártudományi Intézetet, a könyvtári problémák és a kanadai könyvtárak fejlődésére vo-

natkozó információk terjesztése céljából.

XI. A KÖZMÜVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI IGAZGATÓTANÁCS és a könyvtárigazgató funkcióját és kötelességeit pontosan meg kell határozni...

4. A könyvtári igazgatótanács (Library Board)

a) szakképzett könyvtárigazgatót (Chief Librarian) választ és nevez ki,

b) meghatározza a könyvtár céljait, funkcióit és munkájának irányelveit,

c) a könyvtárigazgató javaslata alapján elkésziti és az illetékes kormányhatóság elé terjeszti a könyvtár költségvetését,

d) évi jelentést terjeszt azon kormányhatóság elé, amelytől a pénzügyi támogatást kapja,

e) gondoskodik a könyvtár számára megfelelő épületről és berendezésről, ezek karbantartásáról,

f) gondoskodik a könyvtári személyzet továbbképzéséről,

g) együttmüködik a kormányszervekkel, a helyi hatóságokkal és egyéb intézményekkel,

h) igazgatótanácsi bizottságokat nevez ki, amelyek javaslatokat tesznek a könyvtár pénzügyeire, ingatlanaira, bér- és személyzeti ügyeire, fejlesztésére, propagálására vonatkozólag,

i) ismeri a tartomány könyvtári törvényeit és rendelkezéseit, különösen pedig a könyvtári fejlődés irányvonalaival foglalkozó könyveket és cikkeket,

j) együttmüködik a tartomány könyvtári hatóságaival és a Könyvtári Egyesületekkel.

XII. A KÖZMÜVELŐDÉSI KÖNYVTÁRNAK legyen világosan meghatározott szervezeti formája, igazgatásának eredményessége érdekében...

XIII. AZ IGAZGATÓTANÁCSNAK minden könyvtárban biztositania kell megfelelő számu szakképzett könyvtáros alkalmazását és hatékony foglalkoztatását...

XIV. A KÖNYVTÁROSI SZAKKÉPZETTSÉG nélküli alkalmazottak is a személyzet szerves részét képezzék...

XV. A STÁTUSOK, BESOROLÁSOK és munkafeltételek tegyék lehetővé, hogy a könyvtár képzett, hozzáértő alkalmazottakhoz jusson és meg is tartsa őket...

XVI. A KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA mindenfajta anyagot tartalmazzon, amely a könyvtár céljainak eléréséhez szükséges...

2. Az ... állományhoz tartoznak ... a nyomtatott anyagon kivül képek, térképek, filmek, filmcsikok, hanglemezek, magnószalagok, kották, mikroanyagok s esetleg számitógépes programokhoz szükséges berendezések is...

4. Minden könyvtárnak kötelessége helytörténeti anyag beszerzése és megőrzése. Ha az ilyen anyagot a községi könyvtár megtartja, nem adja tovább a rendszer központi archivális gyüjteményének, akkor meglétéről tájékoztatnia kell a központi könyvtárat és (vagy) a tartomány fundamentális gyüjteményét.

5. Szervezett könyvtárközi kölcsönzési rendszerrel kell bővitenie a közmüvelődési könyvtár saját gyüjteményének kereteit...

XVII. AZ ÁLLOMÁNYNAK SOKFÉLE SZEMLÉLETET kell tükröznie minden témáról.

1. A szabad tájékozódás jogának gyakorlását azzal is meg kell könnyiteniük a könyvtáraknak, hogy a legváltozatosabb felfogásu könyveket és egyéb anyagokat szerzik be és teszik hozzáférhetővé, olyanokat is beleértve, amelyek szokatlan vagy népszerütlen eszméket fejeznek ki vagy propagálnak...

XVIII. A KÖNYVTÁRI ANYAG HASZNÁLATÁNAK szabályait a lehető legliberálisabban kell megállapitani.

XIX. MIND ANGOL, MIND FRANCIA NYELVÜ könyveket és egyéb anyagot tartaniuk kell a kanadai közmüvelődési könyvtáraknak. Többnyelvü közösségeket ellátó könyvtárak egyéb, a lakosság számára fontos nyelven irott könyveket is gyüjtsenek...

2. A közmüvelődési könyvtár forditásban is szerezzen be olyan munkákat, amelyek a körzetében élő népcsoportok kulturális örökségét tükrözik.

XX. A KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYÁT LOGIKUSAN, valamely bevett rendszer szerint kell megszervezni...

XXI. A KÖNYVTÁRÉPÜLET legyen központi fekvésü, tetszetős, könnyen megközelithető, flexibilis; adjon

lehetőséget a hatékony munkára és a fejlesztésre...

XXII. A MOZGÓKÖNYVTÁRI EGYSÉGEKET az ellátandó terület földrajzi adottságainak, a könyvtári rendszer szolgáltatási programjának, a népsűrüségnek és a lakosság megoszlásának megfelelően kell megtervezni és kiválasztani.

Bulgária

A Művészeti és Kulturális Bizottság, a Pénzügyminisztérium, a Földmüvelésügyi Minisztérium, a Dimitrovi Kommunista Ifjusági Szövetség Központi Bizottsága, a Szakszervezetek Központi Tanácsa, a Központi Szövetkezeti Szövetség, a Kisipari Termelőszövetkezetek Központi Szövetsége határozata a népmüvelési intézmények – a csitalisték, a szakszervezeti müvelődési házak, a klubok és a könyvtárak – pénzügyi ellátásáról, anyagi-technikai bázisuk erősitéséről

I. A csitalisték pénzügyi ellátása

1. A csitalisték anyagi bázisának erősitéséről és fenntartásuk költségeiről az egész helyi társadalomnak, mindenekelőtt a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek és állami gazdaságoknak, a vállalatoknak, szövetkezeteknek és egyéb gazdasági szervezeteknek kell gondoskodniuk.

Ezért:

a) Minden termelőszövetkezet és fogyasztási szövetkezet igazgatótanácsa költségvetési keretéből biztositsa a körzetébe tartozó csitalisték támogatását. A támogatást a szövetkezet évi közgyülése szavazza meg, és vegye fel éves tervébe és költségvetésébe.

b) Minden üzem és vállalat igazgatója és szakszervezeti bizottsága biztositson évente rendszeres anyagi fedezetet a helyi csitaliste támogatására, ugyanigy az állami gazdaság igazgatója és szakszervezeti bizottsága a körzetükben müködő csitalisték támogatására. A megszavazott összeget vegyék fel évi költségvetési tervükbe, a szociális és kulturális alap, ill. a vállalati alap terhére.

c) A kisipari termelőszövetkezet igazgatótanácsa költségvetésében biztositson fedezetet a helyi csitaliste támogatására.

A támogatás mértéke részben a gazdaságok, üzemek, vállalatok és szövetkezetek lehetőségeitől függ, valamint attól, hogy mire van szüksége a csitalistének, tevékenysége valóban kulturált körülményeinek biztositása és kulturális tömegmunkájának minél szélesebb körre való kiterjesztése érdekében.

2. A termelőszövetkezetek, állami gazdaságok, üzemek és szövetkezetek körzetében müködő csitalisték között a támogatás összegét a fenti intézmények vezetősége a megyei és községi müvészeti és kulturális tanácsok javaslata szerint ossza fel, a Dimitrovi Kommunista Ifjusági Szövetség megyei és községi bizottságaival egyetértésben.

3. A gazdaságok, szövetkezetek és üzemek által előirányzott évi összeget egyenlő részletekben, háromhavonként kell folyósitani a csitalisték számára...

4. A Művészeti és Kulturális Bizottság, a Pénzügyminisztérium, a Földmüvelésügyi Minisztérium, a DKISZ Központi Bizottsága, a Szakszervezetek Központi Tanácsa, a Központi Szövetkezeti Szövetség és a Kisipari Termelőszövetkezetek Központi Szövetsége, valamint ezek megyei szervei szigoruan ügyeljenek a csitalisték támogatásához szükséges anyagi eszközök biztositására.

II. Az üzemek, vállalatok és ktsz-ek müvelődési házainak, klubjainak és könyvtárainak pénzügyi ellátása

1. Az üzem és vállalat igazgatási-gazdasági és szakszervezeti vezetősége, valamint a ktsz vezetősége javitsa az üzem, vállalat, szövetkezet müvelődési házának, klubjának és könyvtárának pénzügyi ellátását, hogy tevékenységük az időszerü követelmények szinvonalára emelkedjék. E célból a vállalat gazdasági vezetősége a szakszervezeti és a DKISZ-bizottságokkal egyetér-

tésben irányozza elő évente a művelődési ház, klub vagy könyvtár fenntartásához és működéséhez szükséges költségeket, a szociális és kulturális alap, ill. a vállalati alap terhére.

III. A népmüvelési intézmények anyagi-technikai bázisának és tevékenységének további javitásáért

1. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek, az állami gazdaságok, a vállalatok, a fogyasztási és a kisipari szövetkezetek által nyujtott anyagi támogatást a csitalisték, művelődési házak, klubok, könyvtárak, valamint az ifjusági művelődési házak és klubok korszerü anyagi-technikai bázisának megteremtésére kell forditani...

A Művészeti és Kulturális Bizottság az érdekelt főhatóságokkal együtt dolgozzon ki mintajegyzékeket a csitalisték, művelődési házak, klubok és könyvtárak berendezéséhez; dolgozzon ki korszerü butormodelleket, valamint tipusterveket a könyvtárak, klub- és szakköri helyiségek, az előterek stb. kialakitására.

2. Teremtsék meg a művészeti öntevékenység sokoldalu fejlődésének lehetőségét...

3. Bocsássanak a könyvtárak rendelkezésére megfelelő helyiséget a szabadpolc-rendszer bevezetésére és olvasóterem létesitésére. Szereljék fel ezeket speciális állványokkal és asztalokkal. Biztositsanak gazdagabb anyagi eszközöket a könyvállománynak szak- és szépirodalommal való gyarapitására.

A megyei művészeti és kulturális tanács, a megyei DKISZ szervezettel és a szakszervezetek megyei tanácsával, a ktsz-ek megyei tanácsával és a megyei szövetkezeti szövetséggel együtt hasson oda, hogy a csitalisték, a művelődési házak, klubok és könyvtárak kulturális tevékenysége még szorosabban kapcsolódjék a vállalatok, gazdaságok és szövetkezetek gazdasági feladatainak teljesitéséhez, a népgazdaság intenzivebb fejlődéséért és termelékenységének fokozásáért folytatott harchoz...

-.-.-.-.-

Az ETO magyar nyelvű teljes kiadásáról

BABICZKY Béla

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID) 1968-ban végzett felmérése szerint az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) használóinak száma a világon hozzávetőlegesen 110 000 könyvtár és tájékoztatási intézmény. A használatban lévő - 1945 után megjelent - különféle terjedelmü ETO-táblázatok száma pedig meghaladja a 170 000-et. (1)

A FID felméréséhez a magyarországi adatokat a FID Magyar Nemzeti Bizottsága felkérésére az Országos Osztályozási Bizottság (OOB) szolgáltatta a Könyvtári Minerva (1965) adatai figyelembevételével és az abból kiválasztott ETO-használó könyvtárak megkérdezése alapján. Ezzel a reprezentativ felméréssel lehetőség nyilt arra is, hogy egyuttal adatokat kapjunk a hazai ETO-kiadások iránti igényről és általában az ETO hazai alkalmazásának szinvonaláról.

Közismert tényként szoktuk emlegetni, hogy a magyar könyvtárak a felszabadulás óta egységesen az ETO-t használják. Nem szabad azonban ma már figyelmen kivül hagynunk, hogy könyvtárügyünk és tájékoztatási intézményeink fejlődésével jelentős területek más osztályozási és feltárási módszerek bevezetését is szükségesnek tartották, s a kép ma már korántsem ilyen egységes. Ennek ellenére az ETO-használók abszolut száma mégis nőtt.

Magyar nyelven 1950-1954 között a röviditett ETO táblázatai sokszorositásban 4 kiadásban (nem hivatalos kiadásként) kerültek forgalomba, kiadásonként 800-1000 példányban. Az 1958-ban (még szintén FID-kiadványszám nélkül) megjelent nyomtatott röviditett táblázat is csak 1150 példányban látott napvilágot. E kiadások megjelenésük után igen gyorsan teljesen elfogytak, és az ujonnan létesülő vagy fejlődő könyvtárak és tájékoztatási intézmények évekig nem juthattak hozzá e fontos munkaeszközhöz.

Uj, röviditett ETO-táblázat az 1958. évi kiadás után, most már a FID által jóváhagyott kiadványként (FID 389. kiadvány) és szabványként (MSZ 4000-66 R), 1966-ban jelent meg. Ez a kiadvány is 3000 példányban elfogyott. Megjelenése nemcsak régi hiányt pótolt, hanem jelentős lépés volt az ETO fejlesztése következtében keletkezett évtizedes hazai lemaradás felszámolásában is.

Az 1966. évi röviditett kiadás megjelenésével egyidejüleg megkezdődtek az előkészületek a magyar nyelvü teljes kiadásra. (2) A kiadás tervezetei kéziratként a KMK könyvtárában betekintésre rendelkezésre állnak (3) és az egyes füzetek cimleirását a "Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról" c. KMK-kiadvány rendszeresen közölte. A teljes magyar ETO-kiadás megjelentetésének szükségességét bizonyitja, hogy nagyon sokan igyekeznek már az ideiglenes tervezeteket megszerezni munkájukhoz, hogy ne kelljen várniok a kiadás megjelenéséig sem.

Ismeretes, hogy az igényesebb osztályozási munkákhoz nagykönyvtáraink-ban és szakkönyvtáraink egy részében, melyekben a röviditett kiadás használata nem lehetett kielégitő, minthogy a legutóbbi időkig teljes magyar nyelvü ETO-kiadás nem állt rendelkezésre, az ETO különféle idegen nyelvü (főként német, esetleg angol) teljes kiadásait vagy egyes szakágazati táblázatait szerezték be és használják. Sok esetben csak régebbi, már elavuló kiadványok álltak rendelkezésre a megfelelő kiegészitések nélkül, és az ujabb ETO-kiadások beszerzésére viszonylag szüken kerülhetett sor. Ebben nyilván szerepet játszik az is, hogy könyvtáraink ma már számitanak a megindult teljes magyar kiadásra és a magyarul megjelenő kiegészitésekre.

A FID számára végzett hazai feltárás során kiderült, hogy könyvtáraink számos régi megjelenésü külföldi ETO-kiadást is használnak, de még feltünőbb, hogy sok helyen ma is csak a régi, elavult röviditett ETO-táblázatok állnak rendelkezésükre. Sok könyvtár felsorolt nem-hivatalos, sokszor csupán házi használatra készült sokszorositványokat, forditásokat stb. is. Mindez azt bizonyitja, hogy a könyvtárak sok esetben beérik korszerütlen táblázatokkal, ugyanakkor azonban differenciáltabb igényekről is tanuskodik. Az emlitett felmérés választ adott arra is, hogy egy-egy könyvtárban milyen osztályozási segédkönyvekkel fegyverkeztek fel, s ez egyuttal fényt vet arra is, hogy ott az osztályozó munka mennyire végiggondolt tevékenység, és milyen szinvonalon állhat a szakkatalógus szerkesztése és az állomány feltárása.

Az utóbbi évtizedekben a tudomány gyors ütemü fejlődése a könyvtárakkal és a tájékoztatási intézményekkel szemben a tudományos eredmények és az egyre szélesedő általános müvelődési anyagok feltárása tekintetében egyre fokozódó igényt támaszt. Ennek kielégitésére a könyvtárak állományának és a tájékoztatási anyagoknak rendszerezése, osztályozása és feltárása (visszakeresése vagy szétsugárzása) területén mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt mélyreható változások tanui lehetünk. A tudományos irodalom nyelvi elemekkel való feltárásának uj munkaeszközei és munkamódszerei (tezauruszok, gépesitett feltárási rendszerek stb.) alakultak ki. Mindennek ellenére a hagyományos szisztematikus (egyetemes vagy autonóm) osztályozási rendszerek további használata sem veszitett és nem veszithet a maga területén a jövőben sem fontosságából, sőt a nagy nemzetközi egyetemes rendszerek, mint amilyen az ETO is, állandóan növelik használóik táborát. A FID jelentős mértékben és ütemben korszerüsiti az ETO táblázatait, hogy az a szakirodalom osztályozásával és feltárásával kapcsolatos fokozott és korszerü igényeknek megfelelhessen. Eredményesek azok a kisérletek is, melyek során az ETO-t jelzetelési szabályainak és módszereinek bizonyos módositásával és továbbfejlesztésével a gépesitett állományfeltárás céljára is alkalmasnak találták. Ennek tulajdonitható az, hogy valamennyi világnyelven (angol, francia, német, orosz, spanyol stb.) és egész sor kisebb nyelvterületen az ETO teljes táblázatainak és a különféle szakterületek speciális táblázatainak egész sora kerül kiadásra, igy Csehszlovákiában, Lengyelországban és a Szovjetunióban is.

A magyar teljes ETO-kiadás 40 füzetben jelenik meg. Kiadásának munkálatait egy szerkesztő bizottság irányitja és az OMKDK-ban létesült ETO-szerkesztőségi csoport szervezi. Az egyes szakterületek táblázatainak kéziratát (tervezetét) szakértői értekezleteken vitatják meg. (4)

A szerkesztési munkák eredményeként az első 13 kötet 1968-ban, ill. 1969-ben elkészült és forgalomba került, további kötetek sajtó alatt vannak. A rendelkezésre álló adatok alapján az 1500-1500 példányban megjelent füzetekből az 1968-ban megjelentek 50-60 %-a egy év alatt, az 1969-ben megjelenteknek 25-30 %-a néhány hónap alatt elfogyott.

A már megjelent kötetek az ETO-szakok sorrendjében, tartalmuk rövid megjelölésével a következők:

0 Általános művek; 37 Nevelés; 50/51 Természettudomány általában, matematika; 52 Csillagászat, geodézia; 56/59 Őslénytan, biológia, növénytan, állattan; 62/620 Technika általában; 621.0/.22 Gépészet általában, gőzgépek, vizierőgépek; 621.3 Elektrotechnika; 621.4/.6 Hőerőgépek, légnyomásos energia előállitása, hütéstechnika, gázok és folyadékok szállitása; 621.7/.9 Forgácsmentes anyagalakitás, gépelemek, emelőgépek, anyagmozgatás, forgácsolás; 622/623 Bányászat, haditechnika; 63 Mezőgazdaság.

Sajtó alatt vannak a következő szakterületek táblázatai, és megjelenésük még 1969-ben várható: Segédtáblázatok; 54 Kémia, ásványtan; 55 Geológia, meteorológia; 8 Nyelv és irodalom; 9 Földrajz, életrajz, történelem.

Nyomdába kerülnek még 1969 második felében az alábbi szakok kéziratai: 624/628 Mélyépités, magasépités, vasut-, ut- és vizépités, egészségügyi technika; 629 Járműtechnika; 64 Háztartás; 65 Üzemgazdaság; 69 Építőipar; 7/76 Művészetek általában, területtervezés, építészet, szobrászat, rajz, iparművészet, festészet, grafikai művészetek; 77 Fényképezés; 78 Zene; 79 Film, szinház, szórakozások, játékok, sportok.

Az 1969-ben nyomdába kerülő kéziratok biztositják, hogy a már megjelent kötetekkel együtt 1970-ben a teljes ETO-kiadásnak kb. 2/3 része a szakozók rendelkezésére fog állni.

1970 első felében elkészülnek és nyomdába kerülnek a következő szakok táblázatainak kéziratai:

66/662 Vegyipar általában, nehézvegyipar; 663/665 Élelmiszeriparok, olajipar; 666/668 Üveg, kerámia, cement, festéstechnikai iparágak, különféle szerveskémiai iparok; 669 Kohászat; 67/68 Mechanikai technológiák, továbbfeldolgozó iparok.

Remélhetőleg 1970 folyamán az 1/3 főosztályok (filozófia, vallás, társadalomtudományok) füzetei is nyomdába kerülhetnek, és ezzel sor kerülhet az egész kiadványt érintő és az egyes füzetek szerint szerkesztett kiegészitések közzétételére, valamint az egész kiadvány anyagát átfogó egységes betürendes tárgymutató kiadására is. Ez utóbbi gépi eljárással készül, melyre az OMKDK gépesitési csoportja az első kisérletet már elvégezte.

A teljes magyar ETO-kiadás egyes kötetei mindig a nyomdába adás időpontjáig érvényessé vált legujabb ETO-módositásokat is figyelembe veszik. Az ETO rendszerének dinamikus fejlesztése szükségessé teszi, hogy a nyomdába adás időpontja után a módositásokat, melyek az egyes füzeteket különféleképpen érintik, követni lehessen. Ennek érdekében az OMKDK kiadja magyar nyelven a FID "Extensions and Corrections to the UDC" c. kiadványsorozatának magyar forditását, "Kiegészitések és módositások az ETO-hoz" címmel.

A teljes ETO-kiadás és a "Kiegészitések" iránti hazai érdeklődés nem jelentéktelen. Erre bizonyiték az is, hogy különféle szakterületeken a táblázatokat nemcsak osztályozási munkaeszközként, hanem terminológiai forrásként is használják a szakemberek. Ugyanakkor azonban felismerhetők olyan jelenségek is, hogy sok helyen nem figyeltek fel kellőképpen a teljes magyar ETO-kiadás nyujtotta lehetőségekre, és nem szerezték be a megjelent köteteket. Egyes kutatóintézeti vagy müszaki könyvtárak még ma is csak (sokszor régi és elavult) röviditett táblázatokat használnak, ugyanakkor azonban panaszkodnak, hogy az ETO a számukra szükséges feltárás céljára nem alkalmas. Mindez sok esetben a könyvtárosok nem kielégitő osztályozási és könyvtárosi szakmai tájékozatlanságára, a nem kielégitő hálózati és módszertani munkára stb. enged következtetni. Az ETO teljes magyar kiadásának megjelenése nagy segitséget jelenthet könyvtáraink és tájékoztatási intézményeink számára. Ezt azonban ki kell egészitenie az ETO használatával kap-

csolatos ismeretek megszerzésének, illetve elmélyitésének is, hogy az ETO-t könyvtáraink és tájékoztatási intézményeink valóban korszerüen használni is tudják.

I r o d a l o m

1. LLOYD, G.A.: The UDC in its international aspects. = Aslib Proceedings, 1969. 5.no. 204-208.p.

2. Megkezdődtek az ETO teljes magyarnyelvü kiadásának munkálatai. = Könyvtári Figyelő, 1964. 3-4.sz. 169.l.

N. RÁCZ Aranka: Készül az ETO teljes magyar kiadása. = Könyvtáros, 1964. 8.sz. 461.l.

Egyetemes Tizedes Osztályozás. A teljes magyar kiadás kéziratai. = Könyvtári Figyelő, 1966. 4.sz. 311.l.

3. BABICZKY Béla: Az Egyetemes Tizedes Osztályozás magyarországi munkálatairól. = Könyvtári Figyelő, 1966. 1.sz. 1-4.l.

BABICZKY Béla: Jól haladnak az ETO magyar kiadásának munkálatai. = Könyvtáros, 1966. 3.sz. 151.l.

4. BABICZKY Béla: Az ETO magyar kiadásának munkálatairól. = Tudományos és Müszaki Tájékoztatás, 1966. 2.sz. 146-147.l.

BABICZKY Béla: Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) magyar nyelvü teljes kiadásának 1967-1968. évi munkálatai. = Tudományos és Müszaki Tájékoztatás, 1968. 7.sz. 537-544.l.

kulfoldi hirek x kulfoldi hirek x kulfoldi hirek x

KINA nemzeti bibliográfiájáról számol be a Kongresszusi Könyvtár folyóirata. 1951-ben látott napvilágot a bibliográfia első kötete, amely a Kinai Népköztársaság területén 1949. okt. - 1950. dec. között kiadott könyveket regisztrálta. Egyre sürübben, végül félhavonként jelentek meg az uj füzetek. Az anyag élére Marx, Engels, Lenin, Sztálin és Mao müveit helyezik, a többit huszegynéhány csoportra tagolják. Az 1966. évi füzetek átlag 400 müvet tartalmaztak és 12 000 példányban jelentek meg. Az 1966. évi 9. szám óta azonban nem kapott ujabbat a Kongresszusi Könyvtár, s nem is tud a bibliográfia további sorsáról. (A kulturális forradalom következtében a kiadói tevékenység a minimumra csökkent.) - Az ettől némileg eltérő szerkezetü kumulativ nemzeti bibliográfiának 5 kötete jelent meg 1956-1959 között, az alábbi időszakokról (zárójelben a feldolgozott cimek száma): 1949-54 (21 809), 1955 (12 767), 1956 (18 108), 1957 (17 245), 1958 (28 090). (The Quarterly Journal of the LC, 1969. 2.)

AZ ISKOLARÁDIÓ munkájába a helyi iskolai könyvtárosokat is bevonta a BBC nottinghami rádióállomása. Egyelőre kéthetenként 6 percet kaptak egy gyermekmüsorban, ifjusági könyvek (esetenként 10-12 könyv) ismertetésére. Családi vagy nőknek szóló adásokba is fognak iktatni hasonló müsort, hogy a könyvajándékozásban segitsék a szülőket. Tervbe vették, hogy a mikrofon előtt több iskola egy-egy tanulója rendezvitát könyvekről. (The School Librarian, 1969. 2.)

A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS országos rendszerét szabályozza a Szovjetunióban az 1969. ápr. 7-i miniszteri rendelet. Az igénylés először a járási könyvtárba kerül, s ha ott nem tudják kielégiteni, a megye (ASzSzK) és a szövetséges köztársaság könyvtárán keresztül a Lenin Könyvtárig juthat. A szakjellegü igénylés a különböző foku ágazati könyvtárak rendszerében jut el a szükséges állomásig. Mikrofilmet 10 oldalig ingyen készitenek; kéziratot, disszertációt mikrofilmen sem kölcsönöznek. (Bibliotekar', 1969. 9.)

Peremlyukkártyák jobb kihasználása a dokumentációs munkában

DOMOKOS Miklósné

Napjainkban a legkülönbözőbb munkaterületeken kap fokozott jelentőséget a lyukkártya, mint a felhalmozódó adatok, információk tárolásának fontos segédeszköze. A gépi lyukkártyákhoz szükséges géppark azonban csak kevés intézménynek áll rendelkezésére, a figyelem ilyenkor a kézi lyukkártyák felé fordul. Ettől a kényszerü októl eltekintve, nagyon sok esetben a kézi lyukkártya alkalmasabb bizonyos feladatok ellátására, mint a gépi.

Ez a tanulmány a peremlyukkártyákkal, és azok adattároló képességének kibővitésével foglalkozik, bevezetésként azonban a peremlyukkártyák használatának elvéről kell beszélnünk ahhoz, hogy ezt az elvet kiterjeszthessük.

A peremlyukkártya olyan kartotéklap, amelynek szélén egy, két, vagy több lyuksor fut körbe. A lyuknak a kártya széléig történő megnyitása azt eredményezi, hogy azok a kártyák, amelyeken egy bizonyos lyukat megnyitottunk - kihornyoltunk - az azon a lyuksoron (lyuksoron most az egymás mögé tett kártyák egymást fedő lyukait értve) átszurt válogató türől leesnek.

A lyukakat jelmezőnek, a kártya középső, sima részét szövegmezőnek nevezzük. A peremlyukkártya tehát olyan munkaeszköz, amely adatokat, információkat kétféle formában is tud hordozni: a közepére gép- vagy kézirással bármit feljegyezhetünk, a feljegyzettek közül pedig az olyan adatokat, amelyek szerint a kártyatömeget rendezni, vagy egyes kártyákat kiválasztani akarunk, lyukasztással is felvisszük a kártyára.

Azt, hogy melyik adatot a kártya melyik részén, és milyen eljárással lyukasztjuk, előre elkészitett kártyaterv szabja meg. Általánosan két eljárásról beszélhetünk:

A.) Bizonyos esetekben közvetlen, (direkt) bejelölést alkalmazhatunk: minden lyukhoz (kétsoros kártya esetén lyukpárhoz) hozzárendelünk egyet a visszakeresni kivánt szempontok közül. Ilyenkor a kihornyolás a szempont fennállását jelenti.

Ennek az eljárásnak hátránya, hogy a kártya lyukhelyeinek száma korlátot szab a visszakeresési szempontok számának.

Hátrányos az is, hogy sokszor nem elegendő, ha a kártyarendszernek feltett kérdésre csak igen-nem jellegü választ kapunk, bizonyos visszakeresendő adatok meg sem fogalmazhatók ilyen módon. (Általában ilyenek a számszerü adatok, valakinek az életkora, valaminek a sulya, nagysága, vagy raktári száma.)

Sokszor mégis ajánlatos az ilyen direkt rendszer, feltétlen előnye, hogy semmilyen képzettséget, sőt ugyszólván gondolkozást sem igényel a kezelése. Segédeszköze csupán egy mintakártya, amelynek minden lyukhelyéhez fel van irva, hogy az illető lyuknak milyen jelentést adtunk.

B.) Más a helyzet, ha a szempontok száma, amelyek szerint rendezni akarjuk a kártyákat, több mint amennyi a kártyán lévő lyukhelyek száma.

Ilyenkor kell a közvetett, (indirekt) módszerhez folyamodnunk, ami azt jelenti, hogy visszakeresési szempontunk és a kártya bizonyos kilyukasztása közé egy közbenső lépcsőt, egy jelzőszámot iktatunk. Ezt nevezzük idegen szóval kódolásnak.

Legyenek a nyilvántartandó egységek folyóiratok, és sok egyéb visszakeresési szempont közül ragadjuk ki példaként a folyóirat nyelvét.

1.) Ha elegendő férőhely van a kártyán, direkt bejelöléssel élhetünk:

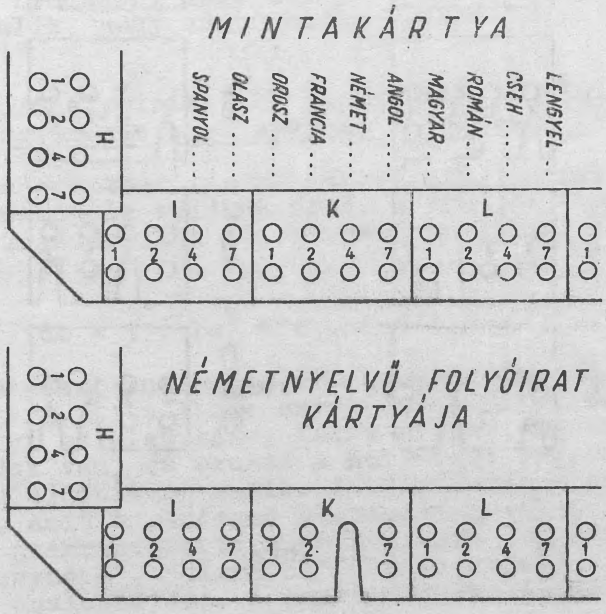

Igy a mintakártyára való rátekintésből kiderül, hogy a kézbevett kártya, amelyen K4 lyukhely van kihornyolva, német nyelvü folyóiratot képvisel, ill. a kártya elkészitésekor: ránézve a mintakártyára, megállapitjuk, hogy német folyóirat kártyája van a kezünkben, tehát a K4-et hornyoljuk.

2.) Ha nem áll már 10 lyukhely rendelkezésünkre a 10 nyilvántartani kivánt nyelv számára, akkor folyamodunk az indirekt módszerhez: a nyelveknek jelzőszámot (kódot) adunk, és a kártyára a számot lyukasztjuk, a német nyelv jelölésére tehát a 6-os számot.

lengyel 1
cseh 2
román 3
magyar 4
angol 5
német 6
francia 7
orosz 8
olasz 9
spanyol 10

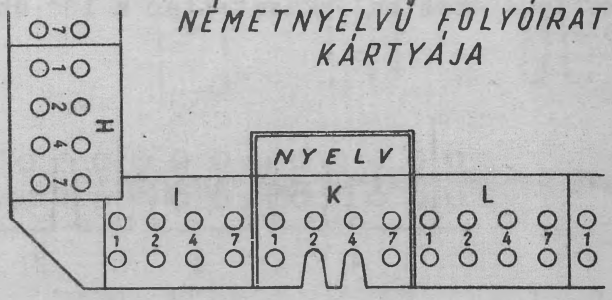

Ez az eljárás azért gazdaságosabb az előzőnél, mert 4 lyukpáron - az 1. ábra szerint - 1-10-ig hornyolhatjuk a 10 számjegyet, igy a direkt eljárással elhelyezhető 4 fogalom helyett tiz fogalom jelzőszáma fér el. (A német gyártmányu peremlyukkártyák 1-2-4-7 felülnyomással is vásárolhatók!)

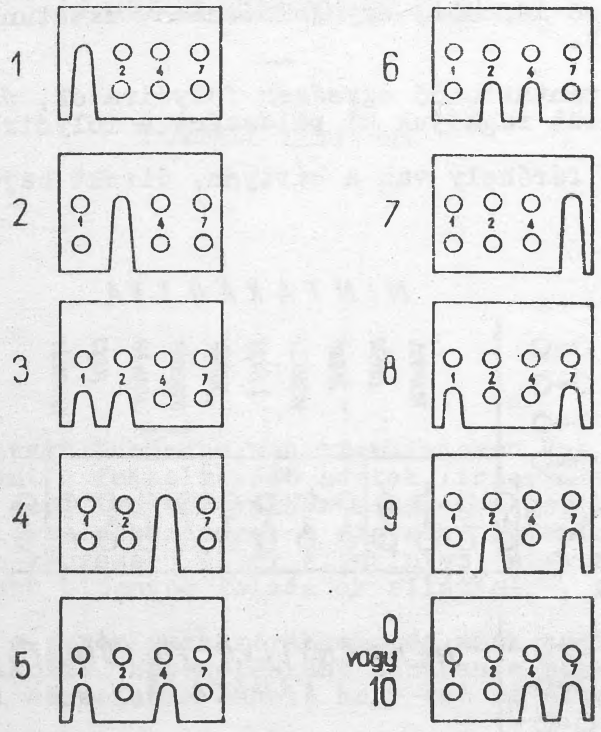

1. ábra

Ha tiznél több, de száznál kevesebb visszakeresendő szempontunk van, akkor két, egyenként 4 lyukpárat tartalmazó zónát egymás mellé kapcsolva, az egyiken az egyeseket, másikon a tizeseket jelölve, 1-99-ig kifejezhetjük a kétjegyü számokat.

Ezután ha a "fogalomnak a kártyán való elhelyezéséről" beszélünk röviden, ezen a fogalomnak megfelelő jelzőszámnak a kártyára való jelölését értjük.

A kétsoros peremlyukkártyák kódolása általában az 1-2-4-7 rendszerben történik. Ilyenkor a kártya "befogadóképessége" annyi jegyü szám, ahány darab négy lyukpárat tartalmazó mezőt egymás mellé kapcsolunk. Tehát, például 4x4 = 16 lyukpár felhasználásával 0-10.000-ig számozott, 10^4 db fogalmat helyezhetünk el. (Itt csak exkluziv kódról beszélünk, hiszen ha a fenntartott 16 db lyukpárra belyukasztottam a 10^4 db fogalom közül egyet, tegyük fel, a 4822-t:

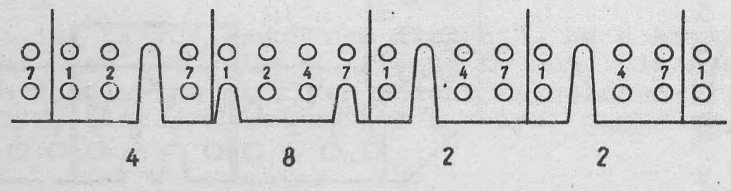

akkor már ezt a 16 lyukpárat igénybe vettem, ide már más kód nem kerülhet. Ugy kell tehát megállapitani a 10^4 db fogalmat, hogy egymást kizáróak legyenek, közülük egyidejüleg csak egy legyen érvényes). Láttuk, hogy a közvetett bejelölési rendszer, amelynek elvi sémáját a

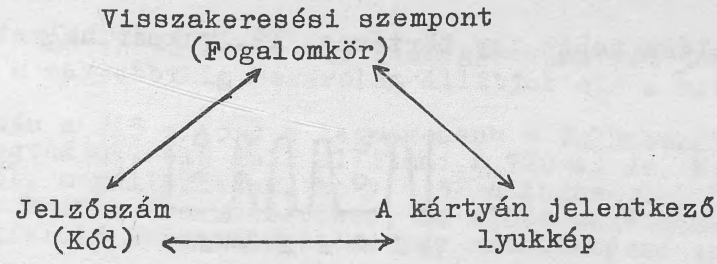

hármas megfeleltetéssel irhatnánk le, több fogalom elhelyezését teszi lehetővé, mint a direkt rendszer. Hogy mennyi a kártyára jelölhető fogalmak száma, az tehát azon mulik, hogy adott számu lyukhelyre a számsornak hány tagját tudjuk bejelölni?

A lyukkártya férőhelyeinek jobb kihasználását biztositja az alább ismertetendő, hármas számrendszeren alapuló kódolási eljárás.

Tizes számrendszerünkben tiz különböző alaki értékü jegy szükséges ahhoz, hogy bármely számot le tudjunk irni. A számjegyeket jobbról balra haladva, gondolatban megszorozzuk tiz növekvő hatványaival, igy tulajdonitunk nekik helyi értéket. Pl.:

$$561 = 5 \cdot 10^2 + 6 \cdot 10^1 + 1 \cdot 10^0 \qquad (10^0 = 1)$$

A tizes számrendszer analógiájára, bármely természetes számra épithetünk fel számrendszert. Általában: annyi darab különböző jegyet használ egy számrendszer, amennyi az alapszáma, (mint előbb láttuk, a tizes számrendszerben 10 db jegyünk van) és ezeket a különböző jegyeket egymás melié irva, helyiértéket tulajdonitunk nekik. A helyiértéket annak a számnak növekvő hatványai adják, amit a rendszer alapszámául választottunk. Példaként tekintsük a hármas számrendszert: a felhasznalt jegyek: 0, 1 és 2, a helyiértékek pedig "egyesek", "hármasok", "kilencesek", stb. ("egyesek", "tizesek", "százasok" analógiája!). A fenti 561-et hármas számrendszerben igy irhatjuk:

$$\underset{561}{\underset{10}{}} = \underset{202210}{\underset{3}{}} = \underset{2.3^5 + 0.3^4 + 2.3^3 + 2.3^2 + 1.3^1 + 0.3^0}{\underset{10}{}}$$

$$\downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow$$

$$486 + 0 + 54 + 18 + 3 + 0 = 561$$

A gondolatot, hogy kétsoros peremlyukkártyák kódolásához ezt a számrendszert alkalmazzuk, az adta, hogy a kétsoros peremlyukkártya egy poziciójan éppen három jelet tudunk elhelyezni:

nincs hornyolás

alacsony hornyolás

mély hornyolás

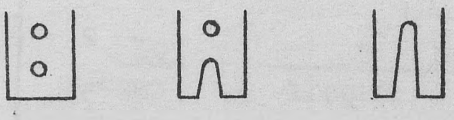

Ezt a három esetet megfeleltetjük a hármas számrendszer három jegyének:

0 = nincs hornyolás

1 = alacsony hornyolás

2 = mély hornyolás

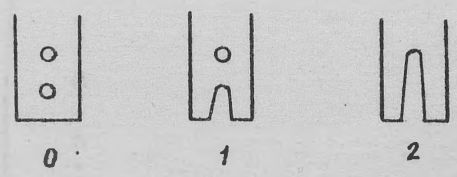

Az 561 hornyolása tehát igy történne, 12 lyukpár helyett 6 lyukpár elfoglalásával:

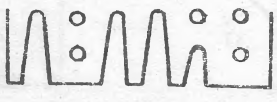

2 0 2 2 1 0

Ez a rendszer, minthogy a kártya adottságaihoz legjobban illeszkedik, maximális kapacitás-kihasználást biztosit, N db lyukpáron 3^N db információ helyezhető el. Hogy ez valóban maximum, azt beláthatjuk, ha arra gondolunk, hogy N jelhelyünk és 3 jelünk van, ezt a három jelet kell minden lehetséges módon elhelyezni az N helyen. Az első helyre a három jel bármelyikét választhatom. Mindhárom választás párosulhat a második helyre elhelyezhető három jel mindegyikével, tehát 3 . 3 lehetőségünk van arra, hogy 2 helyen 3 jelet minden lehetséges módon elhelyezzünk. A harmadik helyhez 3 . 3 . 3, az N-ikhez 3^N lehetőség tartozik.

Összehasonlitásul nézzük meg, hogy adott számu lyukpáron hány adatot helyezhetünk el az egyik, ill. a másik kódrendszerrel:

db lyukpár	1-2-4-7 kód	hármas számrendszer
4	10	81 (3^4)
8	100	6561 (3^8)
12	1000	531441 (3^{12})
16	10000	43.046721 (3^{16})
20	100000	3.486,784401 (3^{20})

A lyukasztás lebonyolitásához szükséges, hogy a tizes számrendszerbeli adatokat (pl. fogalmaink sorszámát) hármas számrendszerre számitsuk át. A számitási eljárást most pontos magyarázat nélkül, csak a gépies felhasználás számára, megadjuk.

Elsősorban szükség van 3 hatványainak táblázatára, ha ez valamilyen kézikönyvben nem áll rendelkezésre, elkészitjük:

N	N^3
1	3
2	9
3	27
4	81
5	243
6	729
7	2187
8	6561
.	.
.	.
.	.

Az átszámitandó szám - nevezzük X-nek - a számegyenesen két 3-hatvány között helyezkedik el, a nagyobbikig bezárólag állitjuk elő a hatványokat.

Pl: X = 561 esetén a 243 = (3^5) a legmagasabb a felhasználandók közül, de ahhoz, hogy ezt megtudjuk, elő kell állitani a 729-et is. Minthogy ez már nagyobb az 561-nél, megállapitjuk, hogy a 3^5 a legnagyobb 3-hatvány az 561-nél kisebb számok közül. (Természetesen, ha előre elkészitett táblázatunk van, akkor a megfelelő szám kikeresése egy rátekintéssé egyszerüsödik.)

Az eljárás tehát a következő: A tizes számrendszerbeli számot elosztjuk háromnak azzal a hatványával, amely legnagyobb a nála kisebbek közül, (azaz, másképp fogalmazva ugyanazt, amelyik még éppen megvan benne.)Az osztás eredménye csak 1, 2, vagy 0 lehet, hiszen ha három lenne, ez éppen azt jelentené, hogy rosszul választottuk ki az osztót, mert számunkat még az eggyel nagyobb három-hatvánnyal is sikeresen tudjuk osztani, lévén az egymást követő három-hatványok egymás háromszorosai.

Az eredményt leirjuk, és a maradékot az előbbinél eggyel kisebb hatvánnyal tovább osztjuk. Az eredményt az előző eredmény jobboldalára irjuk, a maradékot tovább osztjuk a lefelé következő hatvánnyal. Ha valamelyik lépésben az osztás eredménye 0, azaz ha a maradék kisebb, mint a soron következő osztó, akkor leirjuk a 0 eredményt, és a maradékot most már a következő, eggyel kisebb hatvánnyal osztjuk. Megtörténhet, hogy ujra 0 adódik, ezt is leirjuk és a következő osztóval próbálkozunk. Az osztók között tehát szerepelnie kell <u>mindegyik</u> három-hatványnak, az alábbi mintapéldákon megfigyelhető, hogy az osztók oszlopa alulról felfelé a hatványok teljes táblázatát adja.

Ha az osztási eljárást formailag is az alábbi minta szerint végezzük, akkor a kiindulásul vett tizes számrendszerbeli szám hármas számrendszerbeli alakja számoszlopként (az osztások eredményeinek oszlopa) fog előttünk állni, ezt már csak a felülről-lefelé sorrend helyett balról-jobbra kell lemásolni, hogy szokásos alaku számot kapjunk. Két példát mutatunk be:

561 : 243 = 2	982 : 729 = 1
75 : 81 = 0	253 : 243 = 1
75 : 27 = 2	10 : 81 = 0
21 : 9 = 2	10 : 27 = 0
3 : 3 = 1	10 : 9 = 1
0 : 1 = 0	1 : 3 = 0
	1 : 1 = 1
$\frac{10}{561} = \frac{3}{202210}$	$\frac{10}{982} = \frac{3}{1100101}$

A 2. ábrán láthatjuk, hogy a teljes ABC-t a szokásos 6 lyukpár helyett 3 lyukpáron helyezhetjük el, ha a hármas számrendszerben lyukasztott 1-26 számokat az ABC 26 betüjének feleltetjük meg.

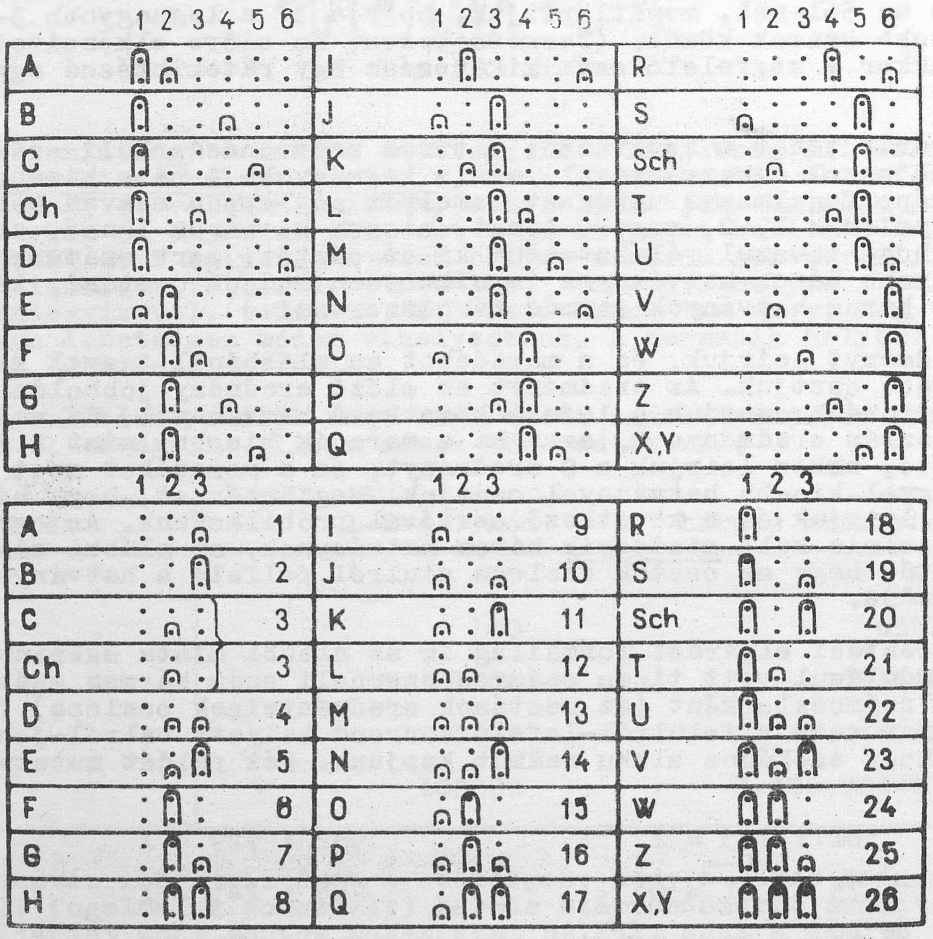

2. ábra

A gyakorlat számára nem annyira a sokjegyü, nagy számok nyilvántartása okoz gondot, ez viszonylag ritka eset (pl. sokjegyü decimális jelzőszám). Inkább olyankor vehetjük hasznát a hármas szánrendszeren alapuló kódnak, ha a kártyaterv készitésekor már csak négy pozició szabad, de még tiznél több fogalom vár kódszámra. Ilyen esetekben az átszámitástól is megmenekülhet a kártya használója, ha a felhasznált legnagyobb számig bezárólag előre elkésziti a kódtáblázatot, amelyet teljesen mechanikusan, számolás nélkül, egyszerü kikereséssel használhat. Egy ilyen, négy lyukpáron elhelyezett, 81 jelü kódtáblázatot láthatunk a 3. ábrán.

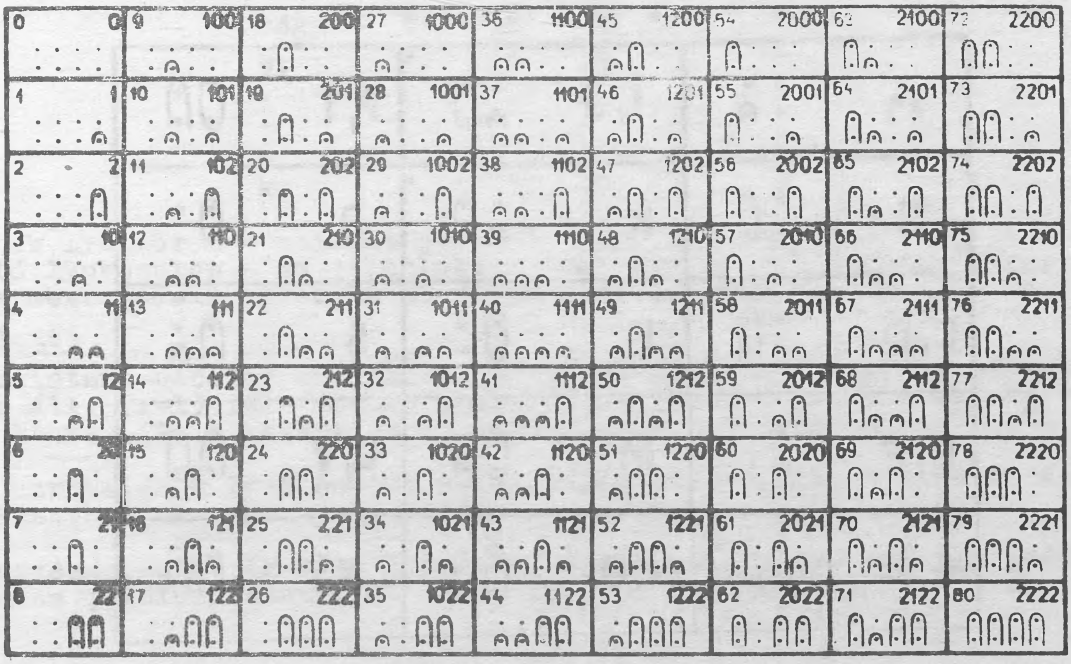

3. ábra

További helykihasználást érhetünk el, ha nemcsak hornyoló, hanem réselő olló is áll rendelkezésünkre (réslyukkártyákhoz használják). Ebben az esetben nem három, hanem négy jelet tudunk kifejezni a kétsoros peremlyukkártya egy pozicióján:

nincs hornyolás:	0
alacsony hornyolás:	1
áthidalás:	2
mélyhornyolás:	3

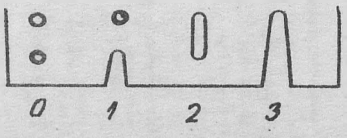

Az előbb elmondottakra hivatkozva, ez lehetővé teszi, hogy négyes számrendszert használjunk. (Minél nagyobb alapu egy számrendszer, annál kevesebb helyiértéket foglal el ugyanannak a számnak a leirásához.)

Az előbbi összehasonlitó táblázatot bővitsük ki még egy oszloppal, akkor látjuk, hogy négyes számrendszer segitségével még több információ sürithető adott helyre, mint hármassal.

db lyukpár	hármas számrendszer	négyes számrendszer
4	81	256
8	6561	65536
12	531441	16,777116
16	43.046721	4.294.967296

Ha megelégszünk az olyan válogatási lehetőséggel, amelynél bizonyos betük egyszerre esnek ki, akkor a 4. ábrán lévő, négyes számrendszeren alapuló ABC-t használhatjuk.

A	::	I,J	:0	P,T	00
B	:0	K	::	R	0:
C,D	:0	L	0:	S	0:
E,F	::	M	0:	U,V	00
G,H	::	N,O	00	Z,X,Y	00

4. ábra

Az átszámitási eljárás teljesen analóg a hármas számrendszerre való átszámitással, csak a négy hatványainak táblázatát kell használnunk, és a helyiértékek "egyesek", "négyesek", "tizehnatosok" stb. lesznek.

Például:

N	4^N
1	4
2	16
3	64
4	256
5	1024
6	4096
.	.
.	.
.	.

561 : 256 = 2
49 : 64 = 0
49 : 16 = 3
1 : 4 = 0
1 : 1 = 1

$$\frac{10}{561} = \frac{4}{20301}$$

Kétsoros peremlyukkártyán tovább növelni a befogadóképességet nem tudjuk, hiszen két lyukon - egy lyukpáron - négynél több jelet elhelyezni semmilyen módon nem lehetséges.

Ha az előbbi meggondolások alapján tovább akarjuk folytatni a vizsgálatot, akkor a lyuksorok számát kellene szaporitanunk. Tekintsük a réslyukkártyát ugy, mintha sok-soros peremlyukkártya lenne, igy semmi akadálya sincs, hogy egészen általánosan tárgyaljuk a kártya-kapacitás maximális növelésének kérdését. Ha a réselést és a hornyolást egyaránt megengedjük, akkor az 5. ábrán látható módon -

két lyuksor esetén 4 jel helyezhető el
három " " 6 " "
négy " " 8 " "
öt " " 10 " "
. . .
. . .
. . .
k " " 2k " "

k db lyuksoron - ami azt jelenti, hogy minden jelhely egy k db lyukból álló lyukoszlop - ha jelhelyként csak egy réselést (vagy hornyolást) akarunk megengedni, akkor 2k db jelet helyezhetünk el.

Magyarázat:

Tekintsük először az áthidalást (réselést). Ezt, ha egy jelhely k db lyukból áll, (k-1) féle módon tehetjük, hiszen k db lyuk (k-1) db "szünet"-et fog közre. (Pl.: kezünk öt ujja közé négy papirdarabot csiptethetünk be.)

A hornyolás k lyuk esetén k-féleképpen történhet, hiszen mindegyik lyukba beakaszthatjuk a hornyoló ollót.

Összesen tehát (k-1) + k = 2k-1 jelünk van, a hiányzó egy pedig a 0, amikor nem jelölünk semmit az adott helyre. Ez összesen 2k.

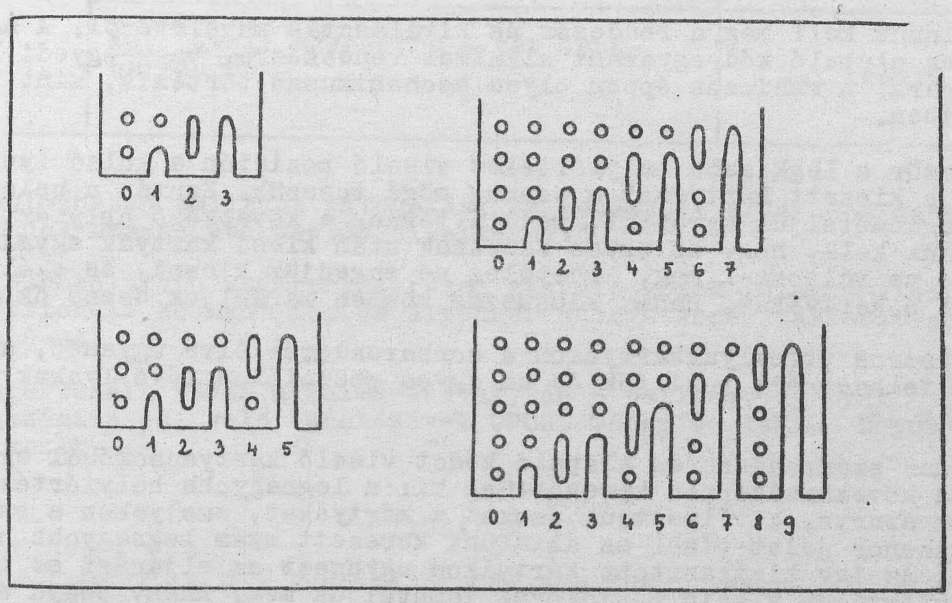

5. ábra

Az előbb elmondottakból láthatjuk, hogy ha N darab különböző jelünk, - "számjegyünk" - van, akkor ezen jelek segitségével bármilyen számot leirhatunk az N-es alapu számrendszerben. Ha tehát réslyukkártyánk szélén három lyuksort akarunk számok tárolására felhasználni, akkor hatos alapu, ha négy lyuksort, akkor nyolcas alapu, mig ha öt lyuksort, akkor tizes alapu számrendszert használhatunk.

Mig a három, ill. négy lyuksor felhasználását - a 6, ill. 8 alapu számrendszerekkel - csak a teljesség, és nem a gyakorlat kedvéért emlitettem meg, külön tárgyalást kiván azonban az öt lyuksor esete.

Ha - az általában tizsoros - réslyukkártya szélén öt lyuksort tartunk fenn számok elhelyezésére, akkor módunkban áll számainkat minden átszámitás nélkül, tizes számrendszerben vinni fel a kártyára. Az ötsoros kártyán alkalmazható "kódnak" komoly gyakorlati jelentősége van, itt a kód szót már idézőjelben kell használni, mert egy számnak könnyen leolvasható, tizes számrendszerben értelmezett lyukkép felel meg. Példaként nézzük meg a 6. ábrát.

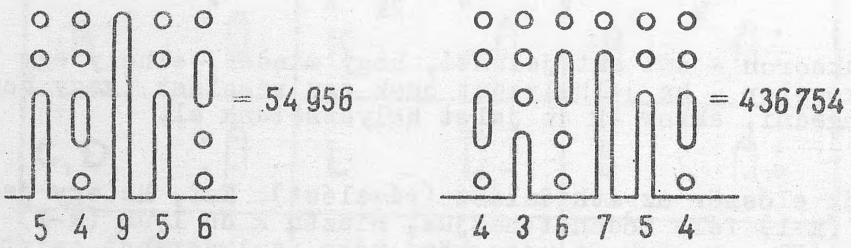

6. ábra

N db lyuk - ötös felhasználásával 10^N db számot helyezhetünk el, vagyis N-jegyü tizes számrendszerbeli számot.

Szólnunk kell még a rendezés és kiválasztás müveletéről. A hármas számrendszeren alapuló kód egyaránt alkalmas rendezésre, vagy egyedi kártya kiválasztására. A rendezés éppen olyan mechanikusan történik, mint az 1-2-4-7 kód esetében.

Először a legkisebb helyiértéket viselő pozición a külső lyukba szurunk, és a kiesett kártyákat a csomag mögé tesszük. Ezután a belső lyukba szurva megismételjük ugyanezt, majd áttérünk a következő helyiértékre, stb. (Vigyáznunk kell, hogy az egyes szurások után kieső kártyák egymás közötti sorrendje ne változzék meg, lehetőleg ne engedjük kiesni, és ezáltal összekeveredni a kártyákat, hanem kicsuszás közben markoljuk össze őket.)

Többsoros peremlyukkártyákon a sorbarendezés elve ugyanez, a szurások számát a felhasznált poziciók és az egyes pozíciókon lévő lyukak számának szorzata adja.

Hármas számrendszeren alapuló kódot viselő kártyacsomóból egy adott kártyát a következőképpen kereshetünk ki: a legnagyobb helyiértéket viselő pozicióba szurva, kiválasztjuk azokat a kártyákat, amelyeken a szóbanforgó pozició azonos jelet visel az általunk keresett szám legnagyobb helyiértékü jegyével. Az igy kiválasztott kártyákon ugyanezt az eljárást az eggyel kisebb helyiértéket viselő pozicióval ismételjük meg. Ahány jegyü a keresett szám, annyi - az alábbi három válogatási utasitással meghatározott - lépés árán jutunk a keresett kártyához.

A keresett lyukkép	A kiválasztás módja	A keresett kártyák
	Külső lyukba szurunk	ami a tün marad
	Először a külső lyukba szurva, a tün maradókat félretesszük, másodszor a leesetteken a belső lyukba szurunk	ami a tün marad
	Egy tüvel: először a külső lyukba szurunk, a tün maradókat félretesszük, másodszor (a leesetteken) a belső lyukba szurunk.	ami leesik
	Két tüvel: egyszerre a két lyukba szurunk	ami leesik

A tanulmányban említett válogatási és rendezési eljárások mindegyike exkluziv kódok használata esetén alkalmazható.

A különböző alapu számrendszereken alapuló kódok valamennyien alkalmazhatók szuperponált kódként is, de ilyenkor válogatásnál ballaszt-kártyákkal kell számolnunk.

A szuperponált kódok alkalmazásával, és a ballaszt-kártyák számának valószinüségszámitással való becslésével OROSZ Gábor és TAKÁCS Lajos tanulmánya foglalkozik.

IRODALOM

PERRY, J.W. - CASEY, R.S.: Punched cards. New York, 1951.

SCHÜTZ, H.: Zur Verschlüsselung von Nadellochkarten, speziell Kerblochkarten. = Dokumentation, 11. 1964. Heft 2. 43-47.p.

OROSZ Gábor - TAKÁCS Lajos: Szuperponált véletlen jelzeteket alkalmazó dokumentációs rendszerek matematikai kérdéseiről. = MTA Matematikai Kut. Int. Közleményei, 1956. 3. 357-377.p.

A könyvtár a közeljövő városában

A columbiai (USA) könyvtári program két változata *

FARAGÓ Lászlóné

Maryland államban, Baltimore és Washington között, Howard County területén, a legmodernebb várostervezési elveknek megfelelően, tervszerüen alakitanak ki egy uj települést: Columbia városát. Optimális könyvtári szolgáltatások megtervezése a korszerü város számára - ezt a lelkesitő feladatot kapta 1965 tavaszán C. Walter STONE, a pittsburghi egyetemi könyvtár igazgatója. A program elkészült, a nyilvánosság elé került. További sorsáról a KMK felvilágositást kért. A válasz - egy ujabb tervezet és a kisérőlevél, amelyben sajnálattal állapitják meg, hogy egyelőre az ujabb tervezet sem sokat haladt a megvalósulás felé, de tudomásul kell vennünk: az ilyen tervek realizálása hosszu időt igényel, bonyolult pénzügyi, adminisztrációs stb. kérdéseket kell megoldani...

Mindkét tervezetet ismertetjük, mert bár STONE tanulmánya, a könyvtári szolgáltatások általa leirt koncepciója ma még nem időszerü, a jövőre nézve viszont igen kivánatos; olyan gyorsan meg kellene valósitani, ahogyan csak reálisan, technikailag lehetséges - irja Nettie B. TAYLOR, Maryland állam Közoktatásügyi Minisztériuma könyvtárfejlesztési osztályának vezetője.

* STONE, Walter C.: A library program for Columbia. Pittsburgh, Pa. 1965. [12], 49, 5 p. A Könyvtártudományi Szakkönyvtárban az eredeti mü helyrendi száma 4-3046, forditásáé F 3953. - GOLDSTEIN, Harold: Recommendations for the expansion of the Howard County Library. Urbana, Ill., 1967. [1], 30 lap. Helyrendi száma 4-3246, forditásáé F 3887.

A COLUMBIA-TERV (A STONE-JELENTÉS)

Gondosan kiválogatott szakértők tevékenysége, alapos előmunkálatok nyomán készült el az első program. Bevezetőül leirja a megálmodott települést, Columbiát - azt a környezetet, amelyben a szolgáltatásoknak müködniük kell.

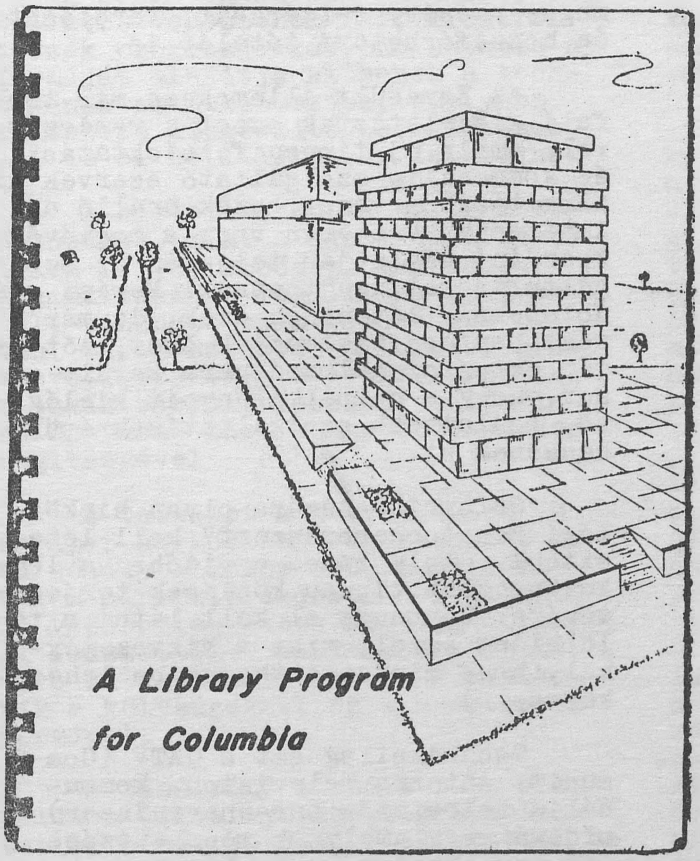

A városi közösség megtervezésének egészen uj módjáról olvasunk itt. A település 15 év alatt fejlődik majd ki; 1980-ra 110-150 ezer lakossal számolnak. Columbia városa páratlan pihenési lehetőségeket fog nyujtani (öt tó, hatalmas zöldövezet stb.) Az elképzelés szerint 8-10 község helyezkedik majd el a városközpont körül. Mindegyik község területén lesz önálló általános iskola, óvoda, gyermekjátszótér, áruház. Parkositott térre kerülnek az üzletek, az orvosi rendelő, a könyvtár stb. A városközpontban bevásárlóközpont, vendéglátóipari létesitmények, nagy tóparti park, sportcsarnok, kórház, hivatalok, hangversenyterem helyezkednek el. Az egész rendszert minibuszvonalak hálózzák be.

Ennek a képnek a felvázolása szükséges ahhoz, hogy feltegyük a kérdést: milyen könyvtári program érheti el a kibontakozó városterv ezési álom szinvonalát?

A könyvtári program megtervezésének alapja elsősorban az uj település kommunikációs rendszere. Ez utóbbit STONE jóval részletesebben ismerteti, mint magát a könyvtári rendszert, mivel - és talán ez a legfontosabb felismerés a tanulmányban - a könyvtár csak része ennek a rendszernek; a könyvtári szolgáltatások szorosan összefüggnek az egésszel. Mivel az egész kommunikációs rendszert egyszerre tervezik meg, páratlan alkalom adódik arra, hogy összehangolt létesitmények egész sora jöjjön létre. Ez feltehetően gazdaságosabb megoldás, főleg pedig sokkal magasabb szintü, gazdagabb szolgáltatásokra képes, mint amit a már meglévő városok nyujthatnak - állapitja meg a tervezet.

Abból a felfogásból indul ki, hogy a mai város lakóinak a közlés, tájékoztatás, felvilágositás lehető legjobb eszközeire van szükségük, s ezeknek a megszervezése a közmüvelődési könyvtár, az iskola és a közléstechnika közös, jogos felelőssége.

Nehéz a tervező feladata, egyszerre van szüksége gyakorlati érzékre és nagy fantáziára. Hiszen a közlés technikája viharos gyorsasággal fejlődik: ami ma még utópia, az mához egy évre esetleg már elavult.

Néhány főbb kérdés, amelyet a tanulmány felvet:

hogyan kapcsolódjék az uj település könyvtári szolgáltatása a környék meglévő könyvtári rendszeréhez, szükséges-e egyáltalán a megkülönböztetésük?

milyen kapcsolatban álljon a főiskolákkal, iskolákkal, egyéb intézményekkel s az őket szolgáló könyvtárakkal?

van-e lehetőség olyan uj kommunikációs és tájékoztató rendszer kiépitésére, amely valóban kielégiti az összes követelményt, egyuttal pedig gazdaságos, megvalósitható?

A tanulmányban foglalt könyvtári program talán valóban egyenértékü az uj település célkitüzéseivel és lehetőségeivel. Ennél kevesebbet javasolni azt jelentette volna, hogy elszalasztják a radikális ujitás ritkán adott lehetőségét. A maga korában hasznos lovaskocsi nem közlekedhet autópályán, és sohasem lesz alkalmas ürutazásra. Uj közlekedési eszközöket kell tervezni - egy uj város pedig uj kommunikációs rendszert is igényel!

A legfontosabb: a kapcsolat megteremtése a tudás és az igénylők között. Hosszu távon előnyösebb az információt küldeni az emberhez, mint az embert az információhoz. Mind a társadalmi, kulturális és gazdasági helyzet, mind a technikai lehetőségek radikálisan meg fogják változtatni az oktatási és müvelődési intézmények szerepét.

A kommunikációs technika számos ujdonsága nagy befolyást gyakorol a társadalom fejlődési irányára, változásokra vezet a közösség és a társadalmi szervezetek formájában. Ilyenek a szöveg- és adatátvitel, más (éjjel-nappal működő) elektronikus kommunikációs elosztó rendszerek, audiovizuális felvevő és visszajátszó egységek, minden hirközlő eszköz miniatürizálása és egyszerüsitése, az információ tárolása mikroformában, illetve mágneses szalagon stb.

A könyvtárosok már az elmult években közelebb kerültek más kommunikációs és tájékoztatási szakemberekhez, és önkéntes együttmüködés keretében megkezdték a könyvtári szolgáltatások fejlődő rendszerének kiépitését. Életbevágóan fontos, hogy a könyvtári szolgáltatások legmagasabb szintjéhez a modern hirközlés minden eszközét felhasználják. A jövőbe tekintve - ahogyan ez Columbiához illik - hamarosan megvalósithatónak látszik az uj közléstechnika segitségével olyan uj, széleskörü közösségi szolgáltatási program, amely felöleli nemcsak az egész világ nyomtatásban megjelent irodalmának, hanem az előadómüvészet és egyéb müvészetek minden produktumának a megszerzését, feltárását, tárolását és hozzáférhetővé tételét is.

Az Egyesült Államokban már többfelé kisérleteztek ezzel a rendszerrel, amely uj tipusu felsőoktatási és kommunális szolgáltató szervek kialakitásához vezet; ezek önálló uj intézmény keretében vagy a meglévők koordinálása utján teljesen uj szolgáltatásokat nyujthatnak. Merész gondolatoknak látszanak ezek, de már régebben megfogalmazták őket, sőt ma már az ujrafogalmazásukra került a sor, hogy a holnap igényeit kielégitő, fejlettebb szolgáltatások épülhessenek ki.

Columbia számára olyan hirközlési "csatornarendszert" kell létesiteni, amely képes egyidőben a legkülönbözőbb tipusu közlések terjesztésére. Ugyanugy el kell látni a települést ezzel, mint a vizvezetékkel, hogy minden otthonba be lehessen kapcsolni.

Technikailag ezt a CATV (Community Antenna Television, kommunális televiziós antennarendszer) oldaná meg, amelynek részletezése itt nem lehet célunk. Lényege, hogy a szokásos televiziós adásokon kivül a lakosságnak szóló rendszeres helyi adások (TV-oktatás, tudósitások a helyi eseményekről stb.) vételére is alkalmas. Ezt továbbfejlesztve az egyes otthonokat és a kommunális központot adó-vevő berendezés kötné össze egymással; igy minden előfizetőnek saját TV-csatornája lenne, s kivánságára a központ őt bármelyik program adásával vagy a hálózat bármely más előfizetőjével összekötné.

Ez a technika valóban ujszerü szolgáltatásokra nyujt lehetőséget, például távolsági referensz-szolgálatra a központi könyvtárból. A "video" könyvtáros a kért tájékoztatást a TV csatornarendszerén adja meg; az olvasó - ebben az esetben inkább néző - távirányitással lapozhatja a könyvet. Ugyanigy jogi, oktatási, továbbképzési szolgáltatásokat is lehet szervezni.

Nincs minden esetben szükség a televizióra. Audioszolgáltatások sora egészíti ki a rendszert, szintén uj lehetőségekkel (nyelvi laboratórium, tetszés szerinti magnószalagok bejátszása stb.).

A hirközlő rendszerbe az iskolák is bekapcsolódnak. A rendszert ugy kell megtervezni, hogy egy városon belül egymással közvetlen kapcsolatot vehessenek fel, kicserélhessék programjaikat. Az oktatás uj formáját alakitja ki ennek a technikának az alkalmazása, amelyhez különböző kiegészitő berendezésekkel is el kell látni az iskolákat.

A háztartásban is nyilnak lehetőségek, mint a háztartási készülékek (sütő, mosógép) müködésének meginditása és leállitása a városból, bizonyos szám tárcsázása révén, egyik szobából a többibe zene közvetitése vagy a gyermekszobának a lakás bármely részéből való "lehallgatása" házi hangszórórendszer segitségével - stb.

A tervezet a kereskedelem és az ipar hirközlési rendszeréhez is ad néhány elképzelést, majd - mivel a hirközlőrendszer megvalósitása viszonylag lassu és függ az anyagi fedezettől - szakaszos kiépitésére is javaslatot tesz. Foglalkozik a költségekkel és a szervezeti formával.

A tanulmány második fele vizsgálja a jelenlegi könyvtári helyzetet és ennek jövőjét, tekintettel az uj város lehetőségeire.

A kezdeti szakaszban az iskolai célokat szolgáló gyüjtemények kb. 10-12 000 kötetből állnak; a távlati cél tanulónként 10 könyv. Az egyes városrészek közmüvelődési könyvtárait ugy kell megtervezni, hogy kb. 20-25 000 kötetesek legyenek, mire a tervezett létszámu lakosság letelepül. A központban 100 000 kötetes gyüjteményre lesz szükség. 1980-ra a Columbia-rendszer kb. félmillió kötettel rendelkezik majd.

Az uj rendszerben az iskolai könyvtárak funkciói is változnak, követve az oktatás egész rendszerének és módszereinek átalakulását. Feladatuk az oktatási program alátámasztása: gondoskodniuk kell tanár és diák számára egyaránt, valamennyi szinten, az oktatási segédeszközökről és az ezzel kapcsolatos szolgáltatásokról. Az iskolai könyvtár már ma is az oktatás szerves része, de feladatát csak ugy tudja betölteni, ha valamennyi oktatási eszközt összefogja, nemcsak mint az anyagok és szolgáltatások központja, hanem mint az egész iskola oktatási munkájának összehangolásáért felelős szerv. Nemcsak saját forrásaiból gondoskodik nyomtatott és egyéb anyagokról, hanem külső forrásból is, akár fizikai formában, akár rádió- vagy TV-adásként, zárt vagy nyilt láncu közvetités formájában.

Az uj iskolai könyvtár könyveket, folyóiratokat, filmeket és magnószalagokat, valamint - ez a merőben uj gondolat - ezek előállitására szolgáló eszközöket gyüjt. Tartalmaz szertár jellegü gyüjteményeket (gépek, kőzetek stb.) is. Mindehhez több helyiséget is igényel: nagy olvasótermet, amely kisebb olvasóterekre osztható, szövegek hallgatására és nézésére alkalmas helyiségeket stb.

A könyvtár ugyan központja az iskolai oktatási anyagnak, de mégis csak alközpont, a kommunikációs szolgáltatások egy része. Összekötő és összehangoló szerepet tölt be a központi szervhez viszonyitva.

A városrészek megtervezése arra is kivételes lehetőséget nyujt, hogy a közmüvelődési könyvtár és az iskolai könyvtár - pontosabban könyvtárak, külön az alsófoku és külön a középiskoláké - egy épületben kerüljön össze, nem egyesitett, hanem egymást kiegészitő szolgáltatásokat nyujtva. A háromféle könyvtári program ellátására szolgáló épületet minden használó számára megfelelően hozzáférhetővé kell tenni. Ezek a könyvtárak részben közös, részben saját gyüjteményeik alapján látják el feladataikat. Uj tipusu könyvtári komplexus jön igy létre, amely megmutatja, hogyan szolgálhatja az egész közösség nevelését óvodáskortól az iskolán át és tul egyetlen intézmény.

A városközpont könyvtárának elsősorban a speciális kutatási és bibliográfiai szükségleteket kell kielégitenie. Saját gyüjteménye főleg referensz jellegü, viszont magas szintü információközvetitő szolgáltatásokat nyujt, hiszen olyan kiváló könyvtárak közelében helyezkedik el, mint a John Hopkins Egyetem könyvtára, az Enoch Pratt Free Library, több országos jelentőségü szakkönyvtár, nem is szólva a Kongresszusi Könyvtárról. A központi könyvtárat nem állománya, hanem szolgáltatásai különböztetik meg Columbia egyéb könyvtáraitól.

HOWARD COUNTY KÖNYVTÁRI TERVE (A GOLDSTEIN-JELENTÉS)

STONE Columbia-tervét 1966-ban egy szakértői bizottság jóváhagyta. Gyakorlatilag azonban tul merésznek bizonyult; konkrét kivitelezésére egyelőre már csak azért sem kerülhet sor, mert a CATV-rendszer kiépitése tul sokba kerülne. Ezért kapott megbizást Maryland állam Közoktatásügyi Minisztériumától H. GOLDSTEIN, az University of Illinois könyvtárosképző intézetének professzora - aki a Columbia-terv kidolgozásában is részt vett -, hogy készitsen ujabb tervezetet, a realitásokból kiindulva, ezuttal az egész Howard County számára.

GOLDSTEIN tanulmánya a fontossági sorrendet meghatározva vizsgálja, mit lehet a megye és Columbia városa számára megvalósitani 3-5 éves, illetve 10 éves távlatban azokból az elgondolásokból, amelyeket a Columbia-terv tartalmaz. Elemzi az anyagi lehetőségeket, a könyvtárak és az oktatás kapcsolatát, olyan könyvtári hálózat kiépitésének a módját, amely fokozza a könyvtár szerepét a társadalomban.

Howard County lakossága (mintegy 50 000 ember) jelenleg erősen szétszórt településeken helyezkedik el, könyvtári ellátását bibliobusszal oldják meg. A terület könyvtári fejlesztését a szokványostól eltérő irányba tereli Columbia létrejötte. Mindig szem előtt kell tartani, hogy kettős problémáról van szó: egyrészt a környéknek, Howard Countynak, másrészt pedig magának Columbiának az ellátásáról.

Howard County könyvtári ellátottsága egyenletes fejlődést mutat, a bibliobusz 56 helyet látogat, a kölcsönzések száma 216 000. A meglévő fejlesztési tervek a szokásos elgondolásokat tartalmazzák: az állomány ujraszakozását, együttmükődést a távolabbi környék könyvtáraival, telexkapcsolatot és napi szállitási összeköttetést az Enoch Pratt Free Library-vel, uj fiók létesitését, a referenszmunka mennyiségi növekedését, távlatilag pedig az egy főre jutó könyvbeszerzés növelését, a nyitvatartási idő meghosszabbitását stb. Mindez valóban szükséges a jó hagyományos szolgáltatásokhoz, s összhangban áll a modern könyvtári törekvésekkel.

GOLDSTEIN az előirányzott kereteken belül néhány olyan változtatást javasol, amelyek lényegesen növelhetik a könyvtár jelentőségét, közelebb vihetik tevékenységét a Columbia-terv elgondolásaihoz. Javaslatai reálisan megvalósithatók, egyuttal pedig uj könyvtári szemlélet felé mutatnak. Emlitsünk meg néhányat közülük:

Rövid távu fejlesztés (1-3 év). A legkeresettebb folyóiratok mikrofilmjének beszerzése: szinvonalas szakkönyvgyüjtemény kialakitása paperback-kiadványokból; hanglemez- és magnószalag-gyüjtemény; letéti mozgógyüjtemény a főiskolai tankönyvekből, olvasmányokból. A szolgáltatások terén: a könyvtár cimével ellátott olcsó dobozok a kölcsönzött anyag postai visszaküldésére; előrenyomott olvasónaplók vezettetése és elemzése; a gépesitás megkezdése, távlati terv keretébe illesztve.

Fiókok és községi központok (3-10 év). A fő szempont: szolgáltatási központok létesitése kellő számban és megfelelő helyen, gondosan ügyelve arra, hogy Columbia és a megye fejlesztése arányos legyen. Nem szabad az erőket elaprózni; sok kis központ megfelelő szolgáltatások nélkül nem hozza meg a kivánt eredményt. A telepités alapja a lakosság növekedése. Uj fiókot csak akkor szabad létesiteni, ha anyagi fedezete legalább két évvel korábban megvan. Már most ki kell dolgozni a teljes telepitési tervet és fokozatosan létrehozni a hálózatot. A fiókok nemcsak a szolgáltatások szétsugárzására van-

nak hivatva, hanem különböző szintjeik differenciálására is.

A hálózat, ha kiépül, az alábbi sémát mutatja:

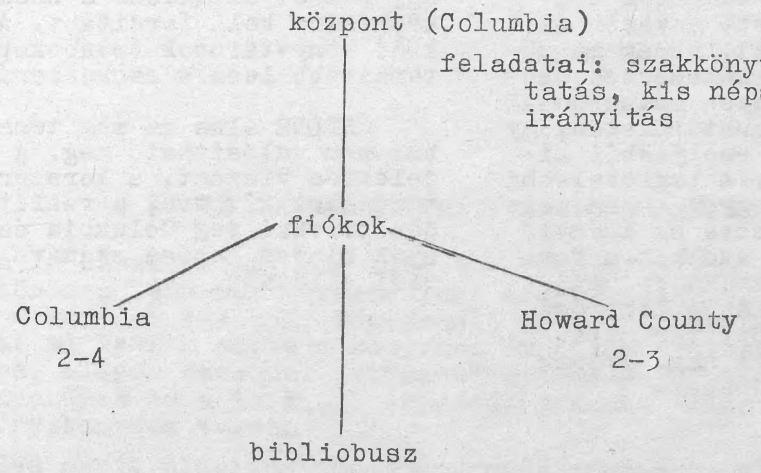

A fiókok korlátozott tájékoztató tevékenységet folytassanak. Tartsanak rendezvényeket (mesedélutánt stb.). Egymástól autón 20 percnyire legyenek.

A fiókok épületének tervezésénél már figyelembe kell venni, hogy milyen szakterületen folytatnak gyüjtést, s kivánnak-e differenciált szolgáltatásokat szervezni a különböző korosztályok számára.

Meg lehet osztani a gyüjtőköröket a fiókok között, hiszen valamennyi egyaránt rendelkezésére áll a közönségnek.

Külön fejezetet szentel GOLDSTEIN az iskola és a könyvtár együttmüködésének, hiszen a STONE-jelentés leglényegesebb uj gondolata a könyvtár átfogó nevelő-tájékoztató funkciója, a kommunikációs szolgálat volt; ezért javasolta a közmüvelődési könyvtár és az iskolai könyvtár közös elhelyezését, szoros együttmüködését. Bár az oktatási reformok az iskolán belül előtérbe állitják, minden oktatási anyag központjává teszik az iskolai könyvtárat, a közmüvelődési könyvtárral való kapcsolata nem éri el a kivánt szintet. Pedig az alapelv - valamennyi forrás alapján mindenki számára a lehető legteljesebb tájékoztatás - a teljes együttmüködést kivánná.

Maryland állam televizios oktatási programjának megindulása jó alkalom a források közös kihasználására. Kivánatos, hogy az első fiókkönyvtár egyben ennek a televiziós oktatásnak is központja legyen, s már épitésénél gondoljanak erre.

Uj gondolatot vet fel GOLDSTEIN az ifjusági könyvtárnak és a felnőttek könyvtárának a viszonyáról is. A hagyományos könyvtárban a helyiség, a gyüjtemény, a szolgáltatások ketté vannak osztva. A mai oktatás azonban az egész vonalon egyre inkább elmossa a korcsoportok szerinti különbségeket a tanulóifjuságon, illetve a könyvanyagon belül. Kérdés, kell-e egyáltalán kocsoportok szerint tagolni az anyagot, nem helyesebb-e a tárgy és formátum szerinti elrendezés. (Emellett természetesen be lehet rendezni külön "gyermeksarkot".) Az igénylők korcsoportjai helyett a tájékoztatás fajtái alapján kellene csoportositani a referenszeszközöket is.

Összegezve: az igy fejlesztett könyvtári hálózat 5-10 év mulva jó szakkönyvellátást biztosit 3-4 tudományterületen. Mindegyik fiók a maga 25 000 kötetes állományával jobb általános gyüjtemény is lesz, kielégiti akár a környék, akár a város igényeit. Egy vagy több fiók alkalmas lesz az iskola és a könyvtár szoros együttmüködésére, mások előadások rendezésére stb. Mindegyik fiók azonos ellátottsággal és módszerekkel, de gyüjteménye profiljának megfelelő költségvetéssel fog dolgozni.

Ami végül a hálózat központját illeti - az, hogy kommunikációs központul szolgáljon, a kereskedelem és

ipar szakkönyvtára legyen, a főiskolai könyvtárakkal kooperáljon, mind ismert gondolat. Uj elképzelés viszont az olyan referensz-nyilvántartás vezetése, amely kezdettől fogva nemcsak a kikeresett anyagra és lelőhelyére terjed ki, hanem magukra a kérdésekre is, szakrendben csoportositva őket. Ahogyan szaporodnak a kérdések egy-egy szakterületen,ugy nő a források száma, amelyekből kielégitették őket. Igy a legközelebbi hasonló igény esetén gyorsabban megy a visszakeresés, illetve az igénylő közvetlenül eljuthat azokhoz a forrásokhoz, amelyekre szüksége van; jobban megismeri azokat a lehetőségeket, amelyeket a könyvtár saját gyüjteménye s a közeli nagyvárosok szakgyüjteményei nyujtanak.

A tanulmány befejező része a költségvetési és személyzeti kérdésekkel foglalkozik. Figyelemre méltó gondolata, hogy a költségvetés egy részét állandóan a személyzet képzésére kell forditani. A már müködő könyvtárosok továbbképzése intenzivebb lesz a szokásosnál.

STONE álma ma még technikai okokból nem valósitható meg. A GOLDSTEIN-jelentés viszont, a korszerü célkitüzéseket követve, a realitás talaján tervezi meg Columbia és a környék minden lakosa számára a könyvtári ellátást.

- Ugy nézem, megint bedöglött a Központ telexe...

(Library World)

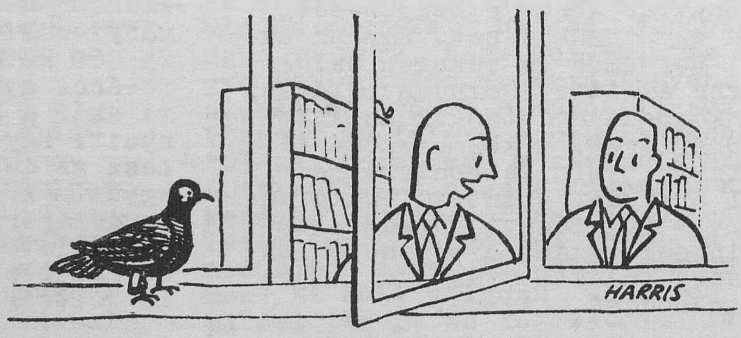

Vélemények és elképzelések a könyv és a könyvtár jövőbeli szerepéről

SZENTIRMAI László

1. KISSÉ MÓDOSITOTT HAGYOMÁNYOS ELKÉPZELÉS

Ha nem is beszélhetünk még könyvtár-futurológiáról, az utóbbi években, de különösen 1968-ban a nemzetközi szakirodalomban egyre gyakrabban tették fel a kérdést tudósok, tömegközlő eszközök hatásával foglalkozó szakemberek: mi lesz a sorsa a könyvnek és a könyvtáraknak az elkövetkező évtizedekben, milyen szerepet játszanak a tudományos-müszaki forradalomban? A szakemberek és a laikusok egyaránt gyakran emlegetik a hagyományos könyv és könyvkorszak végét.

A kérdés egyik oldalának kutatása az NSzK-ban került előtérbe, ahol az ipari társadalomtól azt várják, hogy növelje a hagyományos könyv és könyvtár szerepét. Az amerikaiak viszont (fejlett computer-iparral a hátuk mögött) ettől az elképzeléstől eltérve az évezred végére információbankok létrehozásának lehetőségét kutatják.

A németek erre vonatkozó fejtegetéseit két csoportra lehetne osztani: egyrészt társadalomtudományi érvekkel támasztják alá elképzeléseiket, másrészt pedig gazdasági intézkedéseket javasolnak a könyvnek mint fontos kommunikációs eszköznek életben tartására.

RÜEGG professzornak, a Goethe Egyetem rektorának véleménye szerint az egyre inkább bürokratizálódó ipari társadalomnak szüksége van rá, hogy irásban rögzitse társadalmi rendjét, strukturáját; ebből következik, hogy a könyvnek megnő a szerepe. Felvetődik azonban a kérdés, hogy az ipari társadalom esetleges irás nélküli adminisztrációja más kommunikációs eszközök, elsősorban elektronikus információbankok segitségével nem teheti-e feleslegessé a könyvet és a könyvtárat? Hátha belátható időn belül megeshetik, hogy valaki, akinek a nyomdamüvészetről tanulmányt kell irnia vagy előadást tartania, nem a mai értelemben vett könyvtárat keresi fel, hogy a megfelelő szakirodalmat kikérje, hazavigye és elolvassa, hanem elmegy az információbankba, megfelelő computerrel közli kivánságát (körülbelül 20 000 szót kér a nyomdamüvészetről), megnyom egy gombot, s néhány másodperc mulva a computer szállitja a kivánt információt.

RÜEGG professzor hat tézisben ad választ a kérdésre: könyv vagy gépi információ?

1. A könyv belátható ideig fennmarad mint a valóság megragadásának egyik formája. A könyv ugyanis állandóan rendelkezésre álló információhordozó, nincs programozott apparátushoz kötve, amely csak kivülről meghatározott feltételek esetén müködtethető. A könyv a megformált valóság, dologibb, mint bármilyen programozott információ.

2. A programozott információval szemben a könyvnek dialogikus (párbeszédszerü) strukturája van. Arra készteti az olvasót, hogy egy individuálisan alakitott valósággal, az irott művel vitába szálljon. Beszélgető partnerré, családtaggá válik. Tárgyiasságában embertársi értelemmel megtöltött kommunikációt teremt a szerző és az olvasó világa között.

3. A programozott információhordozók időhöz, pillanathoz kötött jellegével szemben a könyv áthidalja az időbeli távolságokat, történelmi érvényt ad az információnak.

4. A könyvnek éppen az ipari társadalomban van specifikus funkciója. Az elektronikus adatfeldolgozás a valóság zárt rendszereinek gondolati mo-

dellekre történő visszavezetésén alapul. Ez azonban nem egyéb, mint absztrakt uralom a világ felett; ezen keresztül az élet sokkal nagyobb mértékben válik vezérelhetővé. Kétségkivül szüksége van a ma emberének bonyolult kulturánk ilyen vezérlésére, értelmetlenség lenne azt a fejlődést a kultura széthullásaként megbélyegezni. De nem minden fér bele az absztrakt rendszerekbe, és ezért a könyvnek az lesz a funkciója, hogy rögzitse és megtartsa, ami az absztrakción kivülmaradt.

5. Az információ csak a könyvön keresztül kerülheti el a kényszert és válhat a szabadság és humanitás eszközévé. Az ipari társadalom nem szabadul meg irásbeli strukturájától azáltal, hogy azt rendszerekbe szoritja, hanem csak kiszolgáltatja magát azoknak, akik ezeket a rendszereket kigondolták és megalkották.

6. A könyvben az embernek a világról szerzett tapasztalatai szólalnak meg, és ezt a tapasztalatot sohasem lehet teljesen rögziteni. A könyvből a magáétól idegen tapasztalatot ismerheti meg az olvasó. Az ipari társadalomban ennek elősegitése a könyvtárak feladata.

A kibernetika összes származékaival együtt, mint adatfeldolgozás, csak ott pótolhatja a könyvet, ahol már adott, előfeltételeinek keretein belül továbbfejlődő rendszer válik a programozott tárolás és közlés tartalmává.

A gazdasági intézkedéseket sürgető szakemberek ugy vélik, hogy három tényezőtől függ az olvasás: először is az urbanizációtól, másodszor az oktatási és müveltségi szint emelésétől, harmadszor az emelkedő életszinvonaltól. A prognosztikus adatok szerint mindhárom tényező jellemző lesz az ipari társadalom elkövetkező évtizedeire. (Pl. a Wickert-intézet jelentése azzal számol, hogy 1980-ra megkétszereződik a könyvkiadás.)

A könyv jövőjét nagy mértékben meghatározza, hogy a kiadók milyen praktikus gazdasági intézkedéseket léptetnek életbe. Nagy szerepet tulajdonitanak a marketingnek. A hollandok is azon a véleményen vannak, hogy a könyv csak akkor állja meg helyét a tömegközlő eszközökkel szemben, ha elébe megy a fogyasztó érdeklődésének.

Differenciálni kell a könyvnek mint kommunikációs eszköznek a meghatározását is. Egzakt módszerekkel kell felderiteni, hogy milyen tipusu (milyen információt hordozó) könyv milyen csatornákon keresztül jut el a fogyasztóhoz. A könyvnek, mint kommunikációs eszköznek többféle jelentősége lehet a fogyasztó számára.

A könyvfogyasztók igényének kielégitését csak a könyvkereskedelem jobb szakositása biztosithatja. Sokan azt állitják, hogy a tömegközlő eszközök konkurrenciát jelentenek a könyvnek, ezzel szemben azt látjuk, hogy pl. a televizió és a napilapok jól megférnek egymással. Az utóbbi évek tapasztalatai szerint a televizió előnyösen befolyásolja a könyvek iránti érdeklődést is. Információéhséget kelt, amelyet népszerü, ismeretterjesztő könyvek tudnak kielégiteni. Minél jobban kielégiti a könyv az olvasók információigényét, annál nagyobb szerepe lesz a jövő társadalmában. Sok függ a nyomdaipartól, hogy a folyóiratokhoz hasonlóan gyorsan piacra lehessen dobni az ismeretterjesztő, aktuális kérdéseket tárgyaló zsebkönyveket. Ha ez elérhető, akkor elképzelhető, hogy az átlag olvasó inkább tájékozódik a zsebkönyvekből, mint a Spiegelből.

Nem szabad fetisizálni a könyv jelenlegi formáját. Elképzelhető a jövőben folyóiratszerü könyv, esetleg olyan kiadvány, amely még füzve sincs, tehát olvasás után az egyes lapokat egyszerüen el lehet dobni. S ezzel kezdődik az a folyamat, amelyet a könyv demitologizálásának is nevezhetünk. Szükség van erre, ha a könyvkiadás a jövőben részt akar venni a többdimenziós kommunikációs piac kialakitásában. A könyvet egyszerüen fogyasztási cikknek kell tekinteni, s ezt az álláspontot népszerüsiteni kell az olvasók, vásárlók körében. Ennek a nézetnek szószólói szerint a könyvkereskedő számára az a személy az ideális olvasó, aki a gyorsvonatban krimit olvas, az elolvasott lapot kitépi és kidobja az ablakon.

A demitologizálási folyamatra alkalmas is ez a korszak, mert a társadalom éppen változtatja kulturális értékitéleteit. Nem lehet kétségbe vonni, hogy a könyvről még ma is érvényben lébő elképzelés a 19. századból származó értékrendszert tükrözi. A könyvnek mint közvetitőnek a demitologizálása már csak azért is szükséges, mert a jövőben más kommunikációs esz-

köz helyettesitheti. A könyvkereskedelem csak akkor veheti fel a versenyt az elektronika támasztotta konkurrenciával, ha kész arra, hogy elektronikus könyvkereskedés legyen. Távlatilag elképzelhető, hogy a könyvkereskedelem a jövőben könyvek helyett információt árul, legalábbis a tudomány területére vonatkozó információt.

2. A "JÖVŐ KÖNYVTÁRA"

Az amerikai elképzelés pillanatnyilag igen merésznek látszik. A Council of Library Resources ösztönzésére a hatvanas évek elején a legkiválóbb szakemberekből bizottság alakult annak a vizsgálatára, hogyan lehet a legujabb technikai eszközöket a tájékoztatás érdekében felhasználni, vagyis tökéletesiteni azt, amit ma könyvtári munkának neveznek. A bizottság két évig működött, vezetője J.C. LICKLIDER volt, az emberi kommunikáció és az információelmélet szakembere.

A "jövő könyvtára", a bizottság által felvázolt rendszerben, nem egyezik a könyvtárra vonatkozó jelenlegi fogalmunkkal, amely a könyv mai formájában gyökeredzik.

A jelentés leszükiti a vizsgálat területét az információ azon funkcióira, osztályaira, a tudásnak arra a tartományára, amelyben az alapot nem a könyv vagy a folyóirat, s nem a szavak vagy mondatok képezik, hanem azok a tények, koncepciók, elvek és elgondolások, amelyek a dokumentumok látható és érinthető vonatkozásai mögött lelhetők fel. A kutatás csupán az átalakitható információra terjedt ki.

A "jövő" 2000-re vonatkozik. Persze igen nehéz ilyen előre megtervezni az ember kapcsolatát a tudománnyal. Kétségtelenül igen nagy foku és állandó jellegü haladás várható a század hátralévő évtizedeiben mind az információ technológiája területén, mind a lehetőségek kihasználásában.

A tervezés távlati jellege lehetővé tette, hogy a kutatók ne befolyásoltassák magukat a technológia jelenlegi állásától. Igen fontosnak tartották a függetlenségnek ezt a lehetőségét, mert a jelenkori könyvtártudományi és információtechnológiai irányzatok extrapolációja nem vezet sem olyan rendszerhez, sem olyan koncepcióhoz, amely kivánatos és hatékony volna.

Ez a feltételezett függetlenség azonban kétélü. Nem lehet mindent eleve elvetni, éppen ezért a kutatóknak gondosan ügyelniük kellett arra, hogy megtartsanak bizonyos elemeket, amelyekből uj koncepciót alkothatnak. Megtartották például a nyomtatott oldalak (mint komponensek), a könyvek (mint alrendszerek) és a könyvtárak (mint rendszerek) fogalmát.

Az információ illusztrálására egy nyomtatott oldal kiválóan alkalmas. Szabad szemmel olvasható, elegendő információt tartalmaz, hogy az olvasót bizonyos időre lekösse. Eléggé rugalmas mind a betüfajta, mind a formátum tekintetében. Kicsi, világos, mozgatható, vágható, összehajtható, ragasztható, másolható és nem költséges. Ezek mind előnyei a nyomtatott oldalnak.

Egészen más azonban a helyzet, ha az információ tárolásáról, rendszerezéséről vagy visszakereséséről van szó. Mihelyt a nyomtatott oldalakat könyvvé vagy folyóirattá kötik össze, az oldal egyedi tulajdonságai elhomályosodnak vagy megsemmisülnek. A könyvek vaskosak, nehezek. Sokkal több információt tartalmaznak, mint amennyit az olvasó az adott pillanatban fel tud fogni. A nagy terjedelem miatt gyakran rejtve maradnak bennük olyan részek, amelyeket tulajdonképpen tanulmányozni akart az olvasó. A könyvek tul sokba kerülnek ahhoz, hogy mindenki megvásárolhassa őket a maga számára, és lassu a kölcsönzési cirkulációjuk ahhoz, hogy társadalmi kihasználásuk kifizetődő legyen. Az információ visszakeresése is nehézségbe ütközik. Ha a tudásanyagot rendszerezni, vagy akár csak indexelni, esetleg tömöriteni kell, a könyvek maguk ehhez semmi aktiv segitséget sem adnak.

Ha a könyvek lényegében alkalmatlanok az információ rendszerezésére, visszakeresésére, akkor logikusan következik, hogy a könyveket tároló könyvtárak is alkalmatlanok erre. Lehet hibaforrásokat keresni a könyvtárak jelenlegi szervezeti formáiban, de az alaphelyzetet semmiféle átszervezéssel nem lehet megváltoztatni.

Ha az embernek a tudás tárházával való kapcsolatát dinamikus folyamatnak tekintjük, amely rövidebb passzusok ismételt ellenőrzését, egymással történő összehasonlitását igényli, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy az a könyvtár, amelyben a könyveket polcokra rakják, igen megnehezíti ezt a feladatot.

Az információt a könyvben nehéz elválasztani az oldaltól; a könyv maga nem aktiv. Ez nehezíti, hogy a leirt tudásanyaggal kapcsolatot teremtsünk. A könyvet tehát olyan eszközzel kell helyettesiteni, amely az anyag mozgatása nélkül is lehetővé teszi az információ átadását, amellett pedig fel is dolgozza az információt, válogat is belőle.

Mindehhez azonban elengedhetetlenül szükséges
a könyvtár és a computer összeolvadása!

3. A PROKOGNITIV RENDSZER

A LICKLIDER-féle kutatási jelentés szerkesztői a tanulmány tárgyának meghatározására alkalmasabbnak itélték a "prokognitiv rendszerek", mint "a jövő könyvtárának rendszerei" elnevezést. A szóban forgó rendszerek tágabb értelmüek a jelenlegi könyvtáraknál: továbbfejlődnek a tudás fejlesztésének, szervezésének és felhasználásának folyamatává. A "könyv" nem játszik bennük központi szerepet, a "könyvtár" fogalmát is mással kell helyettesiteni. A tudást szolgálják, annak fejlesztését és alkalmazását mozditják elő, ezért nevezhetők prokognitiv rendszernek (p r o c o g n i t i v e s y s t e m = a megismerést szolgáló rendszer).

Ez a rendszer elveti a fizikai értelemben vett könyvtár fogalmát, a polcok rendszerét, a katalógusokat, olvasótermeket stb. Hasonlóképpen elveti a fizikai értelemben vett könyvet mint a nyomtatásban megjelent információ tárolóhelyét. Magától értetődőleg elveti tehát a nyomtatott oldalt is mint hosszabb időn keresztül tárolható információs eszközt, nem zárja ki azonban rövidebb idejü tárolásának lehetőségét. Az összetevők szintjén viszont kevés olyan könyvtári és dokumentációs séma található, amely teljes mértékben fölösleges volna, sokat meg kell közülük tartani. A nyomtatott oldal sémájának megfelelően a következő összetevők maradnának meg:

1. A szövegrészek hierarchiája, pl. betüjel, szó..., mondat, bekezdés ..., fejezet..., kötet.

2. A szöveges, táblázatos, grafikonszerü és képes információ.

3. Cim, szerző, kivonat, szövegtest, lábjegyzet és hivatkozások jegyzéke.

4. Az eredeti cikk, szemle, jegyzet, irat, ujság és könyv (nem mint fizikai értelemben vett információhordozó, hanem mint információtipus).

5. A katalógus, index, deskriptor, uniterm és thesaurus.

A jelenlegi információfeldolgozó rendszerek nem alkalmasak mai tudásunk trilliónyi bit információjának feldolgozására. Prokognitiv rendszerben gondolkozva az az első kérdés, hogy milyen mennyiségü információval kell számolni. 1963-ban, a Library of Congress állományából kiindulva, arra az eredményre jutottak, hogy az információ mennyisége (becslések alapján) $3{,}8 \times 10^{13}$ és $3{,}8 \times 10^{14}$ betüjel vagy (betüjelenként 12 bitet számitva) $4{,}6 \times 10^{14}$ és $4{,}6 \times 10^{15}$ bit között mozog. A raktár nagysága 15-20 évenként megduplázódik, ami azt jelenti, hogy a másodpercenkénti növekedés 2×10^{6} bit. Ebből feltételezhető, hogy 1980-ban 2×10^{15} bittel, 2000-ben pedig 5×10^{15} bittel kell számolni. Ha a számitások alapja jelenleg 10^{15} bit, akkor 10^{14} bitet tesz ki az összes természet- és müszaki tudomány és 10^{13} bitet ezek "tömör" irodalma (leszámitva tehát a népszerüsitést, az efemer cikkeket és a nem megfelelő forrásokból merítő közleményeket). Ha ezeket 100 főbb tudományterületre és 1000 tudományágra bontjuk, akkor tudományterületenként 10^{11} bit szükséges, tudományáganként pedig 10^{10} bit vagy egybillió betüjel. Forditsuk le közönséges nyelvre ezeket a becsléseket. Vegyük az átlagos nagyságu könyvet 200 oldalasnak, s tegyük fel, hogy oldalanként 50 sort, soronként 100 betüjelet tartalmaz; a könyv tartalma tehát 10^{6} betüjelet tesz ki. Ebben az esetben valamely tudományág tömör irodalma egyenlő 1000

szakkönyvvel, az egész tudományág irodalma 10 000 szakkönyvvel. Az információelméletre vagy pszichofizikára gondolva a fenti számok az adott pillanatban reálisnak látszanak.

A tudás hatékony megszervezésének előfeltétele, hogy a tudásanyag késedelem nélkül betáplálható legyen valamilyen feldolgozó memóriába. A legnagyobb gyors random-access (találomra történő kiválasztású) memória kapacitása kétévenként általában kétszeresére növekedhet. Ilyen mértékű növekedés esetén lehetővé válik, hogy 1985-ben valamelyik természet- vagy müszaki tudományág tömör szakirodalmát egyetlen computer-memóriába tápláljják be. Egész tudományterületre vonatkozólag ez 1988-ra vagy 1989-re várható, a természet- és müszaki tudományok összességére nézve pedig 1996-ra képzelhető el.

4. A PROKOGNITIV RENDSZER KRITÉRIUMAI

A tervezésnél és a kivitelezésnél számba veendő legfontosabb előfeltételek: a gazdasági tényezők, a technikai kivitelezhetőség, a potenciális használók szükségletei és kivánságai. A "jövő könyvtárának" megtervezésénél, azaz a prokognitiv rendszer kialakitásánál kétségtelenül figyelembe kell venni bizonyos filozófikus szinezetü, a jövő fejlődés irányára és céljára vonatkozó nézeteket is.

Feltehetően 2000-ben a társadalmi erőfeszités 10-20 százalékát az információ és a tudás hatékonnyá tétele fogja igénybe venni. A prokognitiv rendszer termelékenyebbé teszi a társadalmat.

Az információk forrásait 2000 körül más információs törzsek képezik, mint amilyenek ma a könyvtárakban találhatók. Terjedelmes berendezésekre lesz szükség, amelyek az akkori "könyvtárak" prokognitiv rendszereinek is segitségére lesznek.

A prokognitiv rendszernek valószinüleg dollárban kell bebizonyitania gazdaságosságát, mielőtt elterjedhetne. Ha ez valóban igy történik, akkor legelőször a legtőkeerősebb alkalmazási területeken, a kormányzatban (közigazgatásban) és az üzleti életben vezetik be. Előbb csak speciális célokra alkalmazzák, általános elterjedésével csak később lehet számolni.

A potenciális használók szükségletei és kivánalmai már ma is egészen világosan megállapithatók. A prokognitiv rendszerre vonatkozó fő követelmények a következők:

1. Álljon rendelkezésre akkor és ott, amikor és ahol szükség van rá.

2. Tágabb értelemben vett dokumentum- és tényanyagot is dolgozzon fel.

3. Különféle anyagokat lehessen beletáplálni: publikált közleményeket is, egyéni feljegyzéseket is.

4. Olyan tudásanyagot tegyen hozzáférhetővé, amely a kivánalmaknak megfelelő mélységü és szélességü kutatást tesz lehetővé, és a rendszer maga is mélyitse és szélesitse a tudást.

5. Könnyitse meg saját további fejlődését azzal, hogy eszközhasználó nyelvet és technikát bocsát használói rendelkezésére. Az igy létrehozott eszközöket tartsa számon, jegyezze fel teljesitményük nagyságát, és e megfigyeléseire támaszkodva igyekezzék teljesitményét maximálissá tenni.

6. Tegye hozzáférhetővé a tudásanyagot, szabályozott és szakositott nyelvek segitségével.

7. Beszélgessen vagy tárgyaljon a használóval, amig az megfogalmazza igényét, és amig reagál rájuk.

8. Alkalmazkodjék az egyéni használó tudásszintjéhez. A képzett szakembereket tömör, egyszerüsitett, szabványositott eljárások és módszerek utján lássa el. Az ujonc számára legyen oktatógép, irányitsa, fejlessze munkáját.

9. Tegye lehetővé a használók számára, hogy vagy metainformációval vagy közvetlen információval dolgozzanak, esetleg mindkettőt igénybe vehessék.

10. Rendelkezzék a nyomtatott lap rugalmasságával, olvashatóságával, kényelmességével mind a betáplálásnál, mind a kért adat kiadásakor, de ugyanakkor legyen dinamikus, azonnal reagáljon.

11. Könnyitse meg a munkatársak együttes tudományos munkáját.

12. Rugalmasan, nagy területen teremtsen kapcsolatot más rendszerekkel, pl. laboratóriumi kutatórendszerekkel, a közigazgatásban használatos információszerző rendszerekkel stb.

13. Jelentősen csökkentse azokat a nehézségeket, amelyeket ma a kiadványok közötti nyelvi, terminológiai és szimbolikai különbségek okoznak.

14. Küszöbölje ki a publikálás által okozott időbeli elmaradást.

15. Törekedjék az ismeretanyag megszilárditására és egyértelmüvé tételére.

16. Legyen mentes mind a tulcentralizálásból fakadó nehézkességtől, mind az erősen tagolt rendszerek heterogén, provinciális jellegétől.

17. Dinamikusan s egyszersmind szelektiven terjessze az ujonnan szerzett és frissen igényelt tudásanyagot.

A felsorolt követelmények óhaj jellegüek, egyelőre nincs értékmérő funkciójuk. A fejlődés irányvonala még nem látható világosan, ezért az értékelés korai volna.

5. A PROKOGNITIV RENDSZER SZERKEZETE ÉS FUNKCIÓI

A tervezés során a kutatók az un. on-line rendszert részesitették előnyben az off-line rendszerrel szemben. Az on-line rendszer közvetlen kapcsolatot teremt az asztalnál ülő használó és az információs bázis (elektromos agy) között pl. egy telexgép vagy egy katódsugárcsöves képernyő segitségével. Igy a használó módosithatja programját (szükség esetén többször is), ha a gép félreértette, rendkivül gyorsan kap információt, és sajátmaga meggyőződhet a kapott információk helyességéről. (Az off-line rendszer viszont nem ad módot arra, hogy az ember beavatkozzék a gép munkájába, módositsa a folyamatban levő eljárást.)

A prokognitiv rendszer hierarchikus felépitésü, amint erről már korábban is szó esett: rendszer, alrendszer... összetevők. Első pillanatban más oldalról is hierarchikusnak tünik: van egy felső szintje, számos második szintje vagy regionális alrendszere, sok harmadik lépcsőfoka vagy helyi alrendszere és nagyon sok negyedik szintü felhasználó állomása. Eltér azonban az igazi hierarchia egyszerü, fához hasonló mintájától. Először is a megbizhatóság érdekében a felső szinten elhelyezett központot ajánlatos megismételni. De nem mindig lehetséges vagy ajánlatos, hogy a másodpéldányok magukon viseljék a főközpont minden jellemzőjét. Másodszor, a harmadik szinten elhelyezkedő alrendszerek mindegyike kapcsolatban lehet bármely magasabb szinten található alrendszerrel, sőt egyszerre többel is. Szaknyelven kifejezve: a szerkezet nem hierarchia, hanem inkább rács.

Az első szinten, amely perspektivikusan egy nemzeti rendszernek felel meg, három központ müködik (lásd az ábrát). A második szinten a központok száma hozzávetőlegesen megfelel a tudományterületek (kb. 100) vagy a tudományágak (kb. 1000) számának. A harmadik szintü központok száma egyenlő azoknak a helységeknek a számával, amelyekből a tudásanyaggal kölcsönös kapcsolat létesül. Ezek a "locality"-k nagy kiterjedésü területek lesznek, mivel a kommunikáció ilyen költséges formája csak széles körü információfeldolgozó rendszerben gazdaságos. Saját harmadik szintü központjuk csak nagy szervezeteknek lehet, ez alkalmas lesz mind saját információs anyaguknak, mind az általános tudásalapból meritett ismeretanyagnak a feldolgozására. A harmadik szinten elhelyezkedő központok száma végül a szükséglettől, kereskettől is függ; amennyire ezt egyáltalán előre meg lehet tervezni, feltehetően 20 és 2000 között mozog majd.

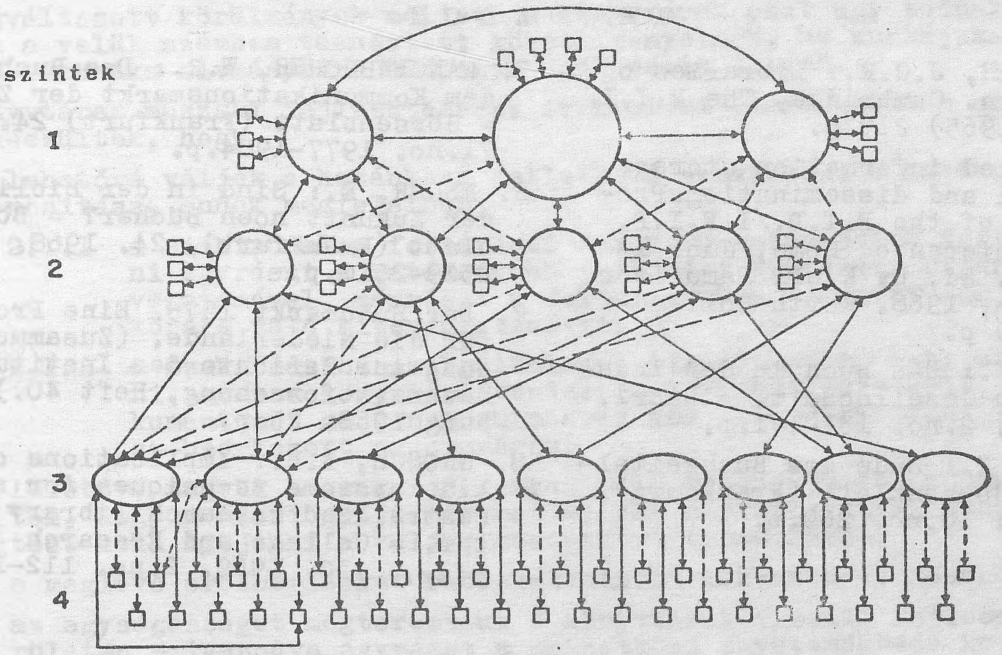

A prokognitiv rendszer általános strukturája. A körök és az ellipszisek rejlett és specializált computerrendszereket jelölnek. A négyszögek az ember és a computer kapcsolatát ábrázolják.

A 4. szint négyszögei állomások, illetve programvezérlő asztalok a rendszer egyéni használói részére. Az összeköttetések többsége kapcsolható telekommunikációs láncból áll. A folyamatos vonalakkal ábrázolt összeköttetések olyan kapcsolatok, amelyek a vezérlés bármely pillanatában létrehozhatók. A pontozott vonalak arra utalnak, hogy egyéb kapcsolatot is ki lehet még építeni.

Az 1. szint központjai tartalmazzák a teljes tudásanyagot. A 2. szint rendszerezi a tudományterület vagy tudományág anyagát. A 3. szint programot közvetit. A 4. szint használó állomásain történik az input és az output.

A rendszer számára elképzelt alrendszerek száma (az 1. szintet kivéve) sokkal nagyobb, mint ahogyan az ábra mutatja.

A negyedik szinten a fogyasztó állomások száma több százezer lesz, bár sokat csak ideiglenesen, nem állandóan használnak. A használó általában az illetékes harmadik szintü központhoz fordul, de távoli kollégáival való együttmüködés esetén igénybeveheti a távolabbi központokat is, tőlük is kérhet és számukra is adhat információt.

Az információ technológiája jelenleg még nincs azon a szinten, hogy a "jövő könyvtára" a fent vázolt körülmények között megvalósulhasson a kitüzött határidő, 2000 előtt. A nagy amerikai tudományos és egyetemi könyvtárak ezért sürgetik az on-line rendszeren alapuló computer-kommunikációs kapcsolat kiépitését egymás között. Ha minden nagy tudományos könyvtár rendelkezik az alapvető bibliográfiai adatokat feldolgozó computerrel, akkor az on-line rendszer segitségével a földrajzilag egymástól távol eső könyvtárak is gyorsan szerezhetnek egymástól információt. A különböző könyvtárakban tárolt információ igy könnyebben jut el a távoli igénylőhöz, mintha irásban vagy telex utján kérné.

Feltehetőleg az on-line computerrendszer tökéletesitése vezet el a tökéletes prokognitiv rendszer 2000-re tervezett kiépitéséhez.

-.-.-.-.-

I R O D A L O M

1. LICKLIDER, J.C.R.: Libraries of the future. Cambridge, The M.I.T. Press, (1965) 219 p.
2. Mechanized information storage, retrieval and dissemination. Proceedings of the F.I.D./I.F.I.P. Joint Conference, Rome, June 14-17. 1967. Ed. by Kjell Samuelson. Amsterdam, 1968. North-Holland Publ. 729 p.
3. RÜEGG, W.: Das Buch in der industriellen Gesellschaft. = Libri, 18. 1968. 2.no. 131-141.p.
4. ROCHOW, R.: Ende des Buchzeitalters? = Börsenblatt (Frankfurt), 24. 1968. 10.no. 269.p.
5. LANGENBUCHER, W.R.: Das Buch auf dem Kommunikationsmarkt der Zukunft. = Börsenblatt (Frankfurt) 24. 1968. 71.no. 1977-1984.p.
6. MEUER, E.: Sind in der Bibliothek der Zukunft noch Bücher? = Börsenblatt (Frankfurt), 24. 1968. 75.no. 2509-2510.p.
7. Der Buchmarkt 1975. Eine Prognose für die Niederlande. (Zusammenfassung in: Berichte des Instituts für Buchmarktforschung, Heft 40.) Hamburg 1968. 25 p.
8. GROSCH, A.N.: Implications of online systems techniques for a decentralized research library system. = College and Research Libraries. 30. 1969. 2.no. 112-119.p.

A KÖNYVTÁRAK MŰSZAKI FEJLESZTÉSE

A Könyvtári Figyelő ezévi 2-3. száma közölte HORVÁTH Tibor "A könyvtárak műszaki fejlesztése" c. összefoglalóját. Az erre épülő "Irányelvek" tervezetét az alábbiakban adjuk közre, megjegyezve, hogy megvitatása lapunk zártakor még tart. E viták szélesebb nyilvánosságát és a különböző álláspontok és nézetek tisztázódását kívánjuk elősegiteni azzal is, hogy teret adunk azoknak a hozzászólásoknak, amelyek HORVÁTH Tibor tanulmányával kapcsolatban szerkesztőségünkbe érkeztek. Végül ismertetjük az OKDT szakbizottsági vitáját az előterjesztés fölött.

A könyvtárak műszaki fejlesztésének irányelvei

(Tervezet)

1. A könyvtárak műszaki fejlesztését szükségessé tette általában a tudományok robbanásszerű fejlődése, az emberi ismeretekben végbemenő változások, a tudomány termelőerővé válása és ezzel kapcsolatban az a felismerés, hogy a két világrendszer versenyében a tudományos kutatás és a műszaki fejlesztés döntő területté vált. Szükségessé tette különösen az, hogy a könyvtárak - és a tájékoztató szolgáltatások bázisai - közvetlenül érzik a tudományos és technikai forradalom hatását, amennyiben az e helyeken folyó tevékenység tárgya a megnövekedett és bonyolultabbá vált ismeretek egyre differenciáltabbá vált dokumentumai. Végül szükségessé tették konkrétan a társadalom részéről megnyilatkozó fokozottabb és nivósabb szolgáltatásokra ösztönző elvárások. Ennek következtében a könyvtárak feladatai kibővültek, munkájuk középpontjába a tájékoztatási tevékenység került.

2. A megváltozott körülmények mellett a könyvtárak csak ugy tudnak megfelelni a velük szemben támasztott követelményeknek, ha munkájukat a korszerü technika vivmányaira alapozva fejlesztik tovább.

A könyvtárak müszaki fejlesztésének irányelvei ezért azzal a célkitüzéssel készültek, hogy

2.1 lehetővé váljék a hazánkban fellelhető szakirodalom hatékonyabb hasznositása, ennek megfelelően

2.1.1 a szakirodalom feltárását korszerü szinvonalon kell elvégezni egyrészt a hatékonyabb feltárást biztositó eljárások bevezetésével, másrészt a feltárásnak a dokumentumok szélesebb körére való kiterjesztésével;

2.1.2 a szakirodalom szolgáltatását biztositottan kell megszervezni, azaz a könyvtári rendszernek garantálnia kell, hogy a dokumentumot minden körülmények között szolgáltatni tudja, ha az beérkezett az országba;

2.2 lehetővé tegyük a szakirodalomban való tájékozódást, függetlenül attól, hogy az hazai gyüjteményben milyen mértékig található; áttekintést kell nyujtani a teljes nemzetközi irodalomról;

2.3 a meglévő erőforrásokat racionálisabban lehessen felhasználni;

2.4 az egységességet megteremtsük a könyvtárak müszaki fejlesztése területén – igazodva egyrészt a nemzetközi együttmüködés követelményeihez, másrészt a hazai együttmüködés kereteinek meghatározásával;

2.5 segitsük, korszerü szinvonalra emeljük és összehangoljuk a már megkezdett könyvtárgépesitési és racionalizálási törekvéseket.

3. A közelebbi vagy távolabbi jövőben megvalósuló fejlesztési terv legdöntőbb előfeltétele a szakmai hozzáértés. A müszaki fejlesztés e tekintetben logikai, nyelvészeti, matematikai és müszaki alapismereteket tételez fel, erre kell épiteni a korszerü osztályozási, informatikai, rendszerszervezési és rendszerelemzési ismeretanyagot.

3.1 Kutatásokat kell inditani a fenti kérdések témáiban.

3.2 A vonatkozó ismereteknek a jövőben az egyetemi képzés sulypontjában kell állnia.

3.3 A szaktanfolyamok tananyagában bőviteni kell – megfelelő szinvonalra redukálva – a fenti ismereteket.

3.4 Egy-kétéves továbbképző tanfolyamok szervezésével szükséges a legmagasabb szinvonalon oktatni a fenti diszciplinákat már bizonyos előképzettséggel rendelkező szakemberek számára.

3.5 Meg kell szervezni a rendszeres szaktanácsadást. Biztositani kell a tapasztalatcserét.

4. A müszaki fejlesztés mind országosan, mind pedig a könyvtárakban organizációs kérdés is egyben.

4.1 A müszaki fejlesztés a könyvtárügy olyan országos szervezetét kivánja meg, amelyben lehetőség szerint a párhuzamosságok minimálisra csökkentek, a dokumentumok rendelkezésre bocsátását zökkenőmentesen könyvtárközi szinten oldják meg, és a tájékoztató szolgáltatásokat is országosan hasznositják. A szakirodalmi gyüjtőköri együttmüködést tovább kell fejleszteni a szolgáltatások területén megvalósuló együttmüködés megteremtésével.

4.1.1 Az országos szintü racionális szervezet kialakitásának eszközbeli feltétele a központi szolgáltatások, a folyóiratok és könyvek központi katalógusainak, az ezekhez csatlakozó lelőhely- és gyarapodási jegyzékek korszerüsitése, illetve a könyvtárközi kölcsönzés olyan megszervezése, hogy az átfutási idő radikálisan lecsökkenjen.

4.1.2 A könyvtáraknak ehhez – a megyei könyvtárakig bezárólag – be kell lépniök az országos telexhálózatba.

4.1.3 Összhangba kell hozni a magyar nemzeti bibliográfia rendszerét a nemzeti szakbibliográfiákkal, az országos gyarapodási és lelőhelyjegyzékkel, a helyi, hálózati, regionális, szakonkénti stb. gyarapodási és lelőhelyjegyzékkel.

4.1.4 Központi szolgáltatásként meg kell szervezni a referensz müvek, tájékoztató kiadványok, a könyvtári szolgáltatások központi nyilvántartását a jelentősebb eseti irodalomkutatások szintjéig. E nyilvántartásoknak elemzőnek, sokszempontunak kell lenniök.

4.2 Az egyes könyvtárakban a müszaki fejlesztés megköveteli a korszerü munkaszervezet kialakitását. Ennek olyannak kell lennie, hogy az áttérés a gépesitett, vagy technikailag jobban támogatott rendszerekre zökkenőmentes legyen. A fenti 3. és 4. pontban foglaltak akkor is megvalósitandók, ha a gépesitett rendszerek bevezetése a távolabbi jövőben várható. A gépesitésre való előkészület önmagában is hasznos a könyvtárügy számára.

5. Számos tényvizsgálat arra enged következtetni, hogy Magyarországon a meglévő szakirodalmat a feltártság kielégitetlen volta miatt nem lehet zavartalanul szolgáltatni.

5.1 A szakirodalomban való tájékozódásra fokozottabban igénybe kell venni a külföldi és hazai referensz eszközöket. Ezek kapcsolatát a hazai dokumentumállománnyal meg kell teremteni. Kiemelt népgazdasági területeken a jövőben előnyben kell részesiteni a mágnesszalagon megvásárolható szolgáltatásokat.

5.2 Az állomány feltárására szolgáló osztályozási eljárások közül azon dokumentumok esetében, amelyekből egy-egy intézmény szakkönyvtári mélységü szolgáltatásokat nyujt vagy kellene nyujtania, a jövőben előnyben kell részesiteni a deszkriptoros osztályozásokat. Ezzel szemben az általános gyüjtőkörü könyvtárak belátható ideig még az egyetemes szakrendszerekkel dolgoznak. A tárgyszókatalógusoknak azonban itt is létjogosultsága van.

5.3 A technikai megoldások tekintetében a számos eljárás közül nem lehet egyiknek sem kizárólagos jogosultságát vallani. A technikai eljárás mindig az adott konkrét feladat és gazdasági lehetőségek függvénye.

5.3.1 Kisebb gyüjtemények (maximum 30-50 000 dokumentumig) a hagyományosnál sokszorta hatékonyabban tárhatók fel kézi lyukkártyákkal. Ezek különösebb pénzügyi megterhelést nem jelentenek, ezért elterjesztésüket szorgalmazni kell.

5.3.2 A gépi lyukkártyák hasznosithatósága korlátozott. Önmagukban nem jelentenek megoldást, csak akkor, ha csatlakoznak igényesebb (pl. elektronikus) feldolgozáshoz.

5.3.3 A könyvtárak fokozatosan térjenek rá gépi adathordozó közegek előállitására alkalmas berendezések beszerzésére. E berendezések közül előnyben részesitendők a 8-csatornás lyukszalagirógépek. A feldolgozó munkát egyelőre bérmunkában kell elvégeztetni, de a távolabbi jövőben a könyvtár- és tájékoztatásügy saját gépparkját ki kell épiteni.

5.3.4 A jövőben az elektronikus számitógépek fokozott térhóditása várható. Jelenleg Magyarországon indexek előállitását végzik számitógépekkel. A jövőben a külföldről vásárolt mágnesszalagos szolgáltatásokhoz és visszakereső rendszerek kiépitéséhez is igénybe kell venni a számitógépeket.

5.3.5 A mikrofilmes visszakeresés a jövő elterjedt technikájának igérkezik. Alkalmazásához meg kell várni, amig ez a technika tisztultabb képet mutat.

6. A szakirodalom szolgáltatásának elengedhetetlen feltétele a reprográfiai bázis megerősitése. Ezen belül méretazonos másolóberendezések általános elterjesztését kell szorgalmazni.

6.1 A másolóberendezések közül a xeroxberendezés a legalkalmasabb céljainkra. Két fő tipusa az eredetiről másoló, illetve a mikrofilmről szabad szemmel olvasható másolatot produkáló készülékek. A könyvtári munkában mindkettőnek létjogosultsága van. A xerográfia mellett a cinkoxidos technikával is számolni kell.

6.2 A mikrofilmek szerepe mind az állományvédelemben, mind a könyvtárközi együttmüködésben növekszik. A jelenlegi felvevő kapacitást jelentősen emelni kell. A mikrofilmeknek az eredeti dokumentummal méretazonos visszamásolásáról gondoskodni kell, ehhez megfelelő elektrosztatikus másolókat kell beállitani.

7. A könyvtárak számára fontosak azok a kisgépek, amelyek egy-egy munkafázis elvégzését teszik könnyebbé. E kisgépek rendkivül sokfélék, ezért központi irányelvek e tekintetben nem adhatók. Az audiovizuális eszközök jelentőségét azonban ki kell hangsulyozni.

8. A könyvtárak a központi irányelvek megjelenése után dolgozzák ki saját és saját-hálózati müszaki fejlesztési tervüket. E tervek vegyék mindenkor figyelembe a központi irányelveket.

Hozzászólások Horváth Tibor „A könyvtárak műszaki fejlesztése" című tanulmányához

KOVÁTS Zoltán (Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára)

A tanulmány megjelenését örömmel üdvözlöm. Tárgya évek óta foglalkoztatja a könyvtáros-közvéleményt. Az álláspontok abban egységesek, hogy ezen a fontos területen sürgősen tenni kell valamit. De éppen a tennivalók korszakalkotó voltának felismerése miatt a konkrét javaslatok terén nagy a véleménykülönbség. Ennek az az oka, hogy egyrészt a különböző feladatokat ellátó könyvtárak gépesitési igényei nagymértékben eltérnek egymástól, másrészt ugyanazt a célt is többféle uton és eszközzel lehet elérni.

A tanulmány nagyban megkönnyitheti ennek a komplex problémának a rendezését. Irója a klasszikus könyvtártudományi ismereteket a gépesités szempontjából nélkülözhetetlen határtudományok ismeretével egészitette ki. Az elméleti megalapozottság azonban nem teszi egyoldaluvá a tanulmányt. Horváth Tibor bőségesen rendelkezik tapasztalatokkal is ahhoz, hogy a gyakorlati munka mindennél fontosabb szempontjait megfelelő sullyal ugyancsak figyelembe tudja venni.

Elvileg és a részletkérdések legtöbbjében egyetértek Horváth Tiborral. A Veszprémi Vegyipari Egyetem oktatóinak és kutatóinak szakirodalmi igényeit eredményesen, gazdaságosan, vagyis korszerüen kielégitő könyvtár és információs központ kiépitésére - a Müvelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának felhivására - 1968 áprilisában készitett "Terv-tanulmány"-ban magam is hasonló megoldásokat javasoltam. Amig azonban engem e "Terv-tanulmány" megirásakor egy különleges profilu könyvtár igényeinek praktikista szemléletü kielégitése vezetett, Horváth Tibor a problémákat és javaslatokat jól megalapozott elvi sikon, világos logikával, egységes rendszerré kapcsolta össze.

A tanulmány kitünő alapot szolgáltat arra, hogy a KMK mellett müködő Gépesitési Munkabizottság a gyakorló könyvtárosok széles körének és a gépesitéssel kapcsolatos feladatok szakértőinek bevonásával minél előbb kialakitsa a gyakorlati szempontokat sokoldaluan figyelembe vevő és elvileg is helyes álláspontját, kidolgozza a megvalósitására szükséges tervét és javaslatait. Mindezek után a szakkönyvtárak dolgozóira vár a tervek és javaslatok megvalósitása, a korszerü, hatékony szakirodalmi szolgáltatások bevezetése az ország valamennyi tudományos és müszaki könyvtárában.

A tanulmány szerzője számos mellékvágányra vezető vitát megelőz azzal, hogy először is körülhatárolja a könyvtárgépesités fogalmi körét. Az adaptáció c. fejezetben tulajdonképpen a gépesitési probléma vizsgálatára alkalmazott módszerét indokolja meggyőzően.

Nagyon világos - és vitathatatlanul helyes - a tanulmányon végigvonuló gondolatmenet: a feltárás szellemi előfeltételei és technikája után a rendelkezésre bocsátás gépesitett módszerei következnek. A szerző gyakorlati szervezői tapasztalataira utal a 6. fejezet, amelyben a fejlesztés szintjei és a könyvtárak nagyságrendje és tipusa szerint csoportositja a gépesités feladatait és módszereit.

Még apróbb részleteit tekintve a tanulmánynak, nagyon egyetértek Horváth Tiborral egy sor olyan megállapitásában, amely a gondolatmenet logikai láncaiból kiragadva közhelyként hat, de a maga helyén fontos következtetések szilárd alapja. Pl. amit a 2. pontban a könyvtár szolgáltató intézmény jellegéről, a 2.11-ben a visszakeresés lehetőségének alapvető fontosságáról, a 2.13-ban az osztályozási rendszernek a feladathoz igazodó megválasztásáról stb. ir. Az osztályozási rendszerek részletes ismertetésére forditott szöveg azonban számomra tulméretezettnek tünik. Nem azért, mintha többet tudnék róla, mint a szerő, de mivel a számomra legfontosabb, a kémiai szakirodalom vonatkozásában a kérdés eldőlt. Lehet, hogy más szakterületeken dolgozók számára a tanulmánynak ez a része sem tartalmaz a szükséges elméleti alapvetésen tulmenő fölösleges részleteket.

A tanulmány 3. pontja bevezető szakaszában található egyik megállapitással szeretnék vitába szállni. A szakirodalmi szolgáltatások és tájékoztató kiadványok szerintem nem tekinthetők "feltáró eszközök"-nek, hanem a feltáró munka eredményének, és ebben a minőségükben "a visszakereső munka eszközei". Igaz, hogy a feltárás és visszakeresés ugyanannak a tevékenységnek a két oldalát képviseli. De amennyiben egyszer már elismertük a könyvtár szolgáltató jellegét, akkor a feltáró munkát is az olvasó oldaláról kell néznünk, és a tájékoztató müveket, a referáló lapokat, szakirodalmi adattárakat stb., tehát a feltáró munkák eredményét a visszakeresés eszközeként kell felfognunk.

Ugyanebben a 3. pontban, amely a külföldi szolgáltatások hazai hasznositását ismerteti, Horváth Tibor szervezési alapelvnek is beillő megállapitást tesz a könyvtári szolgáltatások országos rendszerét illetően: "... az érdekelt intézmények egységes, egymást kiegészitő rendszer tagjaiként müködnének, amely rendszernek nem jogi előirásai lennének, hanem az érdekek felismerése tartaná össze." Ez az, amit az uj mechanizmusra vonatkozó határozatok az adminisztrativ intézkedések helyébe lépő természetes szabályzó erőknek neveznek.

Keveslem a katalóguskészités gépesitésére s a gépi információkeresés indoklására és technikájának ismertetésére szánt terjedelmet. Különösen elnagyoltnak tartom a 7.3 pontot, a müszaki fejlesztés ütemezését. (Természetesen nehéz erről többet mondani addig, amig a tanulmány anyagát a Gépesitési Munkabizottság meg nem tárgyalta, állást nem foglalt, javaslatát az illetékes főhatóság el nem fogadta és végrehajtására a megfelelő feltételeket nem biztositotta.) Amennyire időszerütlen lehet a jelenlegi körülmények között, a probléma pillanatnyi fejlettségi fokán a pontos ütemezés igénye, annyira fontosnak tartom, hogy az a maga idején kellő részletességgel és megalapozottsággal elkészüljön és nyilvánosságot kapjon.

HÉBERGER Károly (Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtára)

A könyvtárak vezetői és munkatársai évek óta kérték és igényelték a könyvtárak müszaki fejlesztésére vonatkozó koncepciók kidolgozását, annak érdekében, hogy egységes elvek szerint lehessen gondoskodni a müszaki fejlesztésről. Horváth Tibor tanulmánya eleget tesz a jogos várakozásnak és összefoglalja a legfontosabb megoldási lehetőségeket.

A szerző elöljáróban körülhatárolja, mely problémákat tart a könyvtárak müszaki fejlesztésében könyvtárpolitikai szintünek. Annak ellenére, hogy a könyvtári munka során sokkal szélesebb területen és spektrumban jelentkeznek a gépesitési problémák, a gépesitésnek a tanulmányban alkalmazott körülhatárolásával egyetérthetünk. Véleményünk szerint ugyanis az egyéb fontos müszaki fejlesztési, ill. gépesitési problémák meglehetősen egyediek, annyira eltérőek a viszonyok és paraméterek az egyes könyvtárak-

ban (épületek, a könyvtári szervezet, a forgalom, a kölcsönzési nyilvántartásra ill. a statisztikára vonatkozó igények stb.). Amikor tehát a gépesitás szükitését elfogadjuk, a müszaki fejlesztésre, saját viszonyaink figyelembevételével, fokozott gondot kell forditanunk.

Nagyon előnyösnek tartjuk, a müszaki fejlesztés konkrét problémáinak tárgyalása előtt a vonatkozó könyvtári-dokumentációs ismeretek árnyalt összefoglalását.

Ami a "Külföldi szolgáltatások hazai hasznositása" c. részt illeti: teljesen világos, hogy nem versenyezhetünk világméretü tájékoztató tevékenységet folytató intézmények vállalkozásaival, s nagymértékben támaszkodnunk kell a külföldi szolgáltatásokra. Ugyanakkor akár referáló lapból, akár mágnesszalagról értesülünk az egyes témák forrásairól, következő lépés az eredeti dokumentumnak vagy másolatának megtekintése. Ehhez valóban szükségesek a pontos lelőhely-nyilvántartások. Azonban nem csak ezek. Még fontosabb, hogy a forrásanyagok is meglegyenek az országban. Remélhetőleg a gyüjtőköri rendezés eredményeként szakterületenként kialakuló kooperációs együttmüködés biztositékokat nyujt majd a releváns információk beszerzésére. Mélyebb elemzés helyett csak néhány hozzávetőleges adatot közölnénk. Az IATUL hivatalos lapjából értesültünk, hogy az egyik, ujonnan létesitett afrikai egyetemi könyvtárba több mint kétszer annyi kurrens periodika jár, mint a Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárába. A nagyságrendi eltérés nagyon feltünő. Tapasztalataink szerint a kongresszusi kiadványoknak, tudományos intézetek, egyetemek évkönyveinek beszerzési szintje országosan nem kielégitő, s a könyvtári feltárás is jelentősen javitható lenne. Hasonló, ha nem rosszabb a helyzet az un. gyorsan avuló forrásanyagok (preprintek, prospektusok stb.) terén is. Amikor tehát a tájékoztatás korszerü szervezetével és megoldásaival kivánunk foglalkozni, elsősorban hangsulyozni kell a szakirodalmi bázist, a szinvonalas, jól kooperáló gyüjtő tevékenységet, hogy egyáltalán gyüjteményekről beszélhessünk, s természetesen a feltárást is.

A szakirodalmi bázist alkotó dokumentumok számának növelése folyamatos feladat a tudományos könyvtárakban. Az MSZMP KB határozata a tudománypolitikai irányelvekről egyenesen előirja, hogy "a külföldi szellemi termékek nagyobb arányu beszerzésére kell törekedni". A KB határozatának a külföldi kutatási eredmények adaptálásáról szóló iránymutatásai a kutatómunka addigi módszereinek változtatását is igénylik. A változások e téren is dinamikusak. Ezért helyes a reprográfiai berendezések beszerzésének gyorsitása. Könyvtárunk az 1969-es évben előreláthatólag az 1968. évi tényszámok ötszörösét fogja teljesiteni xeroxmásolatokban. Az uj lehetőségek ily módon befolyásolják és át is alakitják a kutatás korábbi módszereit.

Horváth Tibor a jelenlegi katalógusok alapján a dokumentumok tartalmi feltárását nem tartja elegendőnek. E megjegyzése mindenekelőtt a könyvek katalógusaira vonatkozik. Sok példát találhatunk, amikor a könyvek egyes fejezetei olyan értékesek, hogy külön, analitikus feltárásuk indokolt lenne. Ez akkor elsőrendü fontosságu, ha a könyv ciméből egyáltalán nem következik az a bizonyos, elrejtett információ. Kérdés azonban, célszerü-e ezt az igen munkaigényes tevékenységet minden könyvtárban külön-külön elvégezni. Ha ugyanis a mü több könyvtárban is megtalálható, a könyvtári feltárás mélységének növelésekor okvetlen párhuzamosság áll elő. A párhuzamosság viszont növeli a költségeket és gyakran teljesen irracionális.

A kiadvány 4. fejezete jól összefoglalja a technikai megoldások lehetőségeit. A számitógépes rendszerről a szerző két tézise szükségszerü. Az önálló tájékoztatási géppark, amely több intézmény közös tájékoztatási feladatait látja el, megoldható, s mint egyetlen észszerü adottság, megoldandó is. A második tézis, hogy t.i. a tájékoztatás szervezetének tagjai azonos szinten álljanak, már nehezebb probléma. Ezt ráolvasással, de még rendelkezésekkel sem lehet megoldani, ez nyilván költségfedezet és képzett szakszemélyzet kérdése is. Tudjuk, a tájékoztatási szakemberek képzése nálunk még csak a kezdet kezdetén tart, holott a szemléleti és szakmai átnevelés is legalább egy évtizedet igényel. Ezt a tézist tehát mint igényt állithatjuk fel, azzal a szándékkal, hogy intézkedéseinkkel ehhez minden eszközzel hozzájáruljunk.

Az 5. fejezet a reprográfia kérdéseit tárgyalja. A másoló eljárások közül valóban a xerox nyert nálunk szinte kizárólagosan polgárjogot. A mik-

rofilm kérdésében bővebb fejtegetést vártunk volna. A mikrofilm közbenső állomás. Azonban a különböző mikrokártyák is ilyennek tekinthetők, azzal az előnnyel, hogy egyszerűbben tárolhatók, visszakeresésük is könnyebben gépesithető. Elterjedésüket hazánkban még nyomokban sem mutathatjuk ki. Az is állásfoglalás, ha a mikrokártyákat kiiktatjuk a fejlesztési variánsokból. Akkor viszont a mikrofilmről készithető olvasható másolatok gyártását kell megoldanunk. A cédulasokszorositást a szerző kissé nagyvonaluan intézte el. Felfogás dolga. Ha az ember le tudott szállni a holdon, feltételezhető, hogy korszerü cédulasokszorositó gépet is tud alkotni. Sajnos ilyenek még nincsenek tul nagy választékban. Ennek vagy az az oka, hogy a figyelem nem irányult ennek megoldására, vagy nehezebb a technikai megoldás, mint hinnénk.

Teljesen egyetértünk a fejlesztés szintjeinek rögzitésével (6. fejezet), különösképpen azzal, hogy a szolgáltatásoknak a szinvonalas központi szolgáltatásoknál kell kezdődniük. Ezért a szóba jöhető gépesitést is ott kell kezdeni. A központi szolgáltatásokhoz elengedhetetlen adatközlési kötelezettséget, ahol még nincs (pl. könyveknél), először jogszabályilag kellene rendezni, azután szigoruan kellene betartani és megkövetelni.

"A szakértelem biztositása" c. alfejezet szintén fontos javaslatokat tartalmaz. Mégis kiegészitendőnek tartjuk a felhasználók oktatásának tervszerü megvalósitásával. A könyvtárak és tájékoztatási intézmények müszaki fejlesztése végül is nem öncélu, hanem nagyon is a kutatók érdekeit szolgálja. Ahhoz azonban, hogy közös nyelven beszéljünk, a gépesitéssel párhuzamosan a felhasználók szakirodalmi oktatását is végeznünk kell.

Komolyabban kell a feltételek megteremtésére törekednünk a kiadványok előállitása érdekében. Horváth Tibor tanulmányában erre az offset technikát ajánlja, melyet természetesen elfogadhatunk. A problémát itt is a szemlélet okozza. A könyvtárak vezetői között elég komoly az ellenállás a kiadványok megjelentetésével szemben. Kiadványok, jegyzékek, szemlék, szolgáltatások nélkül viszont csak egy helyben topoghatunk, nem haladhatunk előre. Az offset technika helybeli alkalmazása azért is racionális, mert nyomdáink kapacitása a megnövekedett feladatokra már nem elegendő, s a legtöbb esetben a könyvtári-dokumentációs kiadványok nem is igényelnek nyomdai előállitást.

A müszaki fejlesztés ütemezését a szerző sorrend felállitásával oldja meg. A három részre tagolással egyetértünk. Ez azonban azt jelenti, hogy a negyedik ötéves terv előkészitésekor a könyvtárak müszaki fejlesztésének beruházási és pénzügyi szükségleteit figyelembe kell venni. A tudományos könyvtárügy fejlesztésének ujabb 5 évi elhalasztása ugyanis tudományos kutatásunk és a termelés elmaradásának lehetőségét hordja magában, holott célkitüzéseink éppen a világszinvonalhoz való közelitést irják elő számunkra.

A tanulmány sok helyen iródott feltételes módban. Mégis nagy érdeme, hogy a legfontosabb gépesitési problémákat és a lehetőségeket összefoglalta, s ezzel lehetőséget adott a könyvtári közvéleménynek a vitára, a könyvtárügy vezetőinek pedig a cselekvésre.

A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtára az eddigiekben rendszeresen vizsgálta a müszaki fejlesztés lehetőségeit, s ahol arra mód nyilott, konkrét megoldásokat is alkalmazott. Igy pl. könyvtárunk üzemelteti hazánk legkorszerübb tömör raktárát, rendelkezünk automata xerox berendezéssel, egyes dokumentációs kiadványaink indexeit számitógéppel készitjük, jegyzetállományunkat már egy évtizede lyukkártyák alkalmazásával előállitott kötetkatalógussal tárjuk fel, készülnek raktári gépesitésünk müszaki tervei s.i.t. Mindezek mellett a könyvtárosok továbbképzését tekintjük a fő feladatnak. A hálózatunkba tartozó tanszéki könyvtárak némelyike rendelkezik kézi lyukkártyás nyilvántartással, mert az igény már olyan fokra jutott, hogy a korszerübb módszer alkalmazása szükségszerüvé vált. Az ehhez szükséges ismereteket, tapasztalatokat külön kiadványban és módszertani lapunkban is közreadtuk. Könyvtárunk maximális együttmüködési szándékkal várja a könyvtárak müszaki fejlesztésének folyamatos megoldását.

BABICZKY Béla (ELTE Könyvtártudományi Tanszék)

"A könyvtárak müszaki fejlesztése" c. tanulmány jó vitaanyag: az olvasóban állandóan nyugtalanitó kérdéseket és ellenkezést kelt, hogy azután azok tovább rezegve benne, lassan elcsituljanak.

Aki a cimtől nem zavartatja magát, az olvasás megkezdése előtt elgondolkozhat azon, hogy most a szerzőnek egy uj könyvtártudományi tanulmányát tartja-e kezében, vagy a KMK Könyvtárgépesitési Munkabizottságának kiadásában megjelent hivatali előterjesztést. Hogy inkább erről az utóbbiról van szó, az később kiderül. Ha most lemondunk arról, hogy itt egy téma tudományos feldolgozásával állunk szemben, akkor sem csillapulnak aggályaink, hiszen célja nyilvánvalóan az, hogy az illetékesek döntéséhez megfelelő anyagot, érveket szolgáltasson. Ennek érdekében kell felmérnie a helyzetet, elemeznie azt és mérlegelni a megoldások lehetőségeit, előnyeit és hátrányait, s ennek érdekében kell feltárnia a vonatkozó szakirodalomban kialakult (esetleg ellentétes) nézeteket is. És ezen a ponton kelt nyugtalanitó mellékérzéseket az előterjesztés szerkezete, megfogalmazása. Nem a fő irányelvek meghuzásában való állásfoglalásával kell elsősorban vitába szállni, mert azokkal általában egyet lehet érteni, hanem a mellékmondatokban, odavetett megjegyzésekben olykor elhangzó olyan megállapitásokkal, melyek sokszor csak távolról kapcsolódnak a témához, de más vonatkozásokban osztogatnak veszélyes mellékvágásokat. Ilyenkor aztán máshol hiába hangzanak el megengedő, enyhitő mondatok, az egyszer elejtett megjegyzés mérgező hatása tovább él (sokszor tovább, mint a témával kapcsolatos szorosabb megállapitások), főként azokban, akik a dokumentumot megalapozottnak fogadják el témája – és ebből következően – mellékmondatai tekintetében is.

Az első kérdés: ha a téma a hazai könyvtárak müszaki fejlesztése, helyes-e valóban leszükiteni azt. De fogadjuk el, hogy helyes ez a leszükités, nem lett volna jobb a cimet is igy megfogalmazni és leszükiteni az irodalomfeltárás gépesitésére és az irodalom reprográfiai szolgáltatására?

A második kérdés: ha a feltárásról van szó, valóban helyes-e a feltárás szellemi előfeltételeként az osztályozási módszerekről szólni, mert ez legalábbis igy, ebben a formában nem meggyőző, elemzése nem kellően célba találó és nem eléggé megalapozott. Erre a kérdésre később és nem ilyen terjedelemben kellett volna kitérni. A tanulmány 2. fejezete első mondatában helyesen mondja: "A könyvtárgépesités problémáinak megitélésében az alapvető könyvtári funkciókból kell kiindulni." Miért nem itt kezdi hát? Ez sokkal meggyőzőbb lett volna, mint az, hogy az osztályozással kapcsolatosan tesz megállapitásokat, még ha azok olyan jelentős publikációkra támaszkodnak is, mint a cranfieldi II. jelentés, vagy mint CSÜRY Istvánnak HOVÁNYI Gábor "Nem hagyományos osztályozási rendszerek és eljárások" c. füzetéről irt lektori jelentése. Elvben bármennyire igaznak is tartom, sőt szükebb szakterületem szerint magamra nézve is hizelgőnek, hogy az osztályozási rendszerek a gépesitett irodalomfeltárás előfeltételei, ezt a fejezetet megfogalmazásában ezen a helyen aggályosnak érzem. Az olvasót, aki esetleg döntésre használja fel állitásait, félreérthető mondatokkal fertőzi meg, pl. "Az osztályozórendszer alkalmazása jóformán intézményenként, sőt információs, illetve bibliográfiai feladatonként módosuló s egyedi tervezéssel megoldható probléma, s nagyrészt az marad, később is" (2.11). Ezek után képzeljük el, hogy mi történik akkor, ha most mindenütt elkezdenek egyéni osztályozási rendszereket kidolgozni? Hiszen éppen ez az a pont, melyről később helyesen megállapitja, hogy "nem az anyagi eszközök hiányában, hanem a kellő szakértelem, hozzáértés hiányában jelölhető meg a korszerü feltárási eljárásokban mutatkozó elmaradottságunk" (2.128), továbbá: "A müszaki fejlesztés legdöntőbb kérdése a kellő szakértelem biztositása. Sajnos, ebben mutatkoznak nagy hiányok. Nem engedhető meg, hogy előbb legyenek berendezések és utána biztositsuk a hozzáértést." (7.2). (Itt persze vitathatnánk az elméleti és gyakorlati oktatás egységének szükségességét.) De nem hagyható figyelmen kivül, hogy a centralizáltan készitendő szolgáltatások kölcsönös felhasználásának az "egyéni" rendszerek milyen mértékü akadályaivá válnának. Egyébként a képzési és továbbképzési feladat kitüzésével ezen a területen messzemenően egyet lehet érteni, s azt a gépesitett és kézi irodalomfeltárási el-

járások előfeltételének lehet valóban tekinteni. Amikor ilyen követelményeket állitunk könyvtárosaink elé, ugyanakkor megdöbbentő (még ha előfordul is, hogy egyes esetekben ilyen tapasztalható) az a szisztematikus szakrendszerek alkalmazásával kapcsolatos megállapitása, hogy "Az osztályozáshoz különösebb szaktudás nem szükséges, könyvtáros végezheti." Nos, értjük, hogy miről van szó, de azért az ilyen megfogalmazás a szakkönyvtárosok tekintélyét nem nagyon növeli a fenntartó intézmény vezetői és munkatársai előtt. Egyébként pedig nehéz elképzelni olyan könyvtárost, aki ugy osztályoz, hogy nem ért az adott szakterülethez legalább is valamilyen szinten. Ha ez valahol igy van, érthető, hogy a feltárás eredményeivel a szakemberek nincsenek megelégedve, bármilyen osztályozási rendszert használnak is ott.

Ilyen kérdést vet fel a következő bekezdése is: "Amilyen veszélyes a tudományban az 'egykönyves' ismeretekkel rendelkező szakember, éppen annyira káros az 'egymódszerü' osztályozó specialista. E tekintetben pedig semmi sem indokolja az elmaradást; a szakértelem megszerzése ugyanis nem kerül különösebb anyagi áldozatokba." (2.128). S ezután következnek azok a kutatási és oktatási feladatok, melyeket magam is nagyon szükségesnek tartok, de kételkedem benne, hogy mindez ne kerülne "anyagi áldozatokba", ha csak a könyvtárakban a továbbképzésben való részvételre forditott munkaidőt tekintjük is.

Káros vélemények kialakulásához vezethet a hagyományos és nem hagyományos osztályozási rendszerek közötti ellentét általánositása is, esetleg épp olyanok szemében, ahol a kérdéssel nincsenek eléggé tisztában, de dönteniök kell. Ilyen közbevetett mondat pl. rögtön a téma megindításakor a következő: "Az egyik az (t.i. a feltárás kirivó elégtelensége), hogy a hagyományos eljárások deszkriptorai (pl. az ETO-ba beépitett fogalmak) elszakadtak a tudományok mai terminológiájától, a modern osztályozási rendszerek pedig a szaktudományok élő nyelvéből nyerik fogalmaikat...". Nos, van ebben sok igazság, de igy leegyszerüsitve ez az itélet téves következtetésekre vezethet, mert elfedi azokat a nehézségeket, melyek a szaktudományok élő nyelvéből (és a különböző nyelvekben megjelenő terminológiákból) adódnak és éppen az előbb már emlitett kutatásokat és oktatási feladatokat követelik meg.

Indokolás nélkülinek lehet tekinteni az ilyen megállapitásokat: "Álláspontunk egyébként az, hogy az adott anyagra kiépitett ad hoc rendszerek, mellérendeléses, esetleg mérsékelt fogalmi strukturával operáló eljárások a leghatékonyabbak. A teljes szisztematizálás a multé." (2.128). Az ilyen megállapitás nyilvánvalóan eltakarja az előzőleg leirtakat, melyben a szerző megállapitotta, hogy "... nem akarunk hátat forditani a hagyományos eljárásoknak, mert ismételten rá kell mutatnunk, hogy nagy gyüjtemény teljes anyagára, illetve általános gyüjtőkörü kollekciókban megfelelő áttekintést biztositanak." (2.11)

Az ilyen előterjesztésnek arra kellene koncentrálnia, hogy a helyzetet és az igényeket reálisan elemezze, és hogy, ha a szakirodalom alapján képvisel valamit, az álláspontokat az ellentétes nézetek ismertetésével is, velük vitatkozva támassza alá, nem pedig, hogy néhány - bármily tekintélyes publikációt kiemelve - mondjon véleményt és főként egyéni meggyőződésének puszta hangoztatásával igyekezzék hatni kellő bizonyitó érvek nélkül. Az ilyen különösen akkor veszélyes, ha - mint emlitettem - megállapitásai nem is közvetlenül az adott tárgykört érintik, hanem csak oldalütések, amelyek azonban a későbbiekben óhatatlanul károsak lehetnek az egészre nézve is.

Nem ártott volna rámutatni a döntés szempontjából olyan lényeges és fontos jelenségekre sem, mint pl. arra, hogy a Library of Congress állománya reklasszifikálását számitógépes megoldással az ETO-val tervezi, hogy az ETO-nak a gépesitésben való alkalmazásában az Egyesült Államokban komoly eredmények vannak, hogy e tekintetben hazai szakembereink eddigi kisérletei is biztatóak stb. stb. Nem ártott volna megemliteni talán azt is, hogy az ETO teljes magyar nyelvü kiadása is jelentős a szakirodalmi feltárás javitása érdekében.

Lehetne még sorolni az előterjesztés veszélyes pontjait és hiányait, de okvetlenül rá kell mutatni eredményeire és tanulságaira is.

Az egyes eljárások jellemzése jó: esetleg a hozzá nem értők számára nem eléggé közérthető, a hozzáértő számára pedig nem eléggé részletes, de jó áttekintést nyujt, s jól értékeli az alkalmazható gépeket és eljárásokat felhasználhatóságuk, gazdaságosságuk stb. tekintetében, pl. hogy "a gépi lyukkártyás visszakeresésnek komoly korlátai vannak, s alig képzelhető el hazai intézmény, ahol alkalmazását érdemes lenne kezdeményezni" (4.21). Vagy: "A feldolgozást tehát nem lehet megtakaritani, sőt, figyelemmel a gépi feldolgozás pontossági követelményeire, az alapbizonylat a hagyományos feldolgozáshoz képest is szinte rigorózus precizitással készül. - A megtakaritás a kártyák rendezésénél, válogatásánál és táblázásánál mutatkozik meg." (4.22). És tovább sorolja korlátait, a könyvtárak müszaki fejlesztésével kapcsolatos téves illuziókat szétoszlatva.

Hasonlóképpen helyes figyelmeztetés: "Egy pillanatig sem szabad arra gondolni, hogy Magyarországnak önállóan kell kiépiteni világszinvonalu tájékoztatást minden területen és minden fázisban....", de ahol igen, ott: "... olyan tájékoztatást kell kiépiteni, amely világméretekben is versenyképes." (4.4) Ilyen megállapitása, hogy "Szakkönyvtárügyünk szétforgácsoltsága legfőbb akadálya a korszerü tájékoztatás létrehozásának..." Ha ezt helyesnek tartjuk is, kérdéses, hogy valóban célszerü centralizálás lenne-e "a müszaki fejlesztést valamelyik országos könyvtári intézményünk gondjaira bizni. Erre a célra egy kisérleti mühely, laboratórium létesitendő" (6.12). Ugy gondolom, erre is inkább az érvényes, amit korábban állapit meg a szerző: "A feladat megoldásához nem kivánatos uj technikai eljárásokat kidolgozni... A könyvtártechnika végeredményben adaptált technika... Arról szó sem lehet, hogy ennek az átvételnek kisérleteit hazailag vállaljuk." (1.2). Mutatis mutandis: azok a könyvtárak, ahol valamilyen gépesitès már müködik, lehetnek a legjobb központjai a könyvtárgépesitéssel kapcsolatos kutatásoknak és módszertani munkának is, nem pedig valamilyen kisérleti mühely vagy laboratórium, konkrét üzemszerü feladatok nélkül.

Végül is abban mindenképpen egyet lehet értenünk, hogy a korszerü gépesitett feltárási módszerekhez szükséges elméleti ismeretek - beleértve az osztályozással és az ETO-val kapcsolatosan szükséges uj eredmények ismeretét is - szélesebb körü elsajátitására az oktatás valamennyi formájában, beleértve a továbbképzést is, halaszthatatlanul szükség van. A könyvtárak müszaki fejlődése, a különféle könyvtárak és fenntartó intézményeik igényeinek megfelelőképpen differenciáltan, előbb-utóbb okvetlenül be fog következni.

Javaslat
a katalóguskészités gépesitésének előkészitésére

KOVÁTS Zoltán

A pontos és megbizható katalógusok utján biztositott feltárás lehetősége nélkül a könyvtárak értékes információs anyaga hasznavehetetlen lomtárat alkotna csupán.

A cimfelvételezés és katalógusszerkesztés azonban fontossága ellenére közismerten igen egyhangu és fárasztó munka, mert:

1. nagy pontosságot és figyelmet igénylő részfeladatokból tevődik össze,
2. sokszor ismétlődő,
3. szabványositott formáju.

A felsorolt körülmények nemcsak lehetővé teszik, hanem egyben indokolják a munka gépesitésének megoldását.

A katalóguskészitès gépesitésének mielőbbi napirendre tüzését ezen kivül a jelentkező társadalmi igény is indokolja. A hazai nagyobb müszaki-tudományos könyvtárak közül az elmult néhány év alatt több is kisérletet tett a fenti probléma saját erőből történő megoldására (OMKDK, BMEKK, JATE, VVEK). Az egymástól elszigetelten végzett kisérletek a gépre szervezés munkájának

fölösleges ismétlését eredményezték. A tervek megvalósulására viszont a sikeres előkészitő munka ellenére legtöbb helyen azért nem került sor, mert a hazai gépi adatfeldolgozó központok nem hajlandók elegendő kapacitást lekötni az egységes elvek szerint szerkesztendő katalógusrendszer kifejlesztéséhez szükséges 5-10 évre. - Márpedig nem lehet a katalógus szerkesztésének elveit, formáját évenként változtatni - az alkalmanként igénybe vett géppark összetételének megfelelően -, mert az olvasó akkor nem ismeri ki magát benne; az állandóan változó formáju katalógus használhatatlan.

A probléma megoldása céljából fel kellene mérni a hazai könyvtárak várható igényét adatfeldolgozó-gép-kapacitás iránt. Ezt az igényelt kapacitást hosszabb távon biztositani kell, akár bérleti szerződés, akár saját, könyvtári célokat szolgáló számitógép beszerzése utján.

A fenti gépet igénybe vevő könyvtárak egységes elvek szerint egyetlen olyan gépi bizonylatot (8 csatornás lyukszalagra felvett cimleirást) készitenének, amelynek alapján a gép az összes szükséges müveleteket: betürendes-, szak-, tárgyszó-katalógus készitését, állománygyarapodás értékének kimutatását, letéti könyvtárak állományellenőrzését stb. el tudná végezni.

A legsürgősebb feladat a gépi bizonylat formájáról, a cimleirások gépi feldolgozásra alkalmas korszerü módositásáról való döntés. Az OMKDK és BMEKK jegyzetkatalógusának készitésével szerzett tapasztalatok megfelelő kiindulási alapot szolgáltathatnának erre vonatkozóan.

A gépi bizonylatot minden könyvtár egységes elvek szerint, saját szalaglyukasztó irógépével készitené. Az összegyült anyagot időközönként elküldené az adatfeldolgozó központba, rendezés és a megfelelő katalógusok kinyomtatása céljából.

A gépi bizonylatok egységes formája lehetővé tenné a beküldött anyag meghatározott időszakonkénti kumulálását, ennek alapján az országos Központi Cimjegyzék korszerü formájának elkészitését. - Az uj KC-t nem szükséges kinyomtatni sem, mert a megfelelő mágneses adattár a lelőhely gyors gépi visszakeresését is lehetővé tenné esetleg több százezer, vagy millió tétel közül is.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia készitését is igen meggyorsitaná a gépi adatfeldolgozás. Az alapbizonylat formája célszerüen ugyanolyan lehetne, mint az előző célokat szolgáló lyukszalag. Ez biztositaná a magyar anyag kumulálását a KC külföldi anyagához.

Az OKDT vitájából

Az OKDT Igazgatási Szakbizottsága és a Könyvtárgépesitési Munkabizottság 1969. szeptember 24-i kibővitett együttes ülésen vitatta meg a könyvtárak müszaki fejlesztéséről előterjesztett irányelvek tervezetét és az azt indokló dokumentumot, valamint KOVÁTS Zoltán kiegészitő javaslatát.

Az ülés résztvevői - néhány kisebb észrevételtől, módositó javaslattól eltekintve - a könyvtárgépesitési koncepcióval egyetértettek, realitásáról meggyőződtek. Ugyanigy elfogadták KOVÁTS Zoltán javaslatát is.

A hozzászólók zöme legsürgősebb és legfontosabb teendőként a szakértelem biztositását jelölte meg. Sürgették az intézményes oktatás gyökeres reformját, emellett a céltanfolyamok megindítását javasolták. (KOVÁTS Zoltán, PAPP István, KONDOR Imre, MOLNÁR Imre, REGULY Ernő.)

A könyvtárak gépesitése csak központi irányitással és jórészt központi hitelkeretekkel képzelhető el. A központositás nem jelenti a könyvtárak önállóságának csorbitását, hanem egyrészt a szakmai irányitás szinvonalának és hatékonyságának emelését - ezáltal tartalmasabbá válhat az MM szakfelügyeleti jogköre -, másrészt a központi szolgáltatások olyan fejlesztő-

sét szolgálja, melynek alapján a könyvtári szolgáltatások gyorsasága és szinvonala jelentősen javul. Ezáltal válik valósággá a könyvtárügy egységének régóta deklarált jelszava is.

A központositással párhuzamosan a gépesités feltételezi a nagyfoku együttmüködést. Erre a könyvtárak hajlandóságot mutatnak, sőt kivánatosnak tartják, mivel kölcsönös érdekeik kivánják igy és nem formális előirások. Igy nyerhet uj tartalmat a magyar könyvtárügy hálózati rendszere. A gépesités hálózatszervező erő; a valóságos partnerek közelebbhozója nagyfoku és átgondolt munkamegosztás keretében.

A vita részleteiből:

KOVÁTS Zoltán (VVEKK) ismertette a VVEK gépesitési eredményeit és terveit. Javaslatot tett egységes bizonylati rendszer bevezetésére, s kérte, alakuljon bizottság ennek kidolgozására.

PAPP István (MM Könyvtárosztály)szerint a gépesités ugrást hoz a könyvtárak fejlődésébe. Ujfajta könyvtári üzem kialakitása szükséges. Ehhez széleskörü vitasorozat kell, amelynek ez az ülés a kezdete. Szerinte a reprográfiára és a könyvtári kisgépesitésre vonatkozólag az irányelvek tervezete inkább a jelent, mint a jövőt tükrözi. A minőségi ugrást a computerek hozzák, s e tekintetben az anyag reális, annyira, hogy nemsokára időzavarban leszünk, ha azonnal nem kezdünk hozzá a képzéshez és kutatáshoz. Ma nem a gép megvétele, hanem hozzáértésünk hiánya a probléma. A könyvtári munkát ujjá kell szervezni, de ezt csak országosan érdemes és szabad. Sőt, nemzetközi egységesitésre is törekedni kell. A magyar könyvtárügyben az OSzK kulcshelyzetben van, mivel a központi szolgáltatások gondozója. Az OSzK azonban saját gépesitését csak a többi könyvtár bevonásával oldhatja meg. Javaslatot tett ezért egy az OSzK mellett müködő munkaközösség létrehozására. E tekintetben külföldi példákra utalt. A fejlesztés pénzügyi részéhez megjegyezte, hogy a központi hitelek csak a központi feladatokat segithetik, emellett az országos rendszerbe való bekapcsolódás gépi feltételei pénzügyi fedezetének biztositása a főhatóságokra hárul.

KONDOR Imre (OPK) felhivta a figyelmet arra a problémára, hogy Magyarországon csupán az egyes könyvtárakat s nem a könyvtárak rendszerét fejlesztik. Ez jó a kisérletek szempontjából, de kedvezőtlen a könyvtárügy számára. Problematikusnak itélte a központi géppark telepitési helyét. Ezért jogi uton kivánta biztositani azt, hogy a központi géppark ne az egyes könyvtárakat, hanem az egész magyar könyvtárügyet szolgálja. - Következő problémaként vázolta, hogy a reprográfiai berendezések felhasználása jelenleg nem célszerüen történik a könyvtárakban.

DIENES Gedeonné (KSH Könyvtára) csak központi gépparkot tart reálisnak. Javasolta, hogy a telexhálózat kiépitése előzze meg a gépesitést, mert ez az együttmüködés feltétele. A könyvtári szervezet megváltozásának miként-jét vizsgálni kell.

TŐKÉS László (MTA Könyvtára) javasolta egy részlettanulmány kidolgozását a reprográfia gazdaságossági kérdéseiről. A kiskönyvtárak számára olcsó reprográfiai berendezések kellenek, ezek a cinkoxidos másolók lehetnek. Hiányolta a berendezések előzetes kipróbálását. Javasolta, hogy központi hitelkeretek terhére vásároljunk gépeket,és ezek kipróbálása egyes könyvtárakban történjék meg. Felhivta a figyelmet a mikrofilmek nem csökkenő jelentőségére és az olvasó-másoló berendezések fontosságára.

KOVÁCS Dezső (ÉTK) szerint a kisgépek beszerzéséhez és üzembeállitásához központi tanácsadó szolgálatra van szükség. Felszólalásában ismertette az ÉTK gépesitési eredményeit és terveit.

MOLNÁR Imre (MTA Könyvtára) kifejtette, hogy az információtároló és kereső rendszerek területén Magyarországon egyenlőtlen fejlődés tapasztalható, ebből származik az az ellentmondás, hogy az OSzK a legelmaradottabb, holott a centrum feladatait kell vállalnia. Olyan sok a megoldatlan elméleti kérdés, hogy egy önálló tájékoztatástudományi intézet felállitását nem lehet elkerülni. Ennek magva a KMK-ban már megvan.

BERECZKY László (KMK) hangsulyozta, hogy csak a könyvtárgépesités kérdéseit szabad tárgyalnunk, az országos tájékoztatási rendszer - a legtágabb értelemben - létrehozása és gépesitése nem a mi feladatunk. (Jóllehet

a könyvtárügy ennek szerves része.) A könyvtárgépesitás centrumának az OSzK-t lehet kijelölni. Ez vezethet a központi szolgáltatások gépesitéséhez, beleértve a Nemzeti Bibliográfia rendszerét is. Együttmüködés nélkül azonban semmi sem valósulhat meg. Ezután ismertette a KMK eziranyu terveit (osztályozáselméleti kutatások, a gépesitás elméleti és gyakorlati kérdéseit boncolgató kiadványok, a cimleirási szabvány felülvizsgálata, szaktanácsadás, tanfolyamok). A gépesitésnek a könyvtárügyben betöltött szerepéről megjegyezte, hogy ez lesz az igazi hálózatszervező erő, ennek révén válik valósággá a könyvtárügy tényleges egysége.

POZSÁR Béla (Növényvédelmi Kutató Intézet) szerint a gépesités sürgető igényét nem az OSzK érzi elsősorban, hanem a természet- és alkalmazott tudományi könyvtárak. Hangsulyozta a nemzetközi szolgáltatások felhasználásának fontosságát. Szükséges a felhasználók tájékoztatása a könyvtárgépesités előnyeiről, hogy az ügy könnyebben mehessen előre.

FARAGÓ Lászlóné (OSzK) véleménye szerint az Iranyelvek-ben nem világos a tájékoztatás fogalma, a tájékoztatásgépesités és a könyvtári tájékoztatás gépesitése nem különülnek el. A kisgépek felmérését szükségesnek itélte. Hangsulyozta a rendszerelemzés fontosságát.

DEZSŐ László (NIMDOK) javasolta, hogy ha egy gépesitett rendszer kialakul, egységességét szabványelőirásokkal kell biztositani. Nem tartotta szerencsésnek a "müszaki fejlesztés" kifejezést.

OROSZ Gábor (OMKDK) kritikai megjegyzést tett arra, hogy az előterjesztett anyag az információkereső rendszerek problémáit helyezi előtérbe. Szerinte a könyvtárakban inkább az adminisztrativ nyilvántartási feladatok gépesitése a cél. Ezután ismertette az OMKDK gépesitési eredményeit és terveit. A központi géppark létrehozását sürgősnek tartja, s hangsulyozta, hogy a kapacitás kihasználatlansága nem fenyeget. Kivánatosnak tartja a gépi bérmunkák árának elfogadható meghatározását.

PODONYI András (OK) a kisgépes kisérletek fontosságát hangsulyozta.

REGULY Ernő (JATEK) javaslatot tett egy MARC bizottság felállitására, amelynek feladata volna javaslatot tenni a MARC program hazai alkalmazására. Ezt követően ismertette a JATEK gépesitési eredményeit és további terveit.

BÓDAY Pál (KMK) szerint a könyvtári szervezetben alapvető változások várhatók. Ezek egyike az, hogy a felhasználót már a munkafolyamat kezdetén figyelembe veszik.

ÓVÁRI Sándor (OSzK) ismertette az OSzK-ban folyó kisérleteket a Nemzeti Bibliográfia gépesitéséről és az ezzel kapcsolatban kötött szerződést a szegedi Kibernetikai Laboratóriummal. Javasolta, hogy az MM tegye lehetővé, hogy a gépesitéssel szakértők főhivatásként foglalkozhassanak.

CSÜRY István (KLTEK) két elvi problémát vetett fel. Az egyik, hogy a gépesitési problematika központi kezelést kiván az irányitás és a realizálás területén egyaránt. A másik, hogy teljesen avult a könyvtár és dokumentáció vitája, a gépesités áttöri a határfalakat. Határozott javaslatként előterjesztette, hogy az ülés bizza meg Horváth Tibort az irányelveknek a vita alapján, az uj eredmények figyelembevételével való módositására.

BERECZKY László (KMK) javasolta, hogy az OSzK, ahol már müködik MARC bizottság, ne várja meg a kisérletek eredményeit, hanem már most vonja be a munkába más könyvtárak képviselőit is, hasonlóan a MARC program amerikai és más országbeli munkálataihoz.

A MARC rendszer hazai alkalmazása felé

SÁRDY Péter

Nemzeti bibliográfiák gépi uton történő előállitására határainkon kivül már folynak - néhol néhány éves multra visszatekintő - kisérletek. Az alkalmazott módszerek szempontjából két fő irány látszik kibontakozni: a nyugatnémet rendszer és az amerikai MARC (Machine Readable Cataloging = géppel olvasható katalogizálás) terv. Mig az előbbit eddig a Német Szövetségi Köztársaságon kivül a Dél-Afrikai Köztársaságban alkalmazták,addig a MARC rendszer az Egyesült Államokon kivül az Egyesült Királyságban, Olaszországban és - ujabban - Belgiumban hóditott. Könyvtári-bibliográfiai körökben a kettő közül általában a MARC rendszert tartják jobban alkalmazhatónak, s az összehasonlitás magyar szemszögből is a MARC javára dől el.

Az Országos Széchenyi Könyvtár igen helyesen azt tervezi,hogy a Magyar Nemzeti Bibliográfia előállitására a - szükséges mértékben módositott - MARC rendszert használja fel.

A MARC rendszer alkalmazásának első feltétele értelemszerüen minél teljesebb megismerése. Ez a cél kétféleképpen érhető el: egyrészt személyes tapasztalatok,másrészt a szakirodalom tanulmányozása révén. A leghatékonyabb eljárás nyilván e két ut kombinálása.

A MARC rendszer hazai alkalmazása ebből a szempontból - a fennálló problémák ellenére - kedvezően indult. Személyes tapasztalatok motiválták magát az alkalmazásra vonatkozó döntést, és remélhető, hogy a tanulmányutak, már müködő MARC rendszerek személyes vizsgálata a továbbiakban is értékes segitséget fog adni hazai munkatársainknak.

A szakirodalom megismerése és megismertetése 1969 második felében indult meg, azonnal óriási lendülettel. A MARC rendszerre vonatkozó irodalom egy része folyamatosan érkezik be az ország különböző szakkönyvtáraiba, elsősorban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtártudományi Szakkönyvtárába és az Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központhoz. Különösen áll ez a MARC rendszer alkalmazásaira, melyek eredményeit a vezető könyvtártudományi szakfolyóiratok közlik.

A MARC rendszer alapvető fontosságu eredeti dokumentumai közül néhány már megtalálható hazai szakkönyvtárainkban, mások folyamatosan érkeznek be. Az Országos Széchenyi Könyvtár belső használatra, munkatársai képzésére folyamatosan leforditja a MARC program továbbfejlesztett változatának, az un. MARC II tervnek az alapdokumentumait. Ezeket az OSzK munkatársai külső szakértők bevonásával tanulmányozzák és megvitatják.

A Tudományos és Müszaki Tájékoztatás 1969. évi 7-8. számában (571-576. l.) OROSZ Gábor a MARC rendszerre vonatkozó három dokumentumot ismertet röviden, de igen világosan, jó áttekintést adva számos problémáról.

A nemzeti bibliográfiák gépi uton történő előállitásának eddigi tapasztalatairól DEZSŐ László készitett igen átfogó és részletes szakirodalmi szemlét, melyet a hazai alkalmazásokra vonatkozó javaslatával egészitett ki. Tanulmányában ismerteti mindkét fentebb emlitett rendszert és azok alkalmazásait, különös tekintettel a MARC rendszerre. Ez a munka 1970-ben a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtárgépesitési Füzetek sorozatában jelenik meg.

A MARC terv első két évéről H.D. AVRAM a Library Resources and Technical Services 12. kötetében (1968.) számolt be "MARC, the first two years" cimmel. Ebben ismerteti a terv megszervezésének és müködése beinditásának szakmai és szervezési nehézségeit, pozitiv és negativ tapasztalatait, melyek végül is a továbbfejlesztett, MARC II néven ismert változat kidolgozásához vezettek.

Ugyanitt jelent meg Th.E.LEACH: "A compendium of the MARC system" cimü cikke, mely igen alapos összefoglalása a rendszer szerkezeti felépitésének, az egyes részei közötti együttmüködés és kölcsönhatás elveinek. A cikk kitér a rendszer müködésére is, elsődlegesen az előre elkészitett computer-programok, az un. szubrutinok vonatkozásában.

A MARC, pontosabban a MARC II rendszer talán legfontosabb dokumentuma "The MARC II format" cimmel jelent meg 1968-ban Washingtonban, az egész kisérletet végző Library of Congress kiadásában. Összeállitói H.D. AVRAM, J.K. KNAPP és L. RATHER. Ez a dokumentum igen részletesen tárgyalja a computerbe bemenő, annak inputját alkotó adatok meghatározását, elrendezését, a rendezési és visszakeresési szempontból fontos részek kijelölésének és a gépi memóriában való tárolásának alapelveit és módszereit. Ez a dokumentum tulajdonképpen a MARC rendszer müködtetésének alapja. Az Országos Széchenyi Könyvtár is érthetően ennek az anyagnak a tanulmányozását tüzte ki elsődlegesen fontos célul.

P.E. PARKER "The preparation of MARC bibliographic data for machine input" cimü tanulmányában (Library Resources and Technical Services, 1968. 311-319.p.) a cimfelvételezés olyan módositásaival foglalkozik, amelyeket a computer alkalmazása természetszerüleg szükségessé tesz. E munka hazai elvégzése szintén igen sürgető feladat, s alighanem a cimleirási szabvány igen alapos reviziójához vezet majd.

Nagyon hasznos lehet a MARC hazai alkalmazása szempontjából az Egyesült Államokon kivül már folyó adaptálások tapasztalatainak, elsősorban az angol és olasz eredményeknek ismerete. A British National Bibliography előállitásának gépesitéséről R.E. COWARD irt "BNB and computers" cimmel (Library Association Record, 1968. 198-202.p.), mig a MARC format kissé átalakitott megfelelőjének javaslatát a Council of the British National Bibliography kiadásában megjelent "BNB MARC Record service proposals" cimü tanulmány ismerteti.

Az olasz nemzeti bibliográfia (Bibliografia Nazionale Italiana) gépi előállitására vonatkozó tapasztalatok ismerete azért volna igen jelentős, mert időrendben Firenzében alkalmazták először a MARC tervet nemangol nyelvterületen. Az olasz gépesités tapasztalatairól J. BECKER irt "Automation activities at the Biblioteca Nazionale Centrale" cimmel egy 1968-ban Firenzében megjelent kis tanulmányt, amely azonban főként szervezési kérdésekkel foglalkozik s az érdemi tapasztalatokra csupán kevéssé tér ki. A jövőben igen hasznos volna részben az olasz, részben a - még nem publikált - belga eredményekkel is megismerkedni, s azokat a hazai alkalmazásoknál, amennyiben lehet, figyelembe venni.

A MARC rendszer hazai alkalmazása szerves része a hazai könyvtárgépesitési törekvéseknek egyrészt, a nemzetközileg óriási ütemben fejlődő gépesitésnek másrészt. Nem lehet igazán eredményes és gazdaságos a munkánk, ha a hazai és nemzetközi együttmüködés gazdag lehetőségeit nem használjuk fel teljes mértékben. A továbbfejlesztés során alapvető fontosságu lesz a hazai szakemberek tevékenységének állandó koordinálása és a külföldi eredmények állandó figyelemmel kisérése.

Elektrosztatikai másolás

I. rész. Xerográfia

PÉTERVÁRI László

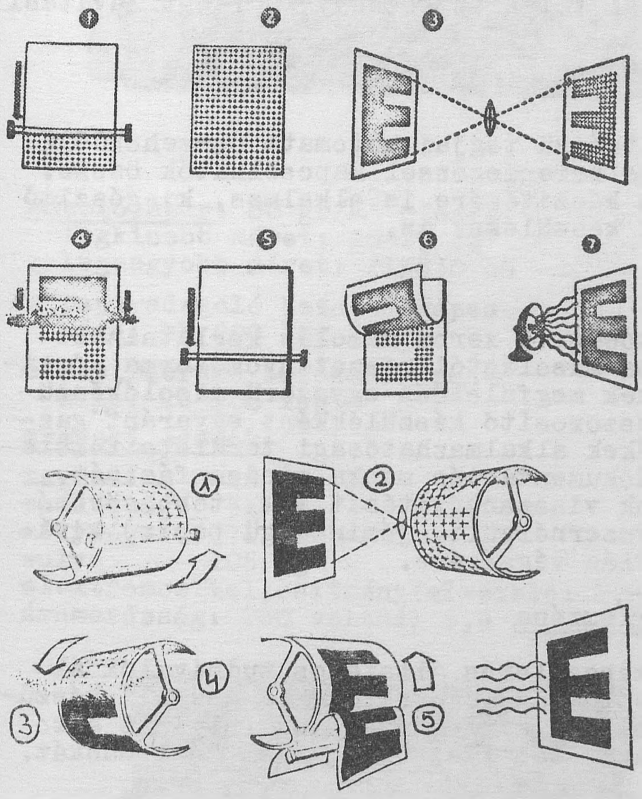

A xerografikus rendszerü másológépek használata egyre inkább elterjed a magyar könyvtárakban. Az alábbiakban röviden bemutatjuk - legfontosabb müszaki adataik ismertetésével - azokat a géptipusokat, amelyek könyvtári célra a legalkalmasabbak.*

A xerografikus másolás elve közismert. A xerox berendezések félvezető (szelén) réteg alkalmazása segitségével közvetetten, közönséges, de jóminőségü papirra másolnak. A másolási folyamat a következő: A szelénréteg pozitiv töltést kap (1), a feltöltött szelénrétegre (2) optikai uton (3) rávetitik a dokumentum képét. A pozitiv töltés csak a megvilágitatlan helyeken marad meg, ahová rátapad a negativ töltésü előhivó üveggyöngyökkel kevert festékpor (4). Pozitiv töltésü papirral (5) a porkép levehető a szelénrétegről (6) és ez hővel rögzithető (7).

Készüléktipusok

Xerox készülékek kétféle, igy lemezes és rotációs rendszerü tipusban léteznek. A lemezes készülékek korlátlanul alkalmazhatók szinte minden, xerox másolásra alkalmas feladatra, azonban a dobrendszerü készülékek automata megoldásuk révén igényesebbek, csak megfelelő eredeti anyagok (korlátozott másolási felület, általában 1:1 arányu leképzés) és másolópapirok (jóminőségü, min. 80 gr/m^2 fajsulyu) alkalmazásával müködtethetők. Egyes tipusok lehetővé teszik eredeti anyag mellett mikromásolatok visszanagyitását negativ és pozitiv filmről egyaránt. Az automata berendezésekkel csak papirofszetfólia nyomóforma készitheto.

* Felhivjuk olvasóink figyelmét Szücs Miklós "Elektromos fényképezés" c. müvére. (Bp. 1965. Müszaki Kiadó 188 l.)

Nyersanyag

Az automata készülékek üzemeltetése kétféle, a másolatkészitéshez és müködtetéshez szükséges anyagokat igényelnek:

a., másolás: lemezes készüléknél bármilyen papirminőség megfelel, automata berendezéseknél azonban megfelelő fajsulyu (min. 80 gr/m^2) és minőségü (pl. simitott ofszet) papir szükséges. A képkialakitáshoz folyamatosan cserélendő szelénrétegü lemez vagy dob, előhivóüveggyöngyök és festékpor kell.

b., üzemeltetés: az automata készülékek szennyeződésének elkerülése végett szürőberendezésekkel vannak ellátva, melyek bizonyos példányszám másolása után cserélendők. Ezen kivül általános géptisztitás és megelőző karbantartás is szükséges folyamatosan.

Speciális anyagok: A xerox másolás utján diazo másolásra alkalmas áttetsző anyagra, amennyiben ennek minősége megfelel a másolási folyamat támasztotta igényeknek, is készithető másolat. Ofszet készülékeknél alkalmazható nyomóformák (aluminium vagy papirlemez minőségben egyaránt) kidolgozása szintén lehetséges kb ugyan annyi idő alatt, mint egy papirmásolat, azonban automata készülékeknél a másolási folyamat közben nem lehet javitási szándékkal beavatkozni.

Kiegészitő berendezések

A xerox készülékcsalád nagyteljesitményü tagjai automata összehordó és tekercspapir használata esetén papirvágó berendezéssel kapcsolhatók össze. Mivel számos készülék ofszet nyomóforma készitésére is alkalmas, kiegészitő berendezéseknek tekinthetők a kisofszet készülékek is.

Felhasználási kör

A lemezes készülékek felhasználhatósága a xerox másolás korlátain belül határtalan az egyszerü 1-2 példányos másolástól ofszet nyomóforma készitéséig. Az automata berendezések méretnek megfelelően egyszerü másolókészülékeknek, a nagyobb teljesitményüek sokszorositó készülékként egyaránt gazdaságosan használhatók. A xerox készülékek alkalmazhatósági területe felöleli az irodai, könyvtári, levéltári és dokumentációs munka minden fázisát, müszaki rajzok másolását, mikromásolatok visszanagyitását ill. többszörözését. A másolatok tartóssága révén (vegyszernélküli, jóminőségü papir) kiválóan alkalmas archivcélból történő másolás végzésére.

A xerox másoló készülékek általános jellemzése

Az alább felsorolt készülékekkel kapcsolatos általános tudnivalók általában jellemzők a xerox-rendszerü másolókészülékekre. A kis asztali készüléktől a nagy másoló-sokszorositó automatáig minden másolási folyamat automatizált, csak az eredeti és a másolópapir behelyezése igényel kézi munkát.

Az eredeti anyag minőségét egy tény korlátozza, ami a xerox rendszerü elektrosztatikus másolás sajátossága. A nagyobb, összefüggő sötét felületek csak a széleken kirajzolt foltok alakjában jelentkeznek. Fehérpontos, megfelelő sürüségü ráccsal a képek felbonthatók, de igy is gyengébb, kb. napilap minőségü másolat készithető csak. Méretbeli kötöttségek a kisebb asztali készülékeknél a szélesség és hosszuság mellett a vastagságra, a nagyobbaknál csak a másolófelület befogadóképességére terjednek ki.

Fontosabb gyártó cégek jegyzéke

Rank Xerox Limited - B.O.Box No. 98 Rank Xerox House, 338 Euston Road, London N.W.1. - Magyarországi képviselet: Universal Kft. Irodagép Osztály. Bp. XI., Bocskai u. 34.

Xerox Corporation - Rochester, Xerox Square N.Y. 14604 USA

Łódzkie Zaklady Kserotechnicze - Łódz, Ul. Novotki 41. Polska.

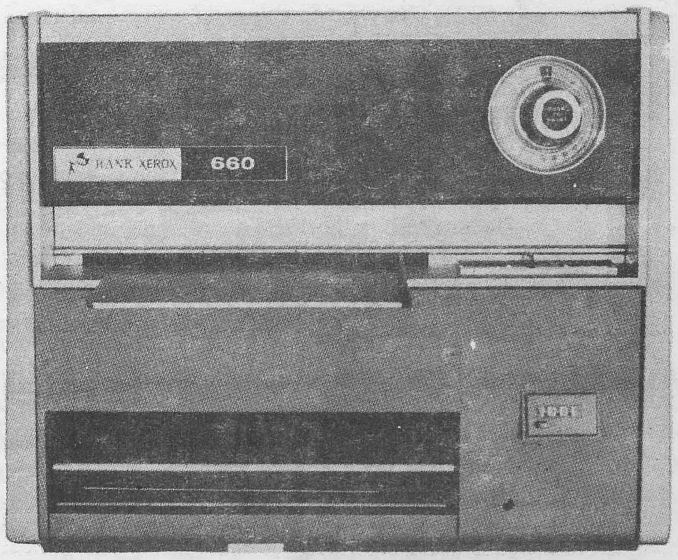

RANK XEROX 660

asztali másoló készülék iratok másolására

eredeti anyag: xerox másolásra alkalmas iratok, rajzok, nyomtatványok egyes lapok, vékonyabb, rugalmasan összefüzött füzetek vagy néhány lapos kiadványok formájában

legkisebb méret: 14x14 cm (kisebb eredetik müanyagfólia tasakban adagolhatók be a készülékbe)

legnagyobb méret: 21x33 cm (kb DIN A4)

vastagság: 0,005 - 0,016 mm között (35 - 140 gr/m^2 fajsulyu papir között) (vékonyabb papirosu eredetik védelmük és másolhatóságuk érdekében átlátszó müanyagfólia tasakba helyezhetők)

másolópapir: 80 gr/m^2 ofszet
legkisebb méret: 20-25 cm
legnagyobb méret: 21x330 cm

a papiradagoló befogadóképessége: kb 200 lap

a papirlerakó befogadóképessége: kb 100 lap

müszaki adatok:

magassága 46 cm
szélessége 51 cm
mélysége 71 cm
sulya 106 kg
elektromos teljesitményfelvétele: 1,8 kW
áramerősség: 260 voltnál 6,9 A

másolási rendszer: optikai 1:1 arányban másol

általános jellemzők:

teljesitménye: kb 8 másolat/perc
példányszámbeállitás: 1-15 között vagy végtelen

felhasználási területe:

irodai és dokumentációs munkában, egyes könyvtári területeken, ahol legfeljebb néhány lapos anyag másolása szükséges

ára: kb 1500 font

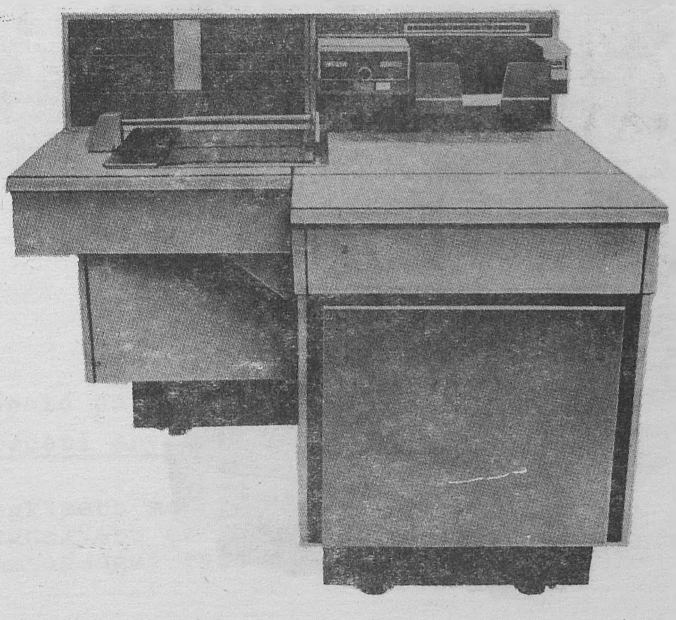

RANK XEROX 720

másoló készülék iratok, kisebb müszaki rajzok, könyvek, folyóiratcikkek stb. másolására

eredeti anyag: xerox másolásra alkalmas bármiféle irat és rajzanyag

legkisebb méret: korlátlan (általános irópapirméret: kb DIN A4)

legnagyobb méret: 25x35 cm (kb DIN B4)

vastagsága: korlátlan

másolópapir:
jóminőségü, minimum 80 gr/m^2 irodai vagy ofszetpapir, maximális vastagsága 0,72 mm

papirméretek: legkisebb méret: 20x25 cm
legnagyobb méret: 25x35 cm

a papiradagoló befogadóképessége: kb 200 lap

a papirlerakó befogadóképessége: kb 30 lap

műszaki adatok:

magassága	105 cm
szélessége	115 cm
mélysége	115 cm
sulya	370 kg
üzemi területe	185x275 cm

elektromos teljesitményfelvétele: 2,9 kW-tól 3,2 kW-ig

másolási rendszere: optikai 1:1 arányban másol

általános jellemzők:

példányszámbeállitás: 1-20 között végtelen

teljesitmény:
a készülék müködése különböző papirhosszbeállitások szerint 720-960 másolat/óra max. teljesitménnyel müködhet

felhasználási területe:

irodák, könyvek, periodikák és egyéb, xerox másolásra alkalmas anyag másolására könyvtárakban, levéltárakban, dokumentációs intézményekben, ügyviteli munkában, irodákban, pénzintézetekben, üzleti életben és üzemszervezésben, tervezőintézetekben

ára: 3850 font

RANK XEROX 914

másoló készülék iratok, kisebb müszaki rajzok, könyvek, folyóiratcikkek stb másolására

eredeti anyag: bármiféle xerox másolásra alkalmas irat és vonalas rajzanyag, könyv vagy egyéb nyomtatvány
legkisebb méret: korlátlan
legnagyobb méret: 25x35 cm (kb DIN B4)
vastagsága: korlátlan

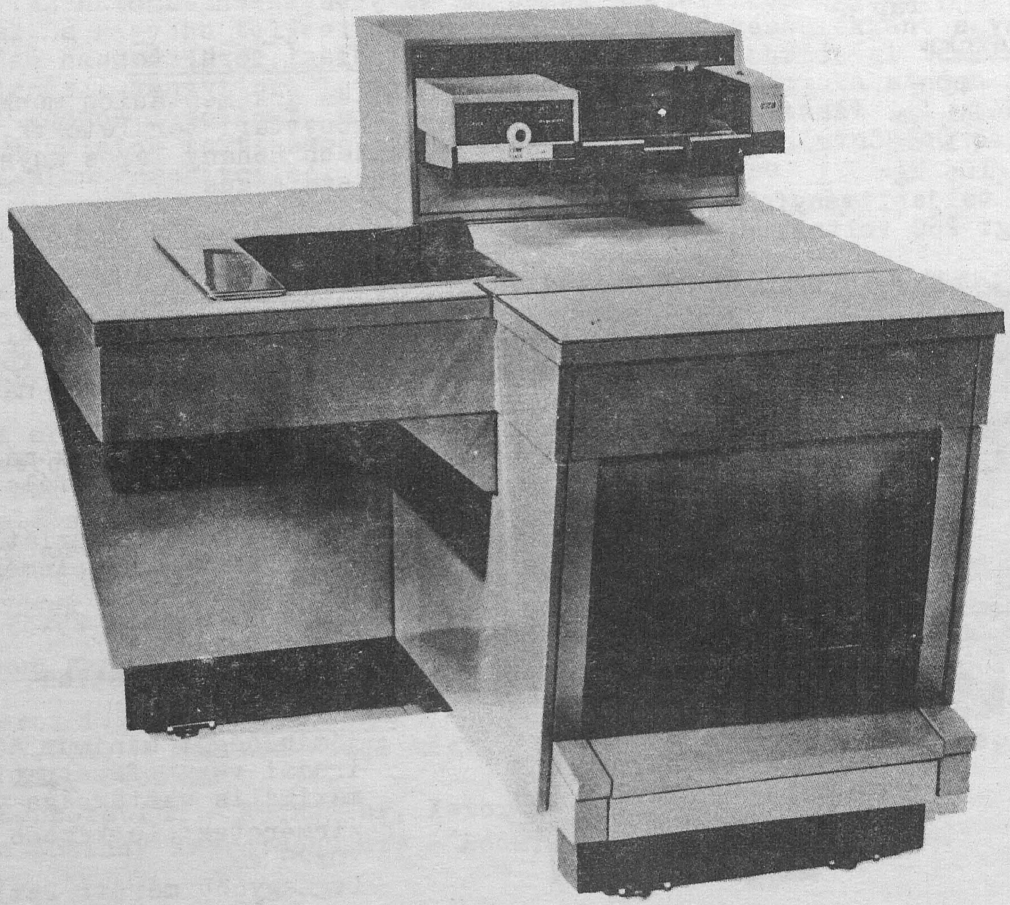

másolópapir: 80 gr/m^2 jóminőségü irodai vagy ofszet papir
legkisebb mérete: 15,5x20 cm (kb DIN A5)
legnagyobb mérete: 25x35 cm (kb DIN B4)

felhasználható papirminőség: 80-200 gr/m^2

papir adagolójának befogadóképessége: 200 lap
a papirlerakó befogadóképessége: kb 30 lap

másolási rendszere: optikai 1:1 másolási arányban

müszaki adatok:

magassága	105 cm
szélessége	115 cm
mélysége	115 cm
sulya	311 kg

üzemi területe 185x275 cm
elektromos teljesitményfelvétele: 2,5 kW

általános jellemzők:

teljesitménye: 170-350 másolat óránként
példányszámbeállitás: 1-15 között folyamatosan vagy végtelen

felhasználási területe:

iratok, könyvek, periodikák és egyéb, xerox másolásra alkalmas anyag másolására könyvtárakban, levéltárakban, dokumentációs intézményekben, ügyviteli munkában, irodákban, pénzintézetekben, üzleti életben és üzemszervezésben, tervezőintézetekben

ára: 3500 font

RANK XEROX 3600 & Sorter

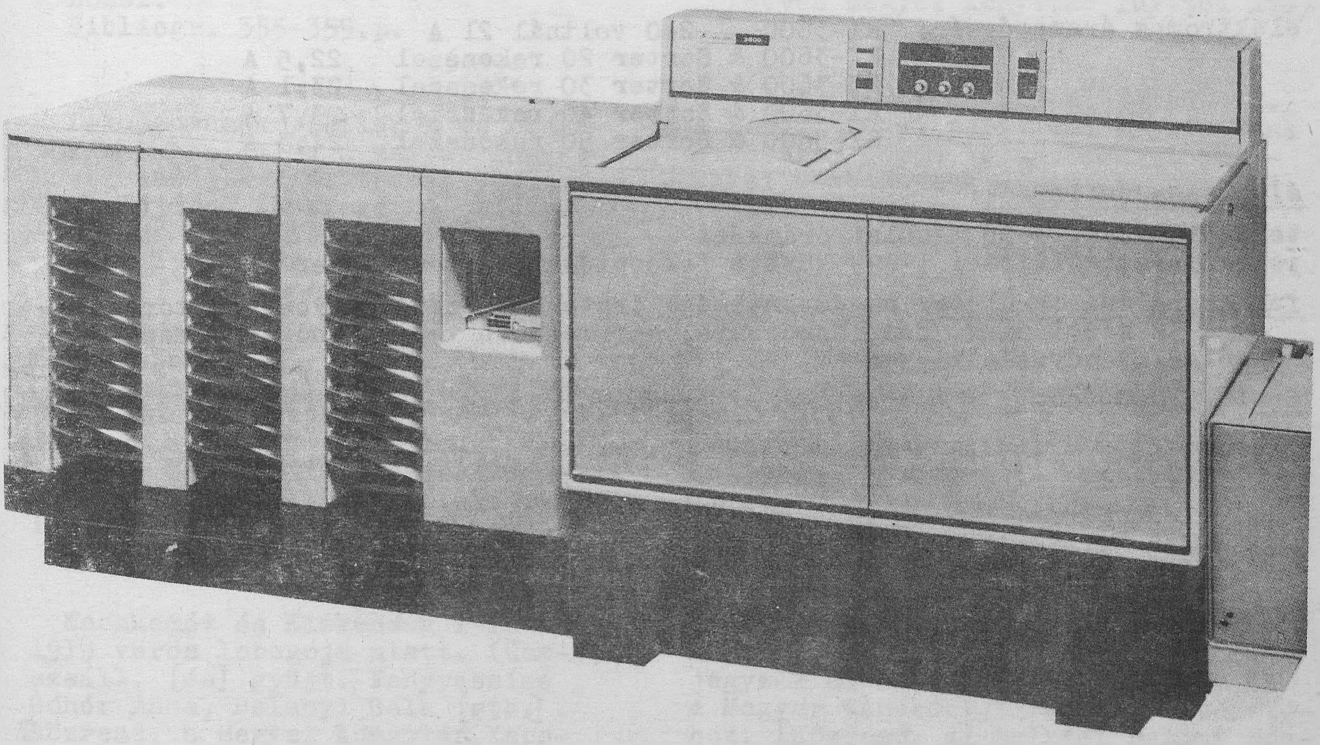

másoló és sokszorositó készülék összehordó berendezéssel

eredeti anyag: bármilyen, xerox másolásra alkalmas, 35,5 cm sugaru kör mentén meghajlitható anyag használható

legkisebb méret: korlátlan
legnagyobb méret: 22x33 cm (kb DIN A4)
vastagsága: részben korlátozott

másolópapir: jóminőségü, legalább 80 gr/m^2 irodai vagy ofszet papir

legkisebb méret: 20x25 cm
legnagyobb méret: 22x33 cm
papiradagoló befogadóképessége:
kb 2000 lap
papirlerakójának befogadóképessége:
kb 500 lap

másolási rendszere: optikai 1:1 arányban másol

10 rekeszes rendezőkkel, maximum 50 rekeszig, (rekeszenként 150 lap befogadóképességgel) bővithető

müszaki adatok:

	RX-3600	500 pld-nyos lerakóval és 20 rekeszes rendezővel	10 rekeszes rendezők
magassága	117 cm	93 cm	93 cm
szélessége	170 cm	100 cm	33 cm
mélysége	80 cm	64 cm	64 cm
sulya	546 kg	272 kg	100 kg
üzemeltetési területe	370x280	+ 100 cm	+ 100 cm

elektromos áramerősség:

RX-3600	240 voltnál 21 A	
RX-3600 & Sorter 20 rekesszel		22,5 A
RX-3600 & Sorter 30 rekesszel		23,1 A
RX-3600 & Sorter 40 rekesszel		23,7 A
RX-3600 & Sorter 50 rekesszel		24,3 A

általános jellemzők:

teljesitménye: 3600 másolat óránként
példányszámbeállitás: 1-499 között fokozatosan vagy végtelen

felhasználási területe: nagymennyiségü iratanyag sokpéldányos sokszorositására és másolására, összehordására, már meglévő xerox-rendszerü másolószolgálat bővitéseképpen

ára: 15.000 font

A Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmából megjelent könyvtári kiadványok*

DOKUMENTUMOK

ANDRÁSSY Antal
Szempontok a Tanácsköztársaság és a felszabadulás emlékezésanyagának gyüjtéséhez. Kaposvár, 1968. 16 p. 21 cm.
/A Somogyi Gyüjtemény füzetei 2./
Soksz.

2-3261

"Az ember a napfénybe néz ..." Szöveggyüjtemény a Tanácsköztársaság 133 napjáról Komárom megyében. (Összeáll. Kovács Emil. [Közread.] a József Attila Megyei Könyvtár, [Tatabánya].) Tatabánya, 1968. 359 p. 11 t. 21 cm.
Soksz.
Bibliogr. 355-359.p.

2-3225

Dokumentumok /röplapok és plakátok/. Fakszimilék a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulójára. [Közread. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, [Budapest]. Bp. 1968. [30] lev. 32 cm.

4-3164

HAVASI Zoltán
Tudománypolitikánk és könyvtárpolitikánk forradalmi öröksége. Szeged, 1968. 27 p. 24 cm.
/Acta Universitatis Szegediensis. Acta bibliothecaria. 7. tom. 1. fasc./

3-3956

Kecskemét és Kiskunság 1918-1919 vörös lobogója alatt. (Összeáll. [és] gyüjt. Fenyvessiné Góhér Anna, Balanyi Béla [stb.]. [Közread. a Megyei Könyvtár, Kecskemét.] Kecskemét, 1969. 234 p. 20 cm.

2-3374

(KLUGER Lászlóné - HUBAY Ágnes)
A Tanácsköztársaság eseményei, emlékei Borsod-Abauj-Zemplén megyében. ([Közread. a] II. Rákóczi Ferenc [Megyei] Könyvtár, [Miskolc]. Miskolc, 1968. [2], 189 p. 6 t. 21 cm.
Soksz.
Bibliogr. 186-188.p.
Cim a boritófedélen: A Tanácsköztársaság eseményei Borsodban.

2-3210

KOLACSKOVSZKY Lajos
Az "őszirózsás"-forradalom és a Kommün Heves megyében. /Visszaemlékezések./ (Utószót irta, bibliográfiát összeáll. Szecskó Károly.) [Közread. a Megyei Könyvtár, Eger.] Eger, 1969. 123 p. 20 cm.
/Heves Megyei Könyvtár füzetei 17./

2-3326

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KÖNYVTÁRÜGYE. A könyvtárügyi politikai megbizottak hivatalos lapja. Könyvtárügyi Politikai Megbizottak Hivatala. Bp. 1-4. (1919). Reprint: 1968.

P 690

BIBLIOGRÁFIÁK

Ajánlott könyvek jegyzéke a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójára. [Közread. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, [Budapest]. Bp. 1968. 48 p. 21 cm.
Soksz.

2-3120

(DANYI Gábor - HORVÁTH István)
Dicső napok. Válogatott irodalomjegyzék az őszirózsás forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság történetéhez. [Közread. a] Balassi Bálint Nógrád Megyei Könyvtár, [Salgótarján]. Salgótarján, 1969. 30 p. 20 cm.

2-3306

(ECSEDY Andorné - GÁLICZKY Éva)
Történelem - forradalom. Bibliográfiai kalauz a magyar munkásmozga-

* A cimleirások végén található jelzetek a KMK Szakkönyvtárának raktári jelzetei

lom történetének tanulmányozásához. [Közread. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, [Budapest]. Bp. 20 cm.
1. köt. 1969. 1848. március 15-1919. augusztus 1. 411 p.

2-3351/1

Kazincbarcika, Városi Könyvtár
"Rohanunk a forradalomba". Ajánló katalógus az 1918-1919. évi magyarországi forradalmak 50.éves évfordulójára. Kazincbarcika, 1968. [5], V, 41 p. 29 cm.
Soksz.

4-3155

(LÁZÁR Imre)
Az [ezerkilencszáztizennyolc-ezerkilencszáztizenkilenc] 1918-1919-es forradalmak ajánló jegyzéke. [Közread. a] Városi Könyvtár, [Hajdúböszörmény]. Hajdúböszörmény, 1968. 40 p. 17 cm.

1-287

[Ötven] 50 éve történt. Ajánló könyvjegyzék az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom, az MKP megalakulásának és a Magyar Tanácsköztársaság 50.évfordulójára. [Közread.] a Salgótarjáni, Járási Könyvtár, Kossuth Könyvkiadó Nógrád megyei kirendeltsége. (Salgótarján). [1969.] 24 p. 19 cm.
Soksz.

2-3268

PÉTER László
Kun Béla. 1886-1939. Bibliográfia. [Közread. a Városi Somogyi Könyvtár, Szeged.] Szeged, 1969. 6 p. 21 cm.
/A Somogyi-Könyvtár kiadványa[i]./

2-3314

"Robogj föl láznak ifju serege". Ajánló bibliográfia a KIMSz megalakulásáról és a Tanácsköztársaság hős ifjuságáról. (Összeáll. a) Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (KISz-Fórum Bibliográfiai csoportjának munkaközössége), [Budapest]. Bp. 1968. 80 p. 21 cm.
Soksz.

2-3163

(TORDAI Emese)
Magyar Tanácsköztársaság. 1919-1969. [Közread. a] (Sz[akszervezetek] M[egyei] T[anácsa] [Központi] Könyvtár, Székesfehérvár), [1969.] Leporello. 22 cm.
(Kis bibliográfiák 14.)

3-4023

(Várpalota), Jószerencsét Művelődési Ház Könyvtára
A - - -nak ajánló jegyzéke az 1918/[19]19-es évfordulóra. [Várpalota], ([19]68.) 12 p. 20 cm.

2-3243

CIKKBIBLIOGRÁFIÁK

Baranya és a forradalmak. Pécs és Baranya 50 évvel ezelőtt a helyi sajtó tükrében. (Összeáll. a Megyei Könyvtár Olvasószolgálati Csoportja, [Pécs].) Pécs, 1969. 71 p. 20 cm.
/A Baranya Megyei Tanács Könyvtárának kiadványai 12. sz./

2-3307

(BOROS Pál)
Az [ezerkilencszáztizennyolc-ezerkilencszáztizenkilencedik] 1918-[19]19. évi forradalmak a Pest megyei sajtó tükrében. [Közread.] a Pest Megyei Könyvtár, [Budapest]. Bp. 1969. 87 p. 20 cm.

2-3408

"Friss szelek fujnak..." Cikkgyüjtemény. Győr, Sopron, Mosonmagyaróvár sajtójának reagálása az 1918-as politikai változásokra. Szerk. Pernesz Gyula. ([Közread. a] Kisfaludy Károly [Megyei] Könyvtár, [Győr].) [Győr], [19]69. 240 p. 19 cm.

2-3367

(KÁLMÁN Lászlóné)
A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának repertóriuma. /Válogatott cikkek jegyzéke 1919. március 21.-1919. augusztus 3.-ig./ [Közread.] a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Párttörténeti Intézete. Bp. 1968. [3], VI, 490 p. 23 cm.

3-3847

(KOVÁCS Emil)
Az Esztergomi Népszava repertóriuma. /1919. márc. 21.-1919. aug.1./ (A cimfelvételeket készitette: Dévényi Iván. [Közread. a] Városi Könyvtár, Esztergom.) Esztergom, 1969. 95 p. 24 cm.

3-4111

LÁNG Péter
A Magyar Tanácsköztársaság egészségügyének sajtórepertóriuma és más egészségügyi kiadványai. [Közread.

az] Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete. Bp. 1969. III, 157 p. 26 cm.

4-3379

PÉTER László
Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság Szegeden. Bibliográfia és repertórium. Szeged, 1968. 114 p. 20 cm.
/A Somogyi-könyvtár kiadványai 6./
Soksz.

2-3196

Szemelvények a Tanácsköztársaság megyei művelődéspolitikai eseményeiből. Cikkbibliográfia. [Közread. a] Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét. Kecskemét, 1969. 6, 6 lev. 29 cm.

4-3409

TOLNAI György
A Tanácsköztársaság Budapestje a korabeli lapok tükrében. /Bibliográfia./ (Készült a "Budapest a Tanácsköztársaság idején a korabeli lapok tükrében" c. bibliográfia anyagának felhasználásával.) [Közread. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest. Bp. 1969. IX, 686 p. 29 cm.

4-3273

"Történelmet csinálunk". Cikkgyűjtemény 1-2. Győr, Mosonmagyaróvár, Sopron sajtójának reagálásai a Tanácsköztársaság eseményeire. (Összeáll. Jászberényi Ferencné, Pernesz Gyula [stb.].) Szerk. és bev. Pernesz Gyula. [Közread.] A Kisfaludy Károly [Megyei] Könyvtár, [Győr]. [Győr, 1969.] 497 p. 18 cm. 2 db-ban.

2-3419/1-2

IRODALMI MÜSOROK

(BALOG János, K. - PUSKÁS Attila - SIPTER Gézáné)
[Ezerkilencszáztizennyolc-ezerkilencszáztizenkilenc] 1918-1919. A forradalmak kora. Irodalmi összeállítás a jubileumi ünnepségek előadói számára. [Közread. a] Tolna megyei Levéltár, [Szekszárd], Tolna megyei Tanács VB. Könyvtára, [Szekszárd]. Szekszárd, 1968. 104 p. 24 cm.
Soksz.

3-3979

Jubileumi ünnepségek. 1918-1919. Utmutató az 1918. évi magyar polgári forradalom, a K[ommunisták] M[agyarországi] P[ártja] és a Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója megünnepléséhez. (Összeáll. Bánszki Pál, Bicskei Gábor [stb.] szerk. Dombrády Lóránd, Pelejtei Tibor, Rácz Zoltán.) Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1968. 222 p. 20 cm.

2-3339

(PELLÉRDI Gyula)
Rohanunk a forradalomba. 1918-1919. Irodalmi müsor. [Közread. a] Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, [Kaposvár]. Kaposvár, 1968. 28 p. 29 cm.
Soksz.
Bibliogr. 27. p.

4-3099

CIKKEK

KULCSÁR Péter: "Milyen legyen a munkás könyvtár?" = Könyvtáros. 18. évf. 1968. 4. sz. 210-211. p.

ÓNÓDY Miklós: A könyvtárak az 1918-1919-es forradalmi évfordulók megünneplésében. = Könyvtáros. 18. évf. 1968. 5. sz. 291-293. p.

SZŐKE Tiborné: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár készül az évfordulókra. = Könyvtáros. 18. évf. 1968. 10. sz. 590-591. p.

KÁVÁSSY Sándor: Szabó Ervin Könyvtár 1919-ben - Kaposváron. Adalékok a somogyi könyvtárügy 1919-es történetéhez. = Könyvtáros. 19. évf. 1969. 1. sz. 6-7. p.

KOVÁCS Máté: A Tanácsköztársaság könyvtári öröksége. = Könyvtáros. 19. évf. 1969. 3. sz. 123-132. p.
Bibliogr. 132. p.

PÁSZTOR József, M.: "Az Eszme". ("Szociális kulturlap" 1919-ben). = Magyar Könyvszemle. 85. évf. 1969. 1. sz. 42-47. p.

HERENDINÉ LAKATOS Éva: A Tanácsköztársaság plakátjai - kiállítás a Szabó Ervin Könyvtárban. = Magyar Könyvszemle. 85. évf. 1969. 2. sz. 181-182. p.

ARATÓ Ferenc: A forradalmi alkotás 133 napja. = Könyv és Nevelés. 11. évf. 1969. 2. sz. 1-2. p.

KELEMEN Elemér: Iskolai könyvtárak a Tanácsköztársaság idején. A népiskolai könyvtárakra vonatkozó adatok a közoktatásügyi népbiztosság két rendelettervezetében. = Könyv és Nevelés. 11. évf. 1969. 2. sz. 3-5. p.

Az első szocialista tankönyvek. = Könyv és Nevelés. 11. évf. 1969. 2. sz. 6. p.

Könyvtár és muzeum 1919-ben. = OSzK Híradó, 12. évf. 1969. 3-4. sz. 67-68. p.

Összeállította SOMOGYI Anna

x kulfoldi hirek x kulfoldi hirek x kulfoldi hirek

TÁJÉKOZTATÁSI EGYÜTTMÜKÖDÉS jön létre az amerikai és az angol vegyészeti tájékoztatási szervek között. 1968 szeptemberében alakult meg a "United Kingdom Consortium on Chemical Information", amelynek az a rendeltetése, hogy az USA példáját követő számitógépes vegyészeti tájékoztatási rendszert épitsen ki Nagy-Britanniában. Rövidesen egyezményt kötött az American Chemical Society-vel; a konzorcium lesz a Chemical Abstract Services (USA) publikációinak és szolgáltatásainak kizárólagos terjesztője Nagy-Britanniában, viszont feldolgozza a CAS számitógépes rendszere számára az angol vegyészeti folyóiratok és szabadalmak anyagát. Azt várják, hogy az egyezmény mintául fog szolgálni további országokkal való együttmüködéshez is. (FID News Bulletin, 1969. 7.)

GYILKOLT A GÉPESITETT TÖMÖRRAKTÁR egy nyugat-németországi könyvtárban. A raktárosnő, miután kivett egy könyvet, kilépett az állványok közötti folyosóról és bekapcsolta az állványokat összetoló szerkezetet. Közben rájött, hogy még valamit ki kell vennie, s visszaugrott az állványok közé, ugy számitva, hogy még idejében kiléphet. Épp az illető folyosó előtt azonban egy oszlop állott, s ez elzárta a kivezető utat, amikor a folyosó már összeszükült. Vészkapcsoló is volt a raktárosnő keze ügyében, de ijedtében elfelejtette megnyomni - s a záruló állványok ugy odanyomták az oszlophoz, hogy belehalt sérüléseibe. (Mitteilungsblatt, 1969. 2.)

A KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY revíziójára készülnek Dániában, elsősorban az 1971-72-ben esedékes közigazgatási reform miatt, amely 1050-ről 300-ra csökkenti az önálló községek számát. Egyuttal audiovizuális anyag beszerzését is kötelezővé kivánják tenni. A Müvelődésügyi Minisztérium 1969 áprilisában bizottságot nevezett ki a törvény előkészitésére. A bizottság elnöke a Nemzeti Könyvtár igazgatója (mint az Állami Közmüvelődési Könyvtári Felügyelet képviselője); tagjai közül 3 a helyi hatóságokat, 3 a könyvtári szervezeteket, 1 a minisztériumot képviseli. (Scand.Public Library Quarterly, 1969. 2.)

A KÖNYVKÖTÉSI PROBLÉMÁK megoldására kis könyvtáraknak saját példájuk követését ajánlja a székelyudvarhelyi könyvtár igazgatója. A 6 főnyi könyvtárosgárda egyik tagja a helybeli ktsz-ben kitanulta a könyvkötést, s most kizárólag az elrongyolódott könyvek, illetve a folyóiratok, ujságok kötésével foglalkozik, az 1000 lejért szerzett berendezésen. A többi könyvtáros is kitanulta annyira a szakmát, hogy felváltva segitenek neki. (Könyvtári Szemle [Bukarest], 1969. 1.)

ANGOL VÁLTOZATBAN is megjelenik a "Probleme de informare şi documentare". Az angol nyelvü kiadvány, az "Information and documentation problems" 1969. évi 1. száma a román folyóirat 1. számának teljes forditása, a 2. szám válogatás a román anyagból. (A két füzet helyrendi száma a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban P 1640.)

A magyar közművelődési könyvtárak állományának alakulása 1961—1967 között

ÓNÓDY Miklós könyve*

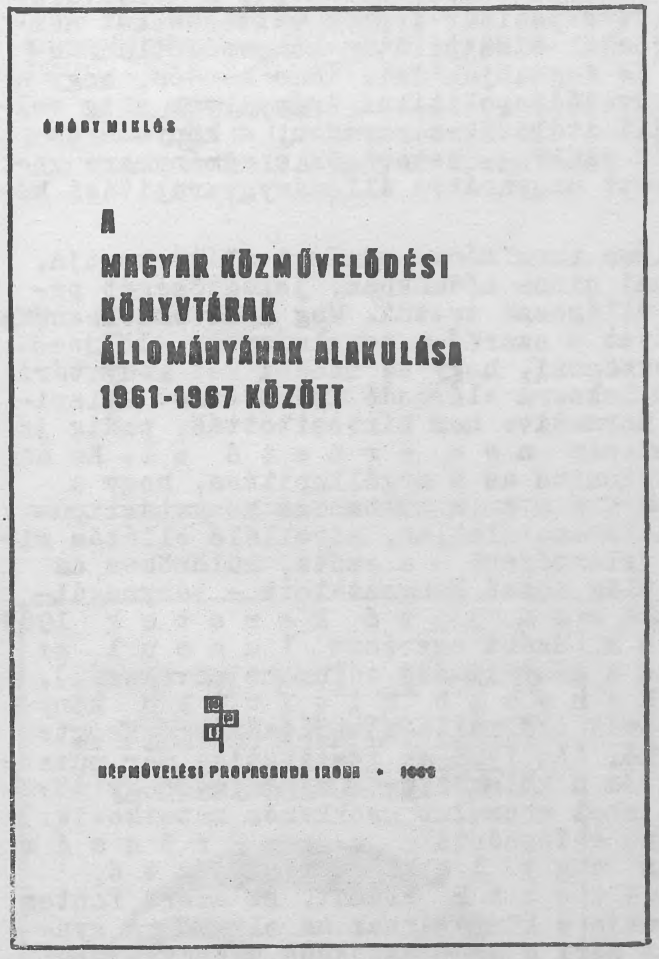

Közművelődési könyvtári rendszerünk a 60-as évek elejétől ujabb változásban van. A változást válságjelenségek is kisérik. Ugyanis egyre nagyobb a feszültség egyrészt a társadalmi információs igények, másrészt a hivatalos és a népmüvelési gondolkodás között. Ez a feszültség előbb vezető könyvtárosok fórumain, később azóta nevezetessé vált publikációkon keresztül vált észrevehetővé. Az ilyen publikációk sorát öt esztendeje CSÜRY István nyitotta meg. Előadása és az ebből készült kiadvány (1) revelációként hatott a vezető közművelődési könyvtárosokra, ugyanakkor némi nyugtalanságot idézett elő a konzervativabb felfogásuak körében. CSÜRY a korszerü közművelődési könyvtári szolgáltatásokat sürgette, a társadalmi igény és a szolgáltatások szintje közti ellentmondásoknak szubjektiv inditékait nem tárta fel. A Könyvtárosban jóval később megjelent cikke (2) helyzetelemzésében rendkivül objektiv, perspektivaadásában azonban konzervativ nézeteket hangoztatva a saját 1964-es előadásából adódó kézenfekvő következtetéseket nem vonta le. Ezáltal mind a régebbi elképzelésekhez ragaszkodók, mind az uj megoldásokat sürgetők táborában egyaránt meglehetős megütközéssel, értetlenséggel találkozott. A kivezető ut SALLAI Istvánnak a békéscsabai könyvtárigazgatói értekezleten tartott előadásából, az ennek alapgondolatait tartalmazó kiadványából (3), valamint a Kortársban közölt cikkéből (4) bontakozik ki leginkább. Ugyancsak ő foglalta össze KOVÁCS Mátéval és FUTALA Tiborral közösen a legszélesebb szakmai körök bevonásával készült és az OKDT előtt megvitatott anyagot a közművelődési könyvtárügy továbbfejlesztéséről. (5) A SALLAI-féle koncepció alátámasztását az állománygyarapitás oldaláról korszerüen szolgálták már az ÓNÓDY Miklós és munkacsoportja által készitett minta-gyüjtőköri szabályzatok is, a szerkesztő bevezető tanulmányával együtt. (6)

* ÓNÓDY Miklós: A magyar közművelődési könyvtárak állományának alakulása 1961-1967 között. (Közread. az) Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. 1969. Népmüvelési Propaganda Iroda. 53 p. 9 t.

Arra, hogy a társadalmi igények fel nem ismerése a fenntartók részéről - ami mindenekelőtt szemléletbeli hibáikból adódhat - milyen sikertelenségekre és torzulásokra vezet, ugyancsak az állománygyarapitás területén, szintén Ónódy Miklós szolgáltat meggyőző bizonyitékokat, kiterjedt dokumentációval ellátott tanulmányában. Ez a tanulmány igy a korszerü közmüvelődési könyvtári gondolkozás elismertetéséért folytatott viták egyik fontos - és konkrétságát, adatgazdagságát tekintve, b i z o n y i t ó erőben talán eddigi legmeggyőzőbb dokumentuma.

Mint ciméből is látható, 6 év statisztikai adatait tárja fel, s emellett egészen 1970-ig a 7 esztendős változásból következő, a szükségletekhez képest negativ irányba mutató "trendek" felvázolására is vállalkozik. (Ez utóbbira példák a 44., a 31., a 27., a 17. és a 9. l. igen szemléletes táblázatai!) Természetes, hogy az 1970-ig elképzelt fejlődést néhány nagyarányu állományfejlesztési összeg lényegesen befolyásolhatja. A közmüvelődési könyvtári hálózatok vezetői ezeket a pozitiv irányu változásokat nemcsak remélik, hanem elmaradásukat - joggal - sajnálatos koncepciótlanságnak, akár müvelődéspolitikai hibának is foghatják fel. (Más kérdés, hogy a fenntartók szemléletét az általános müvelődéspolitikai irányelvek alig voltak képesek megváltoztatni s igy, saját itéletükre maradva, a könyvtárak szerepéről való elképzeléseik - enyhén szólva - heterogén eredményekre vezettek. Ezt az 1968 elején bekövetkezett nagyarányu állománygyarapitási keretcsökkentés is mutatta.)

Ónódy Miklós sokoldalu és tartalmas tanulmánya mindezt alátámasztja. Egyes fejezeteinek tartalmát ismertetni nincs módunkban, jelentőségét pedig - hisszük - az elmondottak révén világossá tettük. Meg kell emlékeznünk azonban azokról a konkluziókról, amelyet a szerző a tanulmányban elöljáróban közöl (6-7. l.). Mindenekelőtt leszögezi, hogy az utóbbi két könyvtári ötéves terv irányelvei csupán az 1000 lakosra elérendő kötetszámot állapitották meg, a fejlesztés feltételeit normative nem biztositották, pedig jelenlegi adottságaink között ez a kötetszám n e m é r h e t ő e l. Ez az olvasótoborzásra is kihatással lehet. Fontos az a megállapitása, hogy a k ö n y v á l l o m á n y n ö v e k e d é s e a különböző könyvtártipusokban és könyvtárnagyságokban - a differenciálatlan, nivelláló ellátás miatt - e g y e n e t l e n. Ennél is jelentősebb - s azóta, különösen az Olvasó Népért mozgalom keretében már elég sokat hangoztatott - ténymegállapitása, hogy az e g y k ö n y v t á r r a j u t ó k e r e t e k 1963-64 óta folyamatosan c s ö k k e n n e k. Ezért egyrészt l a s s u l az állomány g y a r a p o d á s a (noha a könyvkiadás volumene növekszik), másrészt ennek ellensulyozására s i l á n y a b b k i v i t e l ü könyvek kerülnek be a könyvtárakba, ami rövid idő mulva a törlések egészségtelen arányu megszaporodását idézheti elő. (Az 1968-as statisztika már mutatja, hogy mindennek alapján az olvasók és a kölcsönzések száma nemhogy növekedett, de csökkent, különösen falun, ahol abszolut csökkenés mutatkozik.) Érdekes - és nemzetközileg egyre inkább elfogadott - u j m é r ő s z á m bevezetését javasolja Ónódy Miklós: a z e g y l a k o s r a j u t ó, u j o n n a n b e s z e r z e t t k ö t e t e k számát. Ez azért fontos mérőszám, mert egyrészt legjobban mutatja a könyvtárnak az olvasókra gyakorolt vonzóerejét, másrészt legjobban méri a fenntartóknak a könyvtárral szemben tanusitott segitő készségét, e segitség javulásának, illetve romlásának mértékét, éspedig nem történetileg, hanem a könyvtári munka folyamatában nézve.

Ónódy könyve jelentős hozzájárulás a statisztikai alapon végzett könyvtári elemzésekhez. Könyvtárpolitikai jelentősége pedig - fejlődésünk adott időszakában - még csak most van kibontakozóban.

J e g y z e t e k

1. CSÜRY István: A megyei könyvtárak hivatása és helye a magyar könyvtárügy rendszerében. Megyei könyvtárigazgatók konferenciája.1964. ápr. 9-11. Bp. 1964. KMK, 35 l.

2. CSÜRY István: Könyvtári fejlődésünk néhány ellentmondása és a "Public Library" vita. = Könyvtáros, 1968. 11.sz. 637-644.l.

3. SALLAI István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya. Bp. 1968. KMK, 51 l. (Kézirat)

SALLAI István: A közművelődési könyvtárügy fejlődési iránya különös tekintettel a magyar közművelődési könyvtárügyre. 2. átdolg. változat. Bp. 1968. KMK, 49 l. (Kézirat)

4. SALLAI István: Könyvtárügyünk és problémái. = Kortárs, 1969. 8.sz. 1269-1276.l.

5. FUTALA Tibor - KOVÁCS Máté - SALLAI István: A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. = Könyvtári Figyelő, 1969. 1.sz. 5-24.l.

6. Nagyobb közművelődési könyvtárak gyüjtőköri szabályzata. (Összeáll.: Önódy Miklós). Bp. 1968. NPI, 302 l.

ISZLAI Zoltán

Magyarország felszabadulásának 25. évfordulójára megjelent az

"Utmutató a felszabadulási ünnepségekhez" c. kiadvány. (Szerk. Dombrády Lóránd, Pelejtei Tibor, Rácz Zoltán. Népmüvelési Propaganda Iroda, 1969. 303 l.)

A könyv részletes módszertani utmutatót ad a különböző rendezvényekhez, közli az Országos Népmüvelési Tanácsban képviselt országos szervek programjait (kiállitások, pályázatok, ünnepi ülések, tanácskozások, a Rádió és a TV programja), ismerteti a könyvkiadók és egyéb szervek ünnepi kiadványait, dokumentum-köteteit, előadásvázlatokat ad - ajánló bibliográfiával és könyvkiállitási forgatókönyvvel együtt - az elmult 25 év eredményeinek méltatásához. "Krónika" c. rovata a fontosabb hazai és Magyarországgal kapcsolatos külföldi események kronológiáját adja 1941-1968. között.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ által negyedévenként közzétett "Eseménynaptár" a felszabadulás 25. évfordulójáról külön számmal emlékezik meg.

Tíz év szovjet könyvtárügyi rendeletei*

1968-ban jelent meg az "Irányadó könyvtári dokumentumok" cimü szovjet kézikönyv, az 1963-ban kiadott hasonló gyüjtemény átdolgozása és kiegészitése. Az 1959-től 1968 márciusáig megjelent fontosabb szovjet könyvtárügyi dokumentumok teljes szövegét, illetve néhány dokumentumnak a könyvtárakra vonatkozó részét közli.

ÁTFOGÓ KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY a Szovjetunióban n i n c s . A könyvtári munka elveinek és gyakorlatának hivatalos szabályozásáról többféle szinten különböző szervek gondoskodnak. A gyüjtemény tanulmányozásának egyik haszna épp az, hogy képet kapunk belőle erről a sokrétüségről. Már anyagának felosztása is jellemző. Az I. részben (11-92. p.) az SzKP KB-ának, állami szerveknek és társadalmi szervezeteknek könyvtárügyi határozatait közli - előbb az SzKP KB-ának és a SzU Minisztertanácsának a határozatait, azután a SzU, illetve az OSzSzSzK Müvelődésügyi Minisztériuma, végül egyéb főhatóságok és szervek (a SzU Felsőoktatási és Középfoku Szakoktatási Minisztériuma, a Szakszervezetek Központi Tanácsa stb.) határozatait és rendeleteit. A II. részben (95-102. p.) a könyvtári dolgozók két értekezletének - miniszteri rendelet formájában érvényesitett - határozatait olvashatjuk, a III. részben (105-262. p.) pedig különböző rendeleteket, utasitásokat, szabályzatokat.

A LEGINKÁBB ÁTFOGÓ dokumentum az SzKP KB-ának 1959. szept. 22-i határozata "Az ország könyvtárügyének helyzetéről és a javitását célzó intézkedésekről" (11-16. p.), illetve a SzU müvelődésügyi miniszterének erre épülő, 1959. okt. 10-i rendelete "A könyvtárügy helyzetéről és a javitását célzó intézkedésekről" (18-25. p.). A terjedelmes rendelet többek között ilyen intézkedéseket tartalmaz: egyesitsék az egymás közelében vagy ugyanazon üzemben, intézményben müködő, különböző fenntartókhoz tartozó könyvtárakat; szervezzenek Könyvtári Főfelügyelőséget a SzU Müvelődésügyi Minisztériumában; a Lenin Könyvtár a könyvtárak módszertani és konzultációs központja is legyen, a müszaki könyvtárakra nézve ezt a funkciót a SzU Állami Nyilvános Müszaki Könyvtára lássa el; az uj lakótelepekre könyvtárat is tervezzenek; létesitsenek a könyvtárak mellett könyvtári tanácsokat; a könyvtárellátó ne küldjön könyvet rendelés nélkül; szervezzék meg a központi osztályozást és katalogizálást; minden olvasó használhasson bármilyen szervhez tartozó nyilvános könyvtárat.

Emeljünk ki néhányat az egyes részfeladatokra vonatkozó intézkedések közül:

A KÖZMÜVELŐDÉSI könyvtárakra nézve különösen lényegesek "Az egységes közmüvelődési könyvtárhálózat megszervezésének irányelvei" (108-110. p.), amelyeket a Szakszervezetek Központi Tanácsa és a SzU Müvelődésügyi Minisztériuma adott ki 1966 októberében. Ez a dokumentum - amelynek teljes szövegét közölte már a Könyvtári Figyelő (1967. 5.sz. 270-274. p.) - kimondja, hogy az általános gyüjtőkörü közmüvelődési könyvtárak egységes hálózatot alkotnak, függetlenül attól, hogy milyen szervhez tartoznak; megszabja, hogy egymástól milyen minimális távolságra és mekkora lakosság ellátására lehet egy községben vagy városban több könyvtárat is fenntartani; meghatározza az állomány normáját (lakosonként 5 könyv, ebből minden 14 éven aluli gyermek-

* Rukovodjasczie materialü po bibliotecsnomu delu. Szpravocsnik. Szoszt. N.F. Gavrilov. Izd. Kniga. Moszkva 1968. 269 p. (Helyrendi száma a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 2-3305.)

re számitva 5 gyermekkönyv). - Uj távlatok felé mutat a SzU Müvelődésügyi Minisztériumának 1967. febr. 21-i rendelete, amelynek értelmében (101. p.) kisérleti és kutatómunkát kell szervezni a lakosság központositott (fiókrendszerü) könyvtári ellátásának érdekében, mert igy lehet a könyvtári állományt a legteljesebben gyarapitani és kihasználni.

A MÜSZAKI TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÁS országos rendszerének kiépitése kapcsán a SzU Müvelődésügyi Minisztériumának kollégiuma 1967. szept. 8-án külön határozatban (56-70. p.) részletezte az általános tudományos könyvtárak idevágó feladatait a gyarapitás, a központi katalógusok, a könyvtárközi kölcsönzés, az egységes tájékoztató bibliográfiai szolgáltatások, a tájékoztató kiadványok rendszere, a tájékoztató munka módszerei, a könyvtári munkafolyamatok gépesitése és automatizálása, a müszaki tájékoztatási szervekkel és szakkönyvtárakkal való kapcsolatok terén. (A határozat szövegét lásd: Könyvtári Figyelő, 1968. 2/3.sz. 106-121.l.) - Sajnálnunk kell, hogy nem közli a kiadvány magát "A müszaki tudományos tájékoztatás országos rendszeréről" c. 1966. nov. 29-i minisztertanácsi határozatot, holott ez közvetlenül is igen fontos a könyvtárügy szempontjából. (Részletes ismertetése: Tudományos és Müszaki Tájékoztatás, 1967. 2.sz. 103-112.l.)

A GYERMEKEK könyvtári ellátásának javitására is több intézkedés történt. Az OSzSzSzK müvelődésügyi miniszterének 1960. szept. 8-i rendelete értelmében a könyvtárak gyarapitási keretének legalább 30 %-a a gyermekrészleget illeti meg, s a gyermekrészleg nélküli falusi könyvtárakban is a keretnek legalább 25-30 %-át kell gyermekirodalom beszerzésére forditani (33. p.). - A SzU müvelődésügyi minisztere 1965. ápr. 19-én elrendelte, hogy mindenütt létesitsenek (ahol erre még nem került sor) köztársasági, megyei, járási, nagyvárosokban városi gyermekkönyvtárat, amely módszertani központul is szolgál; a falusi könyvtárakban is szervezzenek gyermekrészleget; gondosabban foglalkozzanak a IX-X. osztályos tanulókkal, esetleg külön ifjusági részleg keretében (37. p.).

SAJÁTOS jellegénél fogva érdemel külön említést néhány dokumentum. Egy 1967. évi határozat (88-92. p.) a könyvtárellátó vállalatok szerepéről és munkájuk problémáiról ad képet. - Egy 1965. évi rendelet szerint csereállományt szerveznek minden köztársasági és megyei könyvtár gyarapitási osztálya keretében; az osztály nyilvántartásba veszi az illető terület könyvtáraiban elfekvő többespéldányokat vagy nem a könyvtár profiljába vágó anyagot, katalógust vezet ezekről, nyilvántartást az igényekről, s igy megszervezi a cserét, illetve a fölösleges anyag ingyenes átadását a megfelelő könyvtár számára; országos méretekben a Lenin Könyvtárhoz tartozó Központi Csereállomány irányitja ezt a munkát (122-127. p.). - 1967-ben a SzU Müvelődésügyi Minisztériuma a könyvtárak állományának felmérése alapján az állományok ujrafelosztását vette tervbe, az egyes járásokon, városokon, megyéken, köztársaságokon belül (99-100. p.). - A társadalomnak a könyvtári munkába való intenzivebb bevonását szolgálja a könyvtári tanácsok létesitése (150-151. p.). - Önálló társadalmi könyvtárat is lehet alapitani, elsősorban a lakosság és társadalmi szervek által adományozott könyvekből, ha nincs a közelben közület által fenntartott könyvtár, és az önkéntes könyvtárosok által kezelt állomány legalább 300-500 kötetre rug (146-147. p.).

Rendelkezéseket találunk a gyüjteményben a könyvtárak egyes tipusairól: a felsőoktatási és középfoku szakoktatási intézetek könyvtárairól, a mezőgazdasági, az orvosi, a szakszervezeti, az iskolai könyvtárakról. Megtaláljuk benne a szövetséges köztársaságok könyvtárának, a megyék és autonóm köztársaságok könyvtárának, ugyanezen egységek gyermekkönyvtárának szervezeti mintaszabályzatát. Külön utasitások szabályozzák részletesen az egyes munkafolyamatokat - a gyarapitást, az állomány megőrzését, a katalógusok vezetését; meghatározzák a folyamatok normáit (lásd Könyvtári Figyelő 1967. 3.sz. 183-211. p.). Képet kapunk végül a könyvtárosok besorolásának rendszeréről és bérkategóriáiról is.

(kd)

Nemzetközi és összehasonlító könyvtárügyi csoport az angol Library Association-ben

Hivatalosan 1968. január 1-én alakult meg a Library Association keretében az International and Comparative Librarianship Group (ICLG). Megalakulását három olyan könyvtáros kezdeményezte, akik a londoni North-Western Polytechnic School of Librarianship-ről kerültek ki, az összehasonlító könyvtártudományi kutatások egyik úttörőjének, Simsovának a tanitványai voltak. A most megindult összehasonlító könyvtártudományi folyóirat legelső számában ismerteti egyikük a Csoport megalakulásának történetét. (CLEEVE, Marigold L.: International and Comparative Librarianship Group 1967-1968. = International Library Review, 1969. 1.no. 93-96.p.)

Az angol könyvtári életben az utóbbi időben megnőtt az érdeklődés más országok könyvtárügye iránt. A North-Western Polytechnic School mellett két másik könyvtárosképző intézetben is inditottak összehasonlító könyvtártudományi kollégiumokat. A LA olcsó külföldi utakat szervezett tagjai számára és angliai körutazásokat külföldi könyvtárosok számára. Egyre több könyvtári intézmény kereste az együttmüködés lehetőségét a hasonló területen dolgozó külföldi könyvtárosokkal. Igy ébredt fel az igény arra, hogy e kapcsolatok ápolása szervezett formát kapjon.

A három tagu szervező bizottság meghivására 1967 márciusában Nagy-Britannia minden részéből több mint 50 könyvtáros jött össze, s elhatározták, hogy javasolják a LA-nek a Csoport megalakitását. Megbeszélésükről "Focus on International and Comparative Librarianship, 1.no." c. publikációban tájékoztatták a terv iránt érdeklődőket és a könyvtárosképző intézeteket. Erre és a szaklapokban megjelent közleményre válaszul sok könyvtáros ajánlotta fel közremüködését mind az öt világrészből. A LA hozzájárult ahhoz, hogy szervezete keretében megalakuljon az uj csoport. A szervező bizottság közben még két értekezletet rendezett nemzetközi könyvtártudományi kérdésekről, ezek anyagát a "Focus" 2. számaként tette közzé.

A Csoport 1968 folyamán nyilvántartást készitett a külföldi könyvtárakkal kapcsolatban álló, a külföldi könyvtárügyről tájékozott szakemberekről. Ennek a nyilvántartásnak már gyakorlati hasznát is vették az összehasonlító könyvtártudománnyal foglalkozó kutatók. Az ilyen tárgyu, különböző könyvtárosképző intézetekben folyamatban lévő vagy befejezett kutatások jegyzékét a "Focus" 3. és 4. száma közölte.

A Csoport tervei között szerepel még a külföldi tanulmányutak szervezése, a külföldre készülő angol és Angliába készülő külföldi könyvtárosok nyilvántartása, a külföldi könyvtárügyre vonatkozó gyüjtemény szervezése a LA könyvtárában, a szakfolyóiratok nemzetközi rovatának támogatása, a "Focus"-nak folyóirattá fejlesztése, tervezet kidolgozása az angol és külföldi könyvtárosok közötti kétoldalu kapcsolatok kiépitésére.

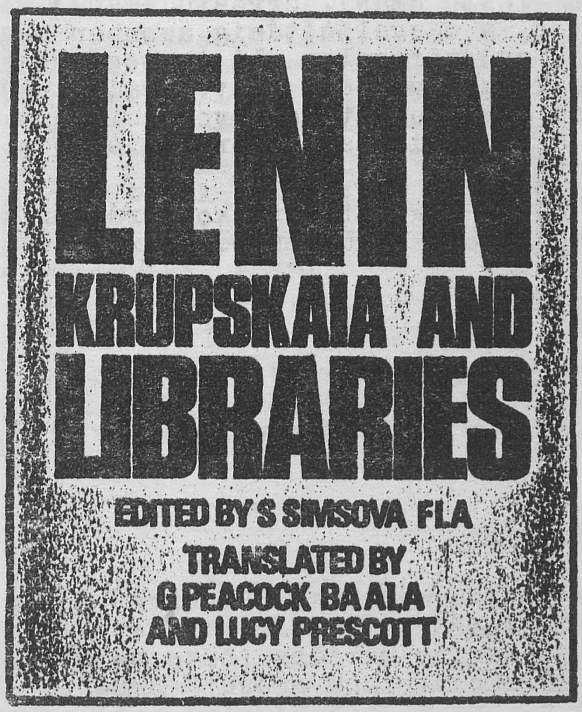

"World Classics of Librarianship" cimmel inditott könyvsorozatot 1968-ban, S. SIMSOVA szerkesztésében a londoni Bingley kiadó.

Az első kötet cime: "Lenin, Krupszkaja és a könyvtárak" (Lenin, Krupskaia and Libraries, 73 p.). Részleteket tartalmaz Lenin 17 tanulmányából, Krupszkajának Lenin könyvtárügyi elgondolásait elemző cikkéből, Leninre és Krupszkajára vonatkozó, könyvtárügyi kérdésekhez kapcsolódó visszaemlékezésekből.

A második kötet cime "Rubakin és a bibliopszichológia" (Nicholas Rubakin and Bibliopsychology, 76 p.). Tartalma: Rubakin két könyvének egy-egy részlete és egy általa szerkesztett, "Olvasó, ismerd meg magad" c. kérdőiv szövege, valamint egy hozzá irott levél és fia által készitett rövid életrajza.

A terv szerint a következő két kötet Walter Hofmann és H.E. Akerknecht munkásságáról, illetve Gorkij könyvtári vonatkozásu irásairól ad képet.

(Itt emlitjük meg, hogy lapzárta után jutott el hozzánk a "Lenin i bibliotecsnoe delo" cimü szovjet kiadvány - szoszt. K.I. Abramov, G.P. Fonotov, E.D. Jagodina, Kniga, Moszkva, 1969. 407 p. -, amely a hasonló korábbi gyüjteményeknél sokkal gazdagabb, a lehetőséghez képest jes összeállitást nyujt Lenin könyvtári vonatkozásu irásaiból. Következő munkban részletesen ismertetni fogjuk. - A szerk.)

A KMK Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztálya összeállitotta "A gyüjtőköri együttmüködés jelenlegi helyzete és a továbbfejlesztés lehetőségei" c. dokumentumot (helyrendi száma a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 4-3426). A kiadvány az egyes kooperációs körök tevékenységének részletes ismertetése után megállapitja, hogy 11 tudományág területén (állam- és jogtudomány, biológia, filozófia, pszichológia, fizika, kémia, közgazdaságtudomány, statisztika, matematika, nyelv- és irodalomtudomány, történettudomány) jól funkcionáló gyüjtőkörök vannak, jó uton halad a könyvtári bázis megteremtése. Ezekben a kooperációs körökben már a közeljövőben napirendre kerülhet a tájékoztatás kooperációja irányelveinek elméleti és módszertani kidolgozása.

Három tudományágban (mezőgazdaság, neveléstudomány, orvostudomány) foglalkoztak a gyüjtőköri kooperáció kérdésével, a megvalósitásig azonban még nem jutottak el. Megoldatlan a "művészetek" gyüjtőfogalom alá tartozó négy tudományterület (film-, szinház-, zene- és képzőművészet) könyvtárainak gyüjtési együttmüködése, valamint a földrajz és a müszaki tudományok helyzete. Megszervezésre várnak még a csillagászat, a geológia, a metecrológia és a szociológia kooperációs körei is.

A dokumentum függeléke bibliográfiát közöl a gyüjtőköri kooperációs körök kiadványairól, és ismerteti a hazai gyüjtőköri együttmüködés irodalmát.

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLEMÉNYEI

A LISA ÉS A TÖBBIEK cimü cikkünkbe (1969. 1. sz.) tárgyi tévedés került. A Library and Information Science Abstracts ugyanis nem közös angol-amerikai kiadvány, hanem a Library Science Abstracts utóda, amelyet az angol Library Association ad ki (egy másik angol szerv, az ASLIB közremüködésével). Semmi szervezeti kapcsolata nincs az Information Science Abstracts cimü amerikai folyóirattal, amely szintén 1969-től jelenik meg uj nevén, a Documentation Abstracts utódaként. - Ezuton is megköszönjük T. Edwardsnak, a LISA szerkesztőjének, hogy a tévedésre figyelmünket felhivta és velünk a tényállást közölte.

TÁJÉKOZTATÓ MUNKA A KÖZMÜVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAKBAN cimü cikkünkhöz (1969. 2/3. sz.) többen hozzászóltak. Elnézésüket kérjük azért, hogy irásuk megjelenésére csak az 1970. évi 1. számban kerül sor - részben a 4. szám tulzsufoltsága miatt, részben pedig azért, mert igy együtt közölhetjük a cikkel kapcsolatos vita anyagát, bevárva a későbbi hozzászólásokat is.

Tájékoztatási igények a közművelődési könyvtárakban

HALÁSZ Béla – KATSÁNYI Sándor

A tájékoztatás minden könyvtártipusnak egyre fontosabb feladatává válik. A szakkönyvtárak terén számos vizsgálat foglalkozott már a tájékozódási igényeknek s azok kielégitésének elemzésével, a közművelődési könyvtárakban azonban csak a legutóbbi időkben kezdték kutatni a sajátosan közművelődési jellegü tájékoztatási igényeket. Ezek jellegükben több vonatkozásban is eltérnek a szakkönyvtárakban jelentkező információs szükséglettől, ezért a vizsgálódásnak először a felmérés sajátos módszereit kell megtalálnia. Erre tettünk kisérletet, mikor különböző felmérések felhasználásával, különböző megközelitési utakon próbáltuk a nagyobb közművelődési könyvtárakban jelenleg jelentkező tájékoztatási igényeket számba venni. Megvizsgáltuk

a) egy megyei könyvtárral szemben támasztott társadalmi elvárás, ezen belül a tájékoztatási igény várható fejlődési vonalát,

b) több megyei könyvtár konkrét referenszkérdései alapján a jelenleg is jelentkező igényeket,

c) a könyvtárakon kivüli általános jellegü tájékoztatást nyujtó intézmények munkájából a könyvtárak számára használható tapasztalatokat.

Itt közölt három vizsgálatunk része egy nagyobb dolgozatnak (1). Abban – az itt közölt felmérésekre is támaszkodva – megkiséreltük a tájékoztató szolgálat fejlesztésének utját körvonalazni, különös tekintettel könyvtáraink szervezeti felépitésére.

1. "MIT VÁR ÖN A KÖNYVTÁRUNKTÓL?"

A kérdést olyan szempontból vizsgáltuk, hogy az adott társadalom tagjai milyen tartalommal ruházzák fel a "nagyobb közművelődési könyvtár" fogalmát és ebből adódóan milyen igényekkel lépnek fel vele szemben. Ezt természetesen döntően meghatározza a könyvtár hatósugarába eső társadalom rétegeződése foglalkozási ágak, gazdasági viszonyok, szociális és kulturális állapot szerint. A közművelődési könyvtárról alkotott fogalomról akkor kaphatunk részben megnyugtató képet, ha olyan felmérést végzünk, melynek kérdései kiterjednek egy könyvtári üzem minden területére, amellyel az olvasók találkoznak. Igy a Veszprém Megyei Könyvtárban 25 kérdésből álló kérdőivet adtunk személyesen az olvasók kezébe és 1000 kitöltött, megválaszolt lapot gyüjtöttünk össze (lásd a függeléket). Ebből meglehetősen nagy biztonsággal lemérhető az olvasó könyvtári tagok felfogása. Azonnal idekivánkozik az ellenvetés is: ezek száma az adott társadalmi csoportnak csak mintegy 10 százalékát teszi ki, és talán még érdekesebb lenne a 90 százalék véleményét megismerni, hiszen a fejlődés lehetőségét ennek a rétegnek kezdő, középszintü és haladó olvasói adják. Ezt figyelembe véve felmérésünket igyekeztünk ugy irányitani, hogy a könyvtári tagság skáláját minél jobban kiterjesszük, különösen hangsulyozva a végpontot. Arra törekedtünk, hogy a megkérdezettek száma és a könyvtári tagság ideje forditottan legyen arányos. Lineárisan ábrázolva:

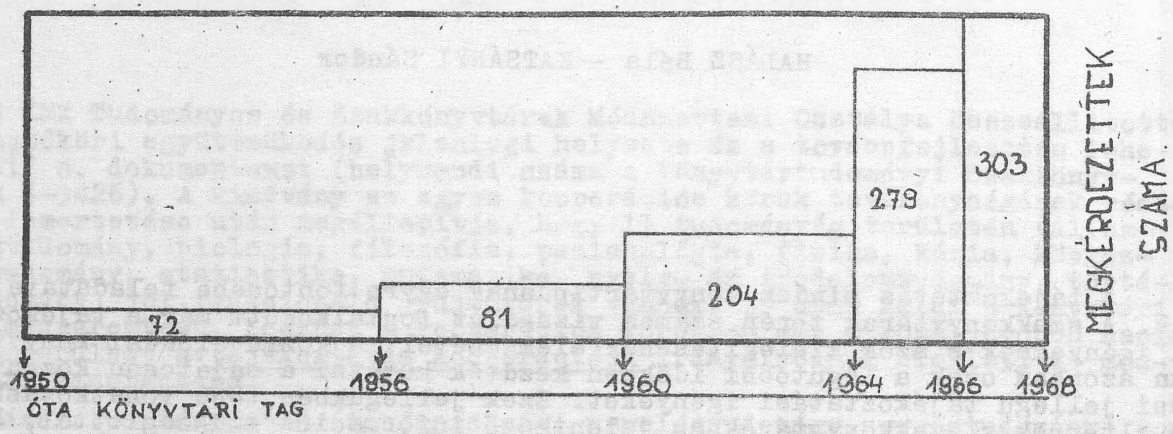

1. ÁBRA

Az ábrázolásból világosan látszik, hogy a megkérdezett olvasók jelentős része tulajdonképpen ugy tekinthető, mint "nem könyvtári tag", akinek a könyvtárról alkotott elképzelését még nem befolyásolta a könyvtár gyakorlata.

Ezek után azt kell megvizsgálni, kik és milyen céllal keresnek fel közmüvelődési könyvtárakat. A válasz világosnak látszik: könyvet kölcsönözni, prézens anyagot és folyóiratokat helyben olvasni (lásd a kérdőiv 11. pontját).

A könyvtár felkeresésének döntő inditéka:

1. könyvet cserél	424
2. helyben olvas könyvet	116
3. helyben olvas folyóiratot	445
4. tanul	15

Tekintettel arra, hogy az egyes válaszadási lehetőségek nem zárják ki egymást, az abszolut számok nem mondanak sokat. Még igy is feltünő azonban a "tanul" kategória alacsony száma. Ennél a kérdéscsoportnál viszont döntő tényező a könyvtári környezet. Konkrét esetünkben a Veszprémi Megyei Könyvtárnál a felmérés idején a rossz elhelyezési körülmények majdnem kizáró okként szerepeltek (hiszen pl. a helyben olvasás nagyrészt a gazdag folyóirat-állományra korlátozódott, mint ahogy azt magas száma mutatja is; ez azonban egyben meggátolt a könyvkölcsönzésen kiyül más tájékozódási lehetőséget). A folyóiratolvasás 445-ös száma viszont ékes bizonyitéka annak, hogy az uj olvasók jelentős részének a könyvtár használata folyóiratokból való informálódást jelent. (A könyvtár 1968 juliusában uj helyiségbe költözött, ahol megvannak a helyben olvasás feltételei. A helyben olvasók, ezen belül a tanulók száma azonnal ugrásszerüen emelkedett.)

Az összefüggések miatt a könyvtár látogatóinak számát helyesebb igy ábrázolni:

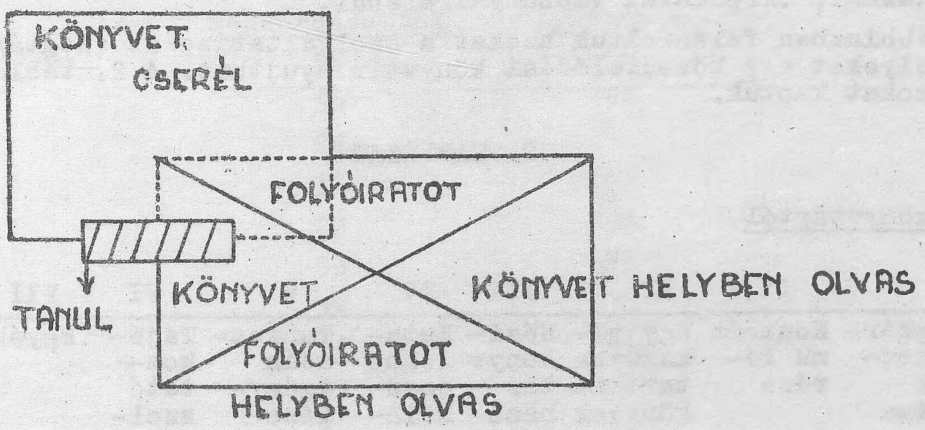

2. ÁBRA

A hagyományokat követnénk azonban, ha belenyugodnánk abba, hogy ilyen mereven nézzük egy könyvtár vonzását. Hiszen éppen azt akarjuk bebizonyitani, hogy a társadalom tagjait rendkivül sokrétü érdeklődés és elsősorban tájékozódási igény vezérli, amikor egy könyvtár tagjai lesznek, vagy csak egyszerüen felvilágositást kérnek a könyvtártól, könyvtárostól. Ennek bizonyitására felmérésünk anyagát megpróbáltuk speciálisan csoportositani, és viszonyitani egymáshoz az alábbi tényezőket:

1. a könyvtár hatósugarába tartozók megoszlása foglalkozási áganként; 2. a megkérdezettek foglalkozása; 3. a könyvtár látogatásának konkrét célja; 4. elvárás a könyvtártól.

Az összehasonlitást és a következtetések levonását összefoglaló táblázatok alapján végeztük.

1. TÁBLÁZAT

Veszprém város lakosainak megoszlása szakmánként:

	Összes:	Ebből megkérdezett:
1. Fémipari dolgozó	600	54
2. Elektromos szerelő	240	30
3. Gépkocsi szerelő, vez., MÁV	410	24
4. Épitőipar	500	36
5. Faipar	280	28
6. Mezőgazdaság	440	33
7. Vegyész	330	39
8. Pedagógus	400	24
9. Egészségügyi	400	39
10. Államigazgatási vezető	270	21
11. Vállalati vezető	150	36
12. Középiskolai tanuló	5568	348
13. Főiskolai, egyetemi hallgató	600	69
14. Egyéb (2)	22812	219

A megoszlás némiképp különbözik azoktól a könyvtári statisztikáktól, melyek a hagyományos kategóriák szerint mérik fel olvasóikat. A változtatásra azért volt szükség, mert véleményünk szerint összehasonlitásunk csak

akkor lesz helyes, ha általános kategóriák helyett egy adott település speciális gazdasági, társadalmi viszonyaira épül.

A továbbiakban felsoroltuk azokat a szolgáltatásokat (legtágabb értelemben), melyeket egy közművelődési könyvtár nyujthat. A 2. táblázaton látható válaszokat kaptuk.

2. TÁBLÁZAT

Elvárás a könyvtártól

		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Foglalkozás	Megkérdezettek száma	Konkrét mü kérése	Egy témakörbe tartozó könyvek kérése	Kézikönyvtár használata	Katalógus használata	Tanácsadás igénylése	Tájékoztató szolgálat igénybevétele	Egyéb	Összesen
1.	54	15	50	11	20	32	28	-	156
2.	30	8	26	6	12	13	15	-	80
3.	24	7	21	4	11	13	16	1	72
4.	36	13	32	10	15	14	18	2	104
5.	28	11	23	11	12	17	13	1	88
6.	33	16	20	10	15	10	15	3	89
7.	39	25	32	18	19	11	16	10	132
8.	24	14	22	9	8	9	19	15	96
9.	39	13	31	10	18	13	15	2	102
10.	21	10	15	7	8	9	15	3	67
11.	36	20	33	10	14	20	20	5	122
12.	348	181	325	105	158	160	195	69	1193
13.	69	49	62	31	47	28	29	5	251
14.	219	150	187	142	116	52	64	34	745
Összesen:	1000	532	879	384	473	401	478	150	3297

Könnyü belátni, hogy ha a könyvtár látogatásának célja kizárólag a kölcsönzés lenne, akkor a 2. táblázat I. és II. oszlopa döntő mennyiségi fölényben lenne, egyes oszlopok pedig egészen üresek lennének. Ezzel szemben azonban ha csak egyszerüen összeadjuk az I. és II. oszlopot, valamint a másik ötöt, az utóbbi lényegesen többet tesz ki.

Az egyik legdöntőbb azonban a megkérdezettek és a feleletek összegének egymás mellé állitása, amely azt tükrözi, hogy a könyvtárral szemben támasztott igény messze tulhaladja az egyszerü könyvkölcsönzői funkciót. Hiszen ha ez igy lenne, akkor a következő táblázat két oszlopának egyformának vagy legalábbis közel azonosnak kellene lennie. Ezzel szemben:

3. TÁBLÁZAT

Megkérdezettek	Feleletek száma
54	156
30	30
24	72
36	104
28	88
33	89
39	132
24	96
39	102
21	67
36	122
348	1193
69	251
219	745

Összegezve a 3. táblázatot és ezt összehasonlítva a minimális és maximális lehetőséggel, ezt kapjuk:

1000 ——— 3297 ——— 7000
minimális reális maximális

Az eddig ismertetett táblázatok abszolut számokban kifejezett képet nyujtanak egy nagyobb közművelődési könyvtár olvasóiról. Mivel azonban arról akarunk képet adni, hogy mennyire összetett és milyen széles körü a könyvtárakkal szemben általában támasztott információigény, előnyösebbnek látszik, ha az eddigi, abszolut számokkal készült táblázatokat átalakitjuk viszonyszámos, csak az egész átlagát figyelembe vevő kimutatásokká, és ezekből próbálunk következtetéseket levonni. Módszerünk az, hogy 1000-hez viszonyitunk és csak ennek átlagát vesszük figyelembe, elhanyagolva a lehetséges, tételek közötti eltéréseket.

4. TÁBLÁZAT

Elvárás a könyvtártól

Foglalkozás szerinti megoszlás Veszprémben	Megkérdezettek foglalkozás szerint	Konkrét mü kérése	Egy témakörbe tartozó könyvek kérése	Kézikönyvtár használata	Katalógus használata	Tanácsadás igénylése	Tájékoztató szolgálat igénybevétele	Egyéb	Összesen
1. 1000A*	90A	48	80	34	42	36	42	13	295
2. 1000B	120B	69	106	44	48	52	52	18	389
3. 1000C	60C	32	53	23	24	28	28	9	197
4. 1000D	70D	37	61	26	28	32	32	10	226
5. 1000E	120E	69	106	44	48	52	52	18	389
6. 1000F	60F	32	53	23	24	28	28	9	197
7. 1000G	100G	53	88	38	40	47	47	15	328
8. 1000H	60H	32	53	23	24	28	28	9	197
9. 1000I	100I	53	88	38	40	47	47	15	328

	Foglalkozás szerinti megoszlás Veszprémben	Megkérdezettek foglalkozás szerint	Konkrét mű kérése	Egy témakörbe tartozó könyvek kérése	Kézikönyvtár használata	Katalógus használata	Tanácsadás igénylése	Tájékoztató szolgálat igénybevétele	Egyéb	Összesen
10.	1000J	90J	48	80	34	42	36	42	13	295
11.	1000K	140K	74	123	52	56	66	66	21	525
12.	1000L	160L	85	141	61	64	75	75	24	525
13.	1000M	120M	69	106	44	48	52	52	18	389
14.	1000N	10N	5	9	4	4	5	5	1	33

* A betüjelzetek a foglalkozásokat jelölik az 1. táblázat sorrendjében.

A ma emberének érdeklődése tehát igen változatos formákban kapcsolódik a közművelődési könyvtárhoz. A természetes fejlődés a maximális elvárás - tehát a jelenlegi szolgáltatások valamennyi fajtájának általános igénybevétele - felé halad. Idővel szükségessé válik majd a szolgáltatások skálájának kiszélesitése vagy egész strukturájuk megváltoztatása is.

2. ÖTSZÁZ INFORMÁCIÓ.
REFERENSZKÉRDÉSEK HÁROM MEGYEI KÖNYVTÁRBAN

Az előzőekben egy felmérés alapján elemeztük a közművelődési könyvtárakkal szemben támasztott társadalmi igényt. Ez a kérdés egyik oldala. A továbbiakban ugyanennek a kérdésnek másik vetületét vizsgáljuk: a nagyobb városok könyvtáraiban jelentkező konkrét információs igényeket, a jelenleg ott folyó tájékoztató munkát. Vizsgálatunkhoz a legmegbizhatóbb kiindulási alapot a könyvtárak tájékoztató munkatársai részére feltett kérdések összesitése adhatja. A felmérést igen nehézzé, majdnem lehetetlenné tette azonban, hogy a könyvtárak által adott tájékoztatások nyilvántartását semmiféle rendelkezés, statisztikai kötelezettség nem szabályozza, ezért a különböző könyvtárak igen eltérő módon járnak el. A legnagyobb eltérés a felvett kérdések kiterjedtségében mutatkozik, de a nyilvántartások tartalmilag és formailag is eltérőek. Átvizsgáltuk hat megyei könyvtár tájékoztatási feljegyzéseit, ebből azonban csak hármat találtunk összevonásra és közös vizsgálatra alkalmasnak (Győr, Pécs, Veszprém). Az 1966-67 évek referenszadatait összesitettük, az arányok megőrzése miatt azonban az időhatárban engedményeket kellett tennünk: Pécsett részben kinyujtottuk, Győrött viszont megröviditettük a terminust. Az igy nyert 500 kérdés tehát nem alkalmas arra, hogy a tájékoztató munkát illetően mennyiségi következtetéseket vonjunk le, tükrözi azonban az érdeklődés jellegzetességeit és arányait.

Gondot okozott a kérdések tipizálása. A szakkönyvtári információval foglalkozó irodalom kategóriáit csak részben vehettük át, a közművelődési könyvtárak tájékoztató kérdéseinek felmérése és elemzése terén pedig nem tudtunk kialakult gyakorlatra támaszkodni. Abból indultunk ki, hogy a kérdéseket különböző inditékok hozták létre. Három alapvető igényt különböztetünk meg:

A. a világ teljesebb egyéni megismerésének vágya (vonatkozik a természeti-technikai jelenségek körére és a társadalmi-kulturális életre is);

B. a munkavégzésből származó igények;

C. didaktikus céllal létrehozott mesterséges információs igények (a szervezett tanulásban résztvevők információigénye).

Az információs igények tipusai

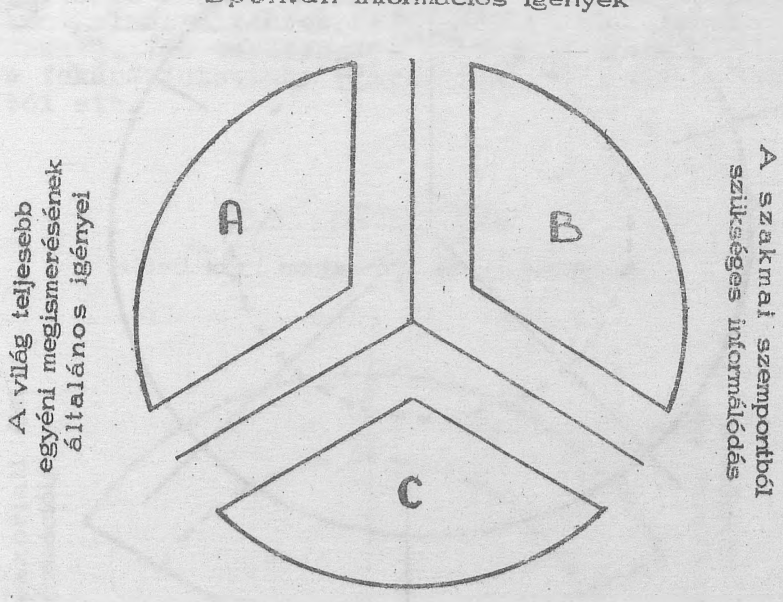

3. ÁBRA

Megjegyezzük, hogy

az A szektor igényeinek kielégitése kizárólagosan közművelődési könyvtári feladat,

a B szektor igényeinek kielégitése szakkönyvtári és közművelődési könyvtári feladat,

a C szektor igényeinek kielégitése iskolai könyvtári és közművelődési könyvtári feladat.

A továbbiakban az informálódás mindhárom területén megkülönböztetünk egy belső kört, melybe az alapvető társadalmi, munkahelyi, iskolai feladatok végzéséhez elsődlegesen szükséges információk tartoznak, és egy dinamikus külső burkot: azoknak az aktiv információigénylőknek a szükségletét, akik láncreakciószerüen uj és uj ismereteket igényelnek. (4. ábra, köv.old.)

Legjobban a didaktikus igények példája világitja meg a két réteg jellegzetességét: a tanterv által előirt kötelező tananyag és az ezzel kapcsolatos információs igények képezik a belső kört; a különböző tanulmányi versenyek, pályázatok, vizsgadolgozatok igényei a külsőt. Az "A" szektor egy példájával: az általános müveltség, idegenforgalom, turisztika által megkövetelt helyismeret a belső körhöz tartozik, egy helyismereti pályázat kidolgozójának igényei már a külsőhöz. A két kör elhatárolása mesterkéltnek tünhet, de a tájékoztató szolgálat gyakorlati müködése szempontjából igen lényeges. A belső kör felel meg a SALLAI István által "kerületi jelentőségü" könyvtárnak nevezett intézmény tájékoztatási szintjének (eligazitás az érettségineк megfelelő szinvonalig, illetve a szakmunkás szintjén). A központi könyvtárak viszont (mint az általunk vizsgáltak) mindkét kör ellátására hivatottak (3).

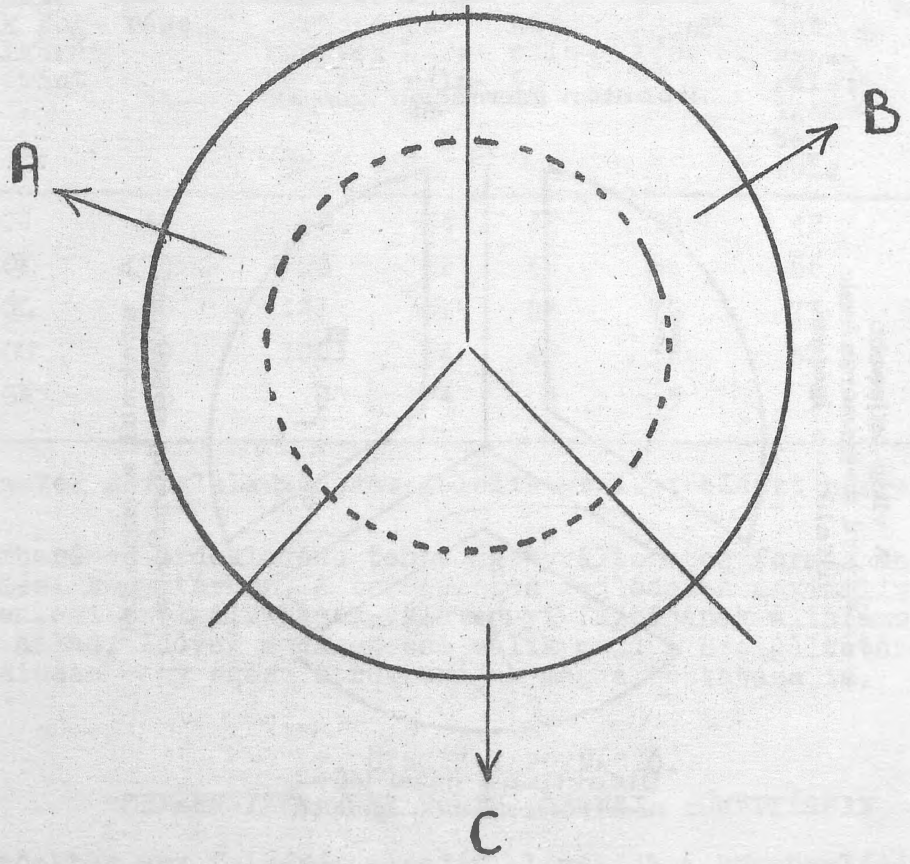

4. ÁBRA

2.1 A VILÁG LEGTELJESEBB EGYÉNI MEGISMERÉSÉNEK IGÉNYE. "A" SZEKTOR

Ez a legjellegzetesebben közművelődési igény, kielégitése a közművelődési könyvtár legsajátosabb funkciója. Mint várható is volt, az ilyen jellegü kérdések tették ki az összes nyilvántartott kérdés felét.

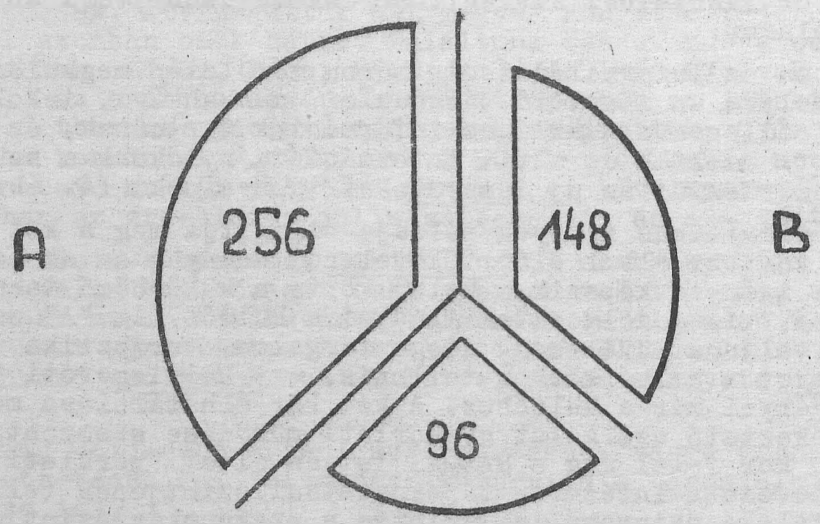

5. ÁBRA

A szektoron belül különbséget teszünk azok közt, akik a gyakorlati élet valamilyen területén kívánnak tájékozódni és azok közt, akiket a kulturális élet jelenségei érdekelnek. Mindkét csoportban megtaláljuk a mindennapi életben való eligazodáshoz szükséges alapkérdéseket ("belső kör"). Nagyszámu, egyszerübb kérdés tartozik ide. Megtaláljuk ugyanakkor a speciálisabb téma iránt elmélyültebben érdeklődőket is, (magasabb szintü kérdések, "külső burok"). Ide tartoznak a különböző hobbyk hódolói és az önmüvelés magasabb fokára jutottak: pályázatok irói, öntevékeny müvészeti csoportok irányitói stb.

"A" SZEKTOR

Külső kör: magasabb szintü kérdések

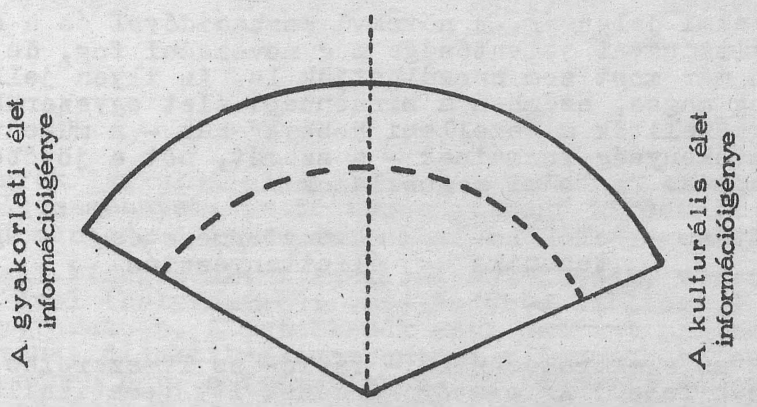

Belső kör: alapvető tájékoztatás

6. ÁBRA

2.11 A gyakorlati életben való eligazodás kérdései

Ilyen kérdések pl.: Mi a cime egy intézménynek? Mit tartalmaz egy jogszabály? Tanácskérés egy müvelődési ház bevakolásához, stb.

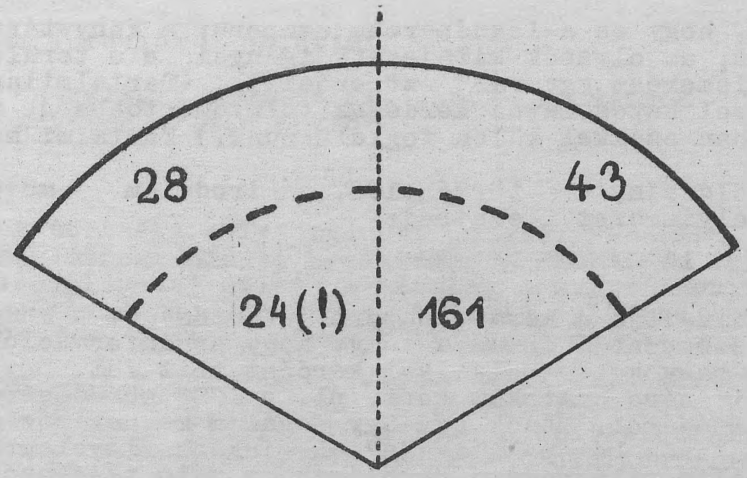

7. ÁBRA

E kategória legszembetünőbb vonása mennyiségi aránytalansága. Jellegénél fogva azt várnók, hogy ez lesz a szektoron belül a legnépesebb csoport: ellenkezőleg, a legkisebb. Részben magyarázza ezt az aránytalanságot

a sok ide tartozó, efemernek hitt kérdés és válasz, amely nyilvánvalóan nem került feljegyzésre. A nyilvántartott kérdések azonban másra is engednek következtetni. Ilyen egyszerü gyakorlati kérdéseket a könyvtárban sokan azért nem tesznek fel, mert nem tudják, hogy feltehetik. Ahol az ellenkezőjéről győződnek meg, ott az érdeklődés is megnő, mint pl. Pécsett a jogszabályok iránt. Maguk a könyvtárak sem propagálják azonban ilyen jellegü szolgáltatásaikat, többnyire csak a tájékoztató munka "felsőbb emeleteit" szokták népszerüsiteni. A kérdések megoszlása:

jogi kérdés	idegen szavak	egészség-ügyi	technikai	egyéb
9	4	2	3	6

2.12 A hobbyk és a könyvtárak

A hobby társadalmi jelenség. A növekvő szabadidővel és a munkakörnek fokozódó specializáltságával jelentősége még növekedni fog, de jelentkezését a könyvtárakban már most sem becsülhetjük le. Az ilyen jellegü kérdések száma viszonylag magas, szemben a mindennapi élet egyszerübb gyakorlati kérdéseivel. Megközelitik a "szellemi hobbyk"-nak - a mükedvelő alapon üzött kulturális tevékenység formáinak - a számát, sőt a jövőben könnyen tul is léphetnek rajtuk. Tartalmi megoszlásuk:

házépités	elektro-technika	növénytermesztés, állattenyésztés	egyéb
3	14	5	6

Legjelentősebb az elektrotechnika - rádió- és TV-szerelés - iránti érdeklődés. (A kérdések fele.) Az amatőr kérdések itt tematikailag és szintben gyakran megközelitik a szakemberekét.

Fel kell figyelnünk a házépitéssel kapcsolatos igényekre. Növekedik a vikendház-épitők érdeklődése, ezzel párhuzamosan a gyakorlati kérdéseken tul az olyan esztétikai jellegü kérdések száma, melyek megválaszolására a könyvtárakat hazai és külföldi könyv- és folyóiratállományuk képessé teszi. A könnyen tipusba sorolhatók mellett megtaláljuk itt az egészen speciális érdeklődést tükröző kérdéseket, pl. az orgonakészités technikájáról, a szőnyegkészitésről, az élő szervezet kibernetikájáról, stb.

2.13 A társadalmi-kulturális életben való tájékozódás kérdései

Nem meglepő, hogy ez a legnépesebb csoport; a könyvtárosok humán jellegü tájékozottsága, az olvasók kifejezett igényei s e terület politikai jelentőségének felismerése egyaránt ezt erősitik. (Tartalmilag ide tartozik a rejtvényfejtéssel kapcsolatos kérdések tulnyomó többsége is, sajátos jellegük miatt azonban ezekkel külön foglalkozunk.) Tartalmi megoszlásuk:

politika, társ.tud.	földrajz, helyismeret	történelem, életrajz	irodalom	müvészet	egyéb
22	12	22	24	6	15

Jobban megvilágitja a kérdéscsoport jelentőségét a könyvtár kulturpolitikai munkája szempontjából az a tény, hogy az információkérők 1/3-a aktuális politikai vagy kulturpolitikai kérdést tett föl. Egy részük tájékozottsága kiegészitésére adatokat kért, pl. a KGST müködéséről, a "két kultura" vita elinditójáról. Mások egy-egy fogalom meghatározását kérték, pl. "nacionalizmus", "erős kéz politikája". Leginkább figyelemreméltó az a csoport, amely aktuális világnézeti problémákban való tájékozódáshoz kért bővebb irodalmat, pl. a nacionalizmus-vitáról, a katolikus egyház modernizáló törekvéseiről, a Kennedy-gyilkosság okairól. Ez a fontos pont, ahol a könyvtárak politikai feladatukat, tudatformáló szerepüket a legközvetlenebbül betölthetik.

2.14 Rejtvényfejtők

A rejtvényfejtőknek adott és irásban nyilvántartott válaszok száma 60, vagyis minden tizedik kérdést rejtvényfejtő tesz fel. Sőt ténylegesen még többet, hiszen az ilyen kérdések nagy része nem kerül nyilvántartásba, másrészt joggal gyanakodhatunk az egyéb csoportokban is bujtatott rejtvényfejtőre. A rejtvényt mint az információs kérdések inditékát nem lehet figyelmen kivül hagyni. Igaz, hogy ez az információszükséglet "mesterséges"; a rejtvény süritett és játékos formában ismétli meg a valódi élet tudásszükségletét. A müfaj ellen aligha lehet kifogásunk, hiszen az információigények hasonló mesterséges felkeltését végzi didaktikus céllal az iskola is. Hasznos lehet azonban a könyvtárakban jelentkező kérdések nyomán értékelnünk a rejtvényfeladatok tartalmi és módszerbeli jellegét. A rejtvénnyel kapcsolatos kérdések megoszlása:

Politika, társ.tud.	Földrajz	Történelem, életrajz	Nyelv és irodalom	Művészet	Sport	Term. tud., technika
14	11	6	13	9	3	4

A rejtvények tartalmi megoszlása tehát szöges ellentétben áll a korszerü müveltségeszménnyel: az 56 humán jellegü kérdéssel szemben mindössze 4 természettudományos, illetve technikai kérdés szerepelt.

Módszerbeli kifogásunk: a szellemi vetélkedők, versenyek divatja egy kérdés kivételével (helyismereti vetélkedőhöz bibliogr.) egyáltalán nem tükröződik a könyvtárakban. A vetélkedők ezek szerint nem nevelnek önálló tájékozódásra, tehát didaktikus szempontból módszerük erősen vitatható. (Említsünk meg azonban egy, a felmérésben nem szereplő jó példát is: a TV "Fekete-fehér, igen-nem" müsora és a FSZEK együttmüködését.) Hasznos lenne, ha ezeket a kérdéseket éppen a könyvtárosok vetnék fel és elemeznék, hiszen ők azok, akik a rejtvényeket, fejtőröket leginkább képesek a tájékozódási igények egészébe állitva szemlélni.

2.15 A kulturális élet "mükedvelői"

Az alábbiakban azok igényeivel foglalkozunk, akik a társadalmi-kulturális életnek valamely területével behatóbban foglalkoznak, nem foglalkozásuk vagy iskolai tanulmányaik követelményeként, hanem egyéni kedvtelésből. Helyi jellegü pályázatok kiirása, ismeretterjesztő előadások tartása, öntevékeny művészeti csoportokban való részvétel inspirálhatja őket tanulmányaik végzésére:

A könyvtárhoz fordulók csoportjai:

Történeti és kult. történeti kutatók	Népmüvelők, ism. terjesztők	Ujságirók	Müsorösszeállitók
7	11	7	18

A történészek többsége helytörténeti kutató. Témáikkal (pl. Szentkirályszabadja község monográfiája, hegyközségek alakulása Veszprém megyében, a Balaton a zeneirodalomban) szinte kizárólag a megyei könyvtárakhoz fordulhatnak. Számuk állandóan gyarapszik, kutatói felkészültségük szinvonala emelkedik. A jövőben igen komolyan kell ezzel a réteggel számolnunk.

Az ismeretterjesztés részére általában aktiv tájékoztatást nyujtanak a könyvtárak. Itt találjuk a legtöbb - a tájékoztató csoport által összeállitott - ajánló bibliográfiát. (Pl. a modern épitészetről, festészetről, filmművészetről, fotomüvészetről készitett bibliográfiák a győri szabadegyetem részére.)

E csoportba sorolhatjuk az ujságirók speciális érdeklődését is. Tájékozódásuk kenyérkereső munkájukhoz kapcsolódik ugyan, tartalmát és jellegét tekintve mégis a nem-specialisták szabad érdeklődéséhez áll közelebb. A megyei lapok egy részének munkatársai igen intenziven igénybe veszik tájé-

kozódásukhoz a megyei könyvtárak szolgáltatását. A vizsgált könyvtárakon kivül hasonló a helyzet pl. a kecskeméti Megyei Könyvtárban is, ahol az 1966. évi 125 tájékoztatás közül tizenkettőt - 10 százalékot - ujságirók igényeltek. (4) Magától értetődik, hogy az általános jellegü és érdeklődésü vidéki hirlapok rá vannak utalva az általános tájékoztatást nyujtó megyei könyvtárakra. Ha a könyvtár gyors és szinvonalas információkkal tudja segiteni a helyi hirlapot, olyan munkakapcsolat alakul ki, melyet a jövő fejlődés általános modelljének tekinthetünk.

A müsorösszeállitók kérdéseinek közel fele irodalmi szinpadok vezetőitől származik, de számos más szervezet is rendszeresen kér - többnyire politikai és társadalmi ünnepekre - ajánlatokat. (Pl. a KISz a Magyar Népköztársaság évfordulójára, városi népmüvelési felügyelő egy mongol küldöttség fogadására, stb.)

2.2 A MUNKAVÉGZÉSSEL KAPCSOLATOS INFORMÁCIÓIGÉNYEK. "B" SZEKTOR

2.21 A termelőmunkával kapcsolatos kérdések

	Gépészet, gyártástechn.	Elektrotechn.	Épitőipar, vizép.	Bányászat	Alk. mat.	Alk. kémia	Mezőg., élelm. ipar	Egyéb
Kérdések száma	8	9	8	5	4	8	12	4
Kérdezők:								
szakmunk.	5	8	3	?	-	6	8	?
mérnök	3	1	5		4	2	4	
Kérdező int.								
KTSz	1	5	-	-	-	-	-	-
MgTSz	-	-	-	-	-	-	2	-
Nagyüzem, vállalat	3	1	-	-	-	-	-	-
Intézmény	-	1	-	-	-	-	2	-
Kérdés:								
müsz.adat:	3	4	1	1	-	4	1	
szakirod.	6	5	5	4	4	4	9	
ajánl.bibl.	-	-	2	-	-	-	2	

A munkájukhoz segitséget kérő szakemberek általában erős szóródást, egyenletes megoszlást mutatnak. Az egyes szakmák részesedése arányos. A kérdezők közt sok a mérnök, a kérdések közt sok a magas szinvonalu.

A gépészeti anyag a kimondottan gyakorlati jellegü kérdésektől (gabonakombájn átalakitása kukoricaszállitásra) a bonyolult problémák megközelitéséig (ipari formatervezés) terjed. Az elektrotechnika terén mutatkozó nagy érdeklődés szinte kizárólag gyakorlati (szerelői) problémákra irányult. A viszonylag nagy számmal szereplő épitőipari kérdéseket viszont mérnökök és előadók tették fel, épitő szakmunkások csak kismértékben. A bányászati témák a pécsi Szénbányászati Tröszt és a Megyei Könyvtár kivételesen jó kapcsolatát mutatják, máshonnan ilyen igény nem jelentkezett. Érdekes az alkalmazott matematika iránti érdeklődés (mérnökök és előadók részéről). Igen sok kérdés a vegyészet köréből való. Ilyet szinte minden munkakörből feltettek (Uránbánya, Vizügyi Igazgatóság, KÖJÁL, Butorgyár, Muzeum restauráló műhelye). E figyelemre méltó jelenség tanulságait igy vonhatjuk le: a különböző üzemek, intézmények elsősorban akkor fordulnak az általános könyvtárakhoz, mikor szükebb szakterületükön kivül eső problémával találkoznak. Ez a határterület-kutatás valószinüleg egyre gyakrabban fordul a jövőben elő.

A mezőgazdasági igények megitélésénél félrevezető lenne a kérdések - egyébként sem magas - számából kiindulni. Kettő az élelmiszeripar, egy a helyi parkositás köréből való. A 9 szorosan vett mezőgazdasági témából 5 előadónak vagy előadások hallgatóinak készült bibliográfia. A termelés részéről 4 kérdés érkezett, 2 tsz-től, 2 mezőgazdasági mérnöktől. A mezőgazdasági termelőüzemek bekapcsolása a megyei könyvtár tájékoztató szolgálatába tehát még megoldatlan probléma. Hasonlóan problematikus azonban a kisebb üzemek és szakmák bekapcsolása is a könyvtári tájékoztatásba.

2.22 Humán foglalkozásuak részére adott szakmai információk

Az információk megoszlása: pedagógusoknak 25, egyéb humán foglalkozásuaknak 18 információ, a TIT-nek 18 bibliográfia.

A pedagógusok tehát nagyobb mértékben veszik igénybe a tájékoztatást, mint a többi humán foglalkozásuak együttvéve. Kéréseik a következők:

Pedagógiai probléma	Szaktárgyukkal kapcs. Ált. és középisk.	Marxizmus-Leninizmus Esti Egyet. tanárai
8	11	6

A pedagógia alapvető szakkérdései nagy számban szerepelnek (munkára nevelés az óvódában, a gyakorlati foglalkozás módszertana, audio-vizuális oktatás, a fizikatanitás módszertana stb.). Ezeket a kérdéseket részben a pedagógiai főiskolán továbbtanulók tették fel, részben a pedagógus-továbbképzésben résztvevők. Mivel az elképzelések szerint a pedagógusok továbbképzésébe fokozottabban fognak a megyei könyvtárak bekapcsolódni, további növekedés várható. Szaktárgyakkal kapcsolatos kérdést elsősorban az irodalmárok tettek fel, de szerepelnek történészek, földrajzosok, kémikusok is.

Igen fontos szerep vár a megyei könyvtárakra - mint a terület legszinvonalasabb társadalomtudományi könyvtáraira - a megyeszékhelyen lévő Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem tanárainak informálása terén is.

Az egyéb humán vonatkozások közül kiemelkednek a megyei kulturális intézményeknek nyujtott szolgáltatások. A helyi szinház számára pl. nemcsak ajánló bibliográfiák készülnek, hanem a diszletekkel vagy a bemutatandó darab dramaturgiai kérdéseivel kapcsolatos kortörténeti információk is. Szolgáltatást nyujtottak a helyi rádiónak (irodalmi szöveg helyességének megállapitása), a Moziüzemi Vállalatnak (bibliográfia), muzeumnak (technikai kérdés). Nagy számuk miatt külön kell megemlitenünk a TIT előadások részére készitett bibliográfiákat. Nagyobb részük politikai és világnézeti, illetve szépirodalmi kérdéssel foglalkozik (11, illetve 5 bibliográfia).

2.23 Tudományos kutatók kérdései

Mennyiségileg nem emelkednek ki (10 kérdés), mégis külön kell foglalkoznunk azokkal a kutatókkal, akik szakterületükön végzett munkájukhoz kértek segitséget a megyei könyvtáraktól. Budapesti kutatók többizben kértek helyi vonatkozásu életrajzi adatokat; több megyei könyvtár résztvett pl. a Magyar Életrajzi Lexikon helyi anyagának lektorálásában. A helyi kutatók részben szintén helytörténeti adatokat kértek, de az is ismételten előfordult, hogy kutatásaik határterületeihez kerestek anyagot (pl. népmüvelési szakember az iskolaügy történetéről).

Összességében 10 kérdésből 6 helyi vonatkozásu volt, jellegét tekintve pedig a megyei könyvtáraktól magas szinvonalon álló helyismereti tájékoztató szolgáltatást tételezett föl.

2.24 Párt- és tanácsvezetők tájékoztatása

MSzMP részére			Tanácsapparátus részére		
adat-szolg.	bibl. összeállítás		adat-szolg.	bibl. összeállítás	
	egyéni igény alapján	általános ajánló bibl.		egyéni igény alapján	általános ajánló bibl.
5	5	4	2	2	1

A megyei pártbizottságok munkatársaik tájékoztatására, aktuális politikai kérdések részletesebb megvilágitására 14 esetben kértek segitséget. Igen hasznos munkát végeztek a könyvtárak, amikor egy-egy kevésbé feltárt területről nyujtottak adatokat (pl. a Marokkói Kommunista Pártról), vagy amikor az összefoglaló munka megjelenését megelőzve tártak föl egy-egy aktuális témát (a Kinai Kommunista Párt, a VIT története). Máskor egy-egy politikai kérdés legfrissebb irodalmát gyüjtötték egybe az igények szerint, leginkább a pártoktatáshoz kapcsolódva. Nem mulasztották el az aktuális témák általános jellegü ajánló bibliográfiákban történő feltárását sem (vietnami háboru, különböző évfordulók irodalma stb.).

Amilyen örvendetes az MSzMP munkatársainak nyujtott közvetlen segitség és a párt céljait támogató ajánló bibliográfiák viszonylagos magas száma, olyan feltünő a tanácsapparátusnak nyujtott szolgáltatások szegényessége. Azt várnók, hogy a megyei tanács a munkájához elengedhetetlenül szükséges sokrétü információk jelentős részét saját intézményétől szerzi be. Ezzel szemben adatszolgáltatásra mindössze két, részben periferikus jellegü kérdésben került sor (kenyérgabona-fogyasztással kapcsolatos adatok; lakodalmi népszokások - a társadalmi ünnepek előadójának). Személyes kérésre az anyaggazdálkodásról és munkaköri kérdésekről készült irodalomjegyzék.

A megyei könyvtárak igen sok munkát forditanak a megye életével foglalkozó kurrens irodalom friss feltárására. Helyismereti szolgáltatásaikat a kutatók, pedagógusok, ujságirók gyakran igénybe is veszik. Egyetlen feljegyzés sem tanusitja azonban, hogy ezt a gazdag és élő helyismereti anyagot a tanácsapparátus munkájához igénybe vette volna. Ez annál is meglepőbb, mivel 2. táblázatunk szerint az államigazgatásban dolgozók információs igénye nem rosszabb az átlagosnál. Feltétlenül tisztázásra vár: miért éppen azokhoz nem jut el ez a szolgáltatás, akik számára a legfontosabb lenne: a megye vezetőihez?

2.3 AZ ISKOLAI OKTATÁS ÁLTAL KELTETT INFORMÁCIÓS IGÉNYEK. "C" SZEKTOR

2.31 Középiskolák

A kötelező tananyaghoz kapcsolódó kérdések:	A kötelező tananyagon tulmutató tájékoztatás	
	Szakkörök:	Tanulmányi verseny:
27	25	24

Szembeszökő, hogy a kötelező tananyag - amely minden diákot érint - alig vált ki nagyobb érdeklődést, mint a jóval kisebb számu szakkörök vagy a még szükebb körben mozgó tanulmányi versenyek.

Megoszlás tantárgyak szerint:

	Magyar	Történelem	Földrajz	Matematika	Fizika	Kémia	Biológia	Politechn.	Egyéb
Tananyag	21	-	1	-	2	-	1	1	1
Szakkör	14	3	4	-	2	-	-	2	-
Tan.vers.	5	5	4	-	1	5	4	-	-
Összesen:	40	8	9	-	5	5	5	3	1

A magyar és egyéb szakok aránya:

Tananyag	Szakkör	Verseny
21 - 6	14 - 11	5 - 19

Látható, hogy a szakkörök, méginkább a tanulmányi versenyek nemcsak számszerüen váltanak ki aránylag nagyobb érdeklődést, hanem az egyes tantárgyak megoszlása is sokkal arányosabb. A tananyaggal kapcsolatos érdeklődés tulnyomórészt a magyar és világirodalomra korlátozódik (ebből irnak dolgozatot), a szakkörök esetében már a többi tantárgy is felzárkózik, a tanulmányi versenyen pedig egyformán képviseltetik magukat.

2.32 Főiskolák

A főiskolások elsősorban szakdolgozatuk irásakor keresik fel a megyei könyvtárak tájékoztatóit. Segitségkérés szakdolgozathoz 15 esetben, egyéb alkalomból 5 esetben történt. A kérdések tematikai megoszlása:

irodalom	történelem	term.tud.	müszaki tud.	mezőgazd.	pedagógia	egyéb
4	5	3	3	2	1	2

Figyelemreméltó a sok helytörténeti tanulmány. Egyes főiskolák tudatosan ajánlanak vidéki hallgatóiknak lakóhelyük feltárásával kapcsolatos témákat. A dolgozatok egynegyede ilyen jellegü (pécsi bányászmozgalmak, veszprémi sajtó- és szinháztörténet, ill. falumonográfiák).

3. BUDAPEST 170-000.
ÁLTALÁNOS TÁJÉKOZTATÁS A KÖNYVTÁRAKON KIVÜL

Az eddigiek során a könyvtárak által nyujtott általános tájékoztatást vizsgáltuk. A tájékoztatás iránti társadalmi igényről azonban ez nem nyujt teljes képet. "A modern társadalom olyan intézményeket, sőt olyan intézmények rendszerét hozza majd létre, amelyek nem rangsorolnak különböző inditéku tudásigény között, hanem a lehető leggyorsabban igyekeznek kielégiteni azt... Ezek a nevesincs intézmények törvényszerüen létrejönnek, ugy, hogy a tájékoztatási alapjukul szolgáló irodalomgyüjtemény csupán járulékos részük lesz, hacsak a közmüvelődési könyvtárak mielőbb nem változtatják meg ‚széplelkü' elveiket." (5) Az idézetet meggyőzően támasztja alá az a meglepő adat, hogy ma Magyarországon a legnagyobb tömegü általános tájékoztatást nem könyvtár, hanem egy kimondottan müszaki hirközlési apparátus, a Posta adja.

KÜLÖNLEGES TUDAKOZÓ

Érdemes bővebben megismerkedni a Posta tudakozó szolgálatával, ezen belül pedig a különleges tudakozóval. A szolgálatot azzal a céllal hozták létre, hogy választ adjon a telefontulajdonosoknak a készülék üzemével kapcsolatban. Bekövetkezett azonban egy spontán bővülési folyamat, aminek ékes bizonyitéka: ma már a kérdések száma évente 27 millió! Ezeket gépi, illetve manuális szolgáltatásokkal elégitik ki, 20-80 %-os arányban. Az előbbiek: totó-lottó nyerőszámok, normál zenei "a" hang, meseszolgálat, az Országos

Meteorológiai Intézet prognózisa, pontos idő. A manuális keresés alapján szolgáltatott információk igy oszlanak meg:

érdeklődés a telefonelőfizetők adatai iránt	80 %,
érdeklődés utca, házszám és személyek neve iránt	13-14 %,
különleges tudakozódás	5-6 %.

Mielőtt a különleges tudakozóról bővebben szólnánk, próbáljunk feleletet találni arra az izgalmas kérdésre: mi a magyarázata a kérdések rendkivül magas számának. A dolog nyitja talán abban van, hogy a technika századában az embereknek igen erős akusztikus információs igényei vannak. Ha hisszük egy könyvtár tájékoztató szolgálattá való fejlesztésének szükségességét, érdemes erre felfigyelni. Bizonyitani látszik ezt a megállapitásunkat a dániai Könyvtárosszövetség "Vedd fel a telefont és kérdezd meg a könyvtártól!" jelszóval meginditott mozgalmának sikere (6).

A különleges tudakozó évi 330 ezer kérdésének tartalmi megoszlása a következő:

1. Az általános müveltségi igényhez kapcsolódó, elsősorban társadalomtudományi kérdések	60 %
2. Rejtvény	20 %
3. Müsorok	20 %

A Posta már kibővitett müködési szabályzata szerint is csak a harmadik kérdéscsoport megválaszolása lenne feladatuk. Tekintettel azonban, hogy a felekkel nem állnak közvetlen személyes kapcsolatban, egyszerüen nem lehetett megállitani az információk körének kiterjedését. Felmerül egyszer az a kérdés, hogy ha a könyvtárak megfelelő apparátussal rendelkeznének, elárasztanák-e azokat ilyen mennyiségü információs kérdéssel, másfelől az: mennyiben feladata a Postának a mostani formában bizonyos ismeretanyagot közölni, és milyen anyagi eszközök és szellemi bázis áll ehhez rendelkezésére. Információadással 98 munkatárs foglalkozik, ebbe beleértik azonban a müszaki személyzetet, amely számottevő többség. Az adatszolgáltatást, vagyis a közönséggel a kapcsolat tartását 8 munkatárs végzi. Ezek középiskolai végzettséggel rendelkező olyan fiatalemberek, akik ambiciózusan érdeklődnek egy-egy szakterület iránt, továbbtanulásuk azonban valamilyen akadályba ütközött. A Postánál eltöltött bizonyos idő után az illető szakterület "specialistái" lettek, ami gyakorlatilag rendkivül gyors eligazodási készséget, meglepő tárgyi ismeretet és éles memorizáló képességet jelent. Szellemi bázisuk természetesen kézikönyvtár. A 3000 kötetes állomány 70 százaléka a hagyományos prézens anyag. A fennmaradó 30 százalék pedig speciálisan csoportositott: versek, verstöredékek, idézetek, folyóiratcikkek, ujságközlemények, eseménynaptárak stb. A gyakorlat szerint mindössze 350 egységet használnak, melynek döntő többsége könyv. Figyelemreméltó azonban, hogy messzemenően adnak az aktualitásra, köteteiket állandóan kiegészitik, különböző nyilvántartásokat vezetnek. Ilyenek: versidézet 3000, regények, szobrok 2500, budapesti utcák története 4000, ürhajózás 500 cédula.

Azért tartottuk szükségesnek részletesen ismertetni ezt a postai szolgáltatást, mert felmerül a kérdés: hogyan tovább? Fejlesszük ki a tudakozót ilyen mértékben az egész országban (a postának ez különben nincs szándékában), vagy próbáljanak a könyvtárak ezzel a munkával kapcsolatot találni és belőle részt vállalni? Kétségesnek tünik, hogy nálunk járható az az ut, amely egyes fejlett kapitalista országokban bevezetett, mint pl. a francia "s'il vous plait" szolgálat, amely dijazás ellenében dokumentációs kérdéseket is kidolgoz. Véleményünk az, hogy az igények felmérésével, az anyagi eszközök és a szellemi bázis ésszerü egyesitésével, a technikai ellátottság megvalósitásával közmüvelődési könyvtárainkat részben ilyen akusztikus információs igényt kielégitő intézményekké kell tenni.

Összegezésként megállapithatjuk: a társadalom igényli, hogy a tömegkommunikációs eszközökön kivül az egyénileg jelentkezők tájékozódási igényét is intézményesen kielégitsék. Biztosak lehetünk abban, hogy a gyorstájékoztatási intézmények vidéki nagyvárosainkban is létre fognak jönni. Kérdés azonban, hogy a könyvtáraktól függetlenül, vagy azok keretében.

Mi az utóbbi megoldást tartjuk ésszerűnek. Felméréseink azt mutatták, hogy a társadalom a modern közművelődési könyvtárat tájékoztatást nyujtó intézménynek tekinti, és ilyen szolgáltatásait sokoldaluan igénybe is veszi. Ugyanakkor azt is láttuk, hogy könyvtáraink jelenleg a látens információs igényeknek csak kis hányadát elégitik ki. Ujabb tanulmány tudna csak arra válaszolni, hogy nagyobb közművelődési könyvtárainkban milyen ellátottsági és szervezeti változások tennék lehetővé a tájékoztató szolgálat továbbfejlesztését.

FÜGGELÉK.

A VESZPRÉM MEGYEI KÖNYVTÁRBAN VÉGZETT FELMÉRÉS KÉRDŐIVE

VESZPRÉM MEGYEI KÖNYVTÁR
OLVASÓSZOLGÁLATI CSOPORTJA

Kérjük, sziveskedjék a kérdőivet kitölteni és a kölcsönző könyvtárosnak átadni, mert ezzel segitséget nyujt munkánk megjavitásához, amely az Ön igényeinek maradéktalan kiszolgálását jelenti elsősorban.

Sziveskedjék a válaszokat a megfelelő rész aláhuzásával megadni!

1. Életkora: 14 év alatt - 14-18 év között - 18-26 év között - 26-55 év között - 55 év felett
2. Foglalkozása: .....
3. Munkahelye és beosztása: .....
4. Iskolai végzettsége: - általános iskola - középiskola - főiskola, egyetem
5. Mikor iratkozott be a megyei könyvtárba: - 1950 előtt - 1950-1956 között - 1956-1960 között - 1960-1964 között - 1965-1966-1967 -
6. Részt vesz-e szervezett iskolai oktatásban: - igen - alap-közép-felsőfok - nem
7. Megkapja-e a kötelező és ajánlott irodalmat könyvtárunkban: - igen - késéssel - nem
8. Lakása: - Veszprémben - Veszprém járásban - Másutt
   .....
   helység neve
9. Ha veszprémi lakos, hol lakik: - Belvárosban - Dózsavárosban - Ujtelepen - Jeruzsálem hegyen - Kiss Lajos lakótelepen - Veszprém-Külső - Fémfeldolgozói lakótelep
10. Általában milyen időközökben keresi fel könyvtárunkat: - hetente - háromhetente - ennél ritkábban
11. Milyen célból jön a könyvtárba: - könyvet cserél - helyben olvas - könyvet - folyóiratot - tanul
    Ha helyben nem olvas, miért: - nincs megfelelő hely - nincs ideje - nem talál megfelelő anyagot - más okok:
12. A könyvek melyik csoportja érdekli leginkább: (több csoport is aláhuzható)
    - szépirodalom - politika - filozófia - természettudomány - orvostudomány - mezőgazdaság - gyakorlati müszaki könyvek - elméleti müszaki könyvek - képzőművészet - zene - sport - irodalomtudomány - földrajz - utleirások - történelem
13. Ha van ilyen, sorolja fel kedvenc iróit vagy témáit: (pl. történelmi regény, vers, utleirás, életrajz, stb.)
14. Használja-e a könyvtár betürendes vagy nyomtatott katalógusát: - igen - nem, - mert nem ismeri - feleslegesnek tartja - a kiválasztott könyveket nem kapja meg.
15. Használja-e a kézikönyvtárat: ha igen, melyik részét: - lexikonok, szótárak - társadalomtudományi kézikönyvek, törvények, rendeletek - természettudományi kézikönyvek - müszaki kézikönyvek - irodalomtörténet - egyéb kézikönyvtári anyag: .....
    ha nem, miért: - nem ismeri - nem talál megfelelő könyvet - egyéb: .....
16. Megfelelőnek tartja-e a könyvtár nyitvatartási idejét: - igen - nem, mert - kevésnek tartja, szeretné, ha később zárnánk - szeretné, ha az olvasóterem délelőtt (vasárnap is) nyitva lenne - egyéb javaslata:

17. Csak magának kölcsönöz könyveket: - igen - nem -, hanem: - gyermekének - családtagjának - munkatársának - ismerősének.

18. Milyen szempontok érvényesülnek a könyvek kiválasztásánál: - találomra válogat - oktatási intézmény adta meg kötelező vagy ajánlott irodalomnak - tanulással kapcsolatos, de nem megadott - olvasott a könyvről - a TV-ben, rádióban ismertették - mások ajánlották - egyéb: .....

19. Igényli-e a könyvtárosok ajánlását: - igen - nem -, mert: szeret önállóan lapozgatni - nem tartja megbizhatónak - ismeri az irodalmat és a könyvtárat

20. Igénybe veszi-e a tájékoztató szolgálatot: - igen -, mégpedig: - rejtvényhez - tanuláshoz - munkájához - szükséges irodalom feltárásához - az Önt érdeklő témakör anyagának összeállításához - az Ön által ismeretlen fogalom tisztázásához - egyébhez: .....

21. Kért-e könyvet könyvtárközi kölcsönzés utján: - igen -, mégpedig: tanuláshoz - érdeklődésből - nem -, mert: nem ismeri - lassunak tartja - nem kapta meg a kért könyvet - nincs rá szüksége - egyéb: .....

22. Tisztában van-e a könyvek elhelyezésével a polcon: - igen - részben - nem

23. Van-e olyan irodalom, melyet olvasni szeretne, de nem kap meg: .....

24. Egyéb javaslatai és megjegyzései a könyvtár munkájával kapcsolatban:

Fáradozását köszönjük!

Olvasószolgálati csoport

J e g y z e t e k

1. HALÁSZ Béla - KATSÁNYI Sándor: Nagyobb közművelődési könyvtárak tájékoztató szolgálatának fejlesztése. (Kézirat) - Az OKDT 1968. évi könyvtártudományi pályázatán második dijat nyert mü.

2. "Egyéb" alatt értendők az itt felsoroltak között nem szereplő foglalkozást üzők és a nem kereső lakosok együttesen. Az adatok forrása: 1960. évi népszámlálás. 3. Veszprém megye személyi és családi adatai. 1962.

3. SALLAI István: A városok közművelődési könyvtárainak funkciórendszere. = Könyvtáros, 1965. 11.sz. 636.l.

4. JOÓS Ferenc: Honismereti és tájékoztatási munka 1966-ban a Katona József Könyvtárban. = Könyvtári eredmények, módszertani közlemények. 1967. Kecskemét, Megyei Könyvtár.

5. BERECZKY László: A társadalom igényei és a közművelődési könyvtárak. = Könyvtáros, 1968. 3.sz. 124.l.

6. MÖHRING, Werner: Neue Perspektiven. = Bücherei und Bildung, 1968. l.no. 29-32.p.

RÁLÓ SZOLGÁLTATÁS*UJ REFERÁLÓ SZOLGÁLTATÁS*UJ REFERÁLÓ SZOLGÁLTATÁS*UJ REFERÁLÓ SZOLGÁLTATÁS*UJ REFERÁLÓ SZOLGÁL

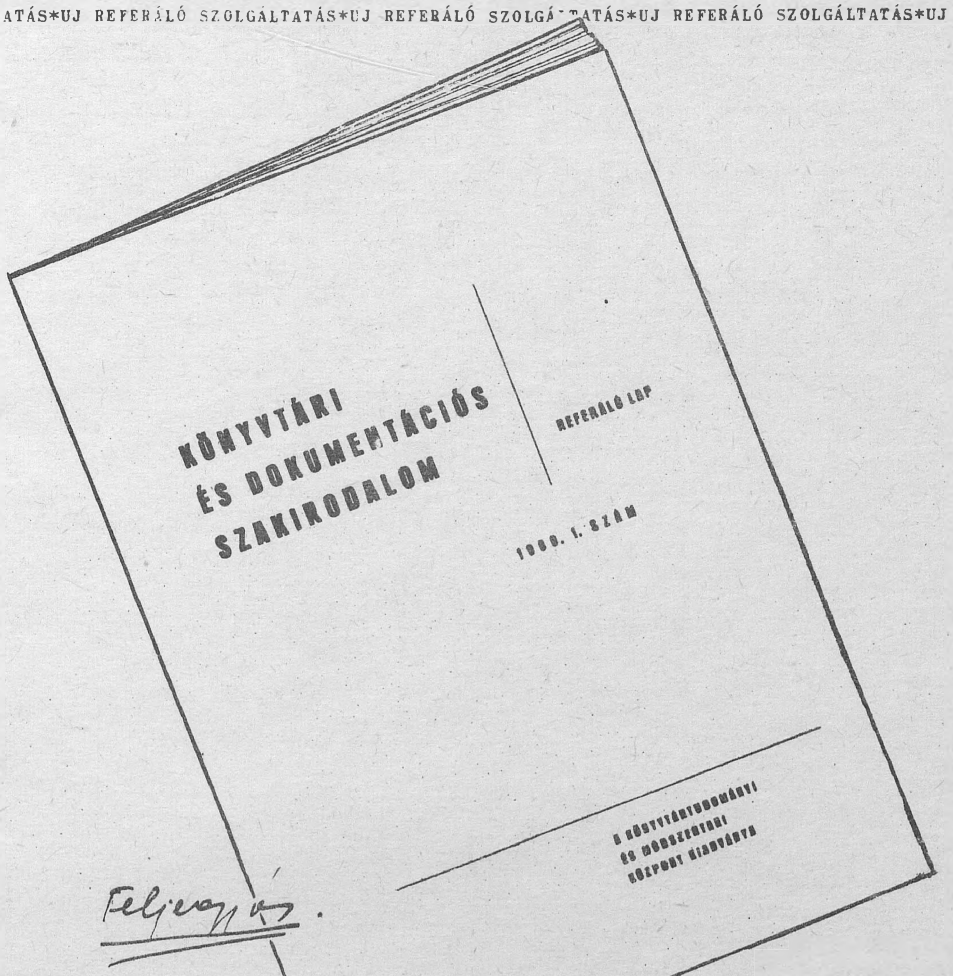

Felhívás.

A "Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom" c. negyedévenként megjelenő referáló lap a KMK új kiadványa. Évenként kb. 600 tételt közöl és magyar cikket és könyvet ismertet témakörönként csoportosítva. Az egyes számokhoz tartozó mutatók adnak, év végén pedig a négy szám együttes tárgymutatóját közli.

A szerkesztőség címe:

Bpest. VIII. Múzeum u. 3.

Kiadja és terjeszti a Népművelési Propaganda Iroda

Bp. VII Garibaldi tér 4.

Éves előfizetése 60.- Ft. - Egyes szám ára 15.- Ft

UJ REFERÁLÓ SZOLGÁLTATÁS*UJ REFERÁLÓ SZOLGÁLTATÁS*UJ REFERÁLÓ SZOLGÁLTATÁS*

Ára: 15.- Ft